

**Громадська організація
«Львівська педагогічна спільнота»**

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

**УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«Ключові питання наукових
досліджень у сфері педагогіки
та психології у ХХІ ст.»**

24–25 січня 2020 р.

Частина I

**Львів
2020**

УДК [37.01+159.9]:001.8«20»(063)
К52

К52 Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24–25 січня 2020 року). – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. – Ч. 1. – 144 с.

У збірнику містяться матеріали, подані на міжнародну науково-практичну конференцію «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.». Для студентів, аспірантів, викладачів навчальних закладів, науковців та представників громадських організацій.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК [37.01+159.9]:001.8«20»(063)

© Автори статей, 2020
© Львівська педагогічна спільнота, 2020

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Брага С. Ю., Герасименко Л. В.
ПСИХІЧНА РИГІДНІСТЬ ЯК ЧИННИК
ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ..... 7

Давиденко Т. В.
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПАРАДИГМІ СУЧАСНОЇ
ВИЩОЇ ОСВІТИ 9

Лаврінченко В. А.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИЧНОГО РОЗУМІННЯ
СУТНОСТІ ФЕНОМЕНУ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ
СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ 13

Милашенко К. О.
ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ
ЛЮДЕЙ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ
ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ РОБОТИ..... 17

Онопрієнко М. В.
АУТОПЕРЦЕПТИВНІ КОРЕЛЯТИ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ З ГОМО ТА ГЕТЕРО СІМЕЙ 22

Семенченко В. В.
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ
В ЯЗИЧНИЦЬКІЙ ТРАДИЦІЇ 25

Совпенко А. І., Зібенкова Л. В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОБРАЗНОЇ НАОЧНОСТІ
У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ТА ВИХОВАТЕЛЯ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ..... 29

Сукач С. А.
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ МІЖ РІВНЕМ SOFT SKILLS
ТА ЖИТТЕВОЮ ПОЗИЦІЄЮ ОСОБИСТОСТІ..... 31

НАПРЯМ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В ОСВІТІ (ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ, ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ІН.)

Донченко Ю. Г.
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕФЕКТИВНОЇ
ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ 36

Жукевич І. П., Циганенко О. В.
ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ
З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ..... 40

Жукевич І. П.
ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ
ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 43

Курило О. Й., Кампо М. М.
ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ
ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 47

Нікуліна Н. С.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ 50

Ожоганич В. П., Іванова В. В.
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ..... 53

Пождай А. І.
ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РУХОВОЇ
АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ З ДЦП 57

Стахова О. О., Кльоц Л. С.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ УЧНІВ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ 61

НАПРЯМ 3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

Алексєєва М. І.
СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ
В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 65

Курило О. Й., Соляник О. В.
КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ
ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА..... 70

НАПРЯМ 4. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Бірюк Л. Я., Пішун С. Г.
ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИМ
САМОВДОСКОНАЛЕННЯМ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ТА СПЕЦИФІКА ЦЬОГО ПРОЦЕСУ 73

Бокало М.-Х. А. ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	77
Гончар Л. В. ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ.....	82
Кірка Д. В., Мулярчук О. П. ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	86
Кошель А. П., Чміль Н. В. ЗНАЧЕННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	87
Кошель В. М., Бойправ С. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	92
Кошель В. М., Письменна І. М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	97
Любичч Р. І. ЗАСТОСУВАННЯ ЗМАГАЛЬНОГО МЕТОДУ ТРЕНУВАНЬ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	101
Матвіюк П. Л. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕЛЕКТРИЧНІ МАШИНИ ТА АПАРАТИ».....	104
Ординович Т. С. ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	109
Петрина І. Л., Шалівська Ю. В. ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ.....	112

Rubinska B. I.
SOME PROBLEMS OF FORMATION OF METHODOLOGICAL
COMPETENCE OF STUDENTS OF PHILOLOGY 117

Яроцька І. М.
ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ
ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 121

НАПРЯМ 5. ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ, МІЖГРУПОВИХ ВІДНОСИН, МЕДІА-ПСИХОЛОГІЯ

Ішук О. В., Харченко В. Е.
ВПЛИВ АЛЬТРУЇСТИЧНИХ ТА ЕГОЇСТИЧНИХ УСТАНОВОК
НА СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ 125

Тептюк Ю. О.
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ
ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 127

НАПРЯМ 6. ПЕРЕХІД ДО БАГАТОРІВНЕВОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Гончарук В. В.
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО
ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 132

Олійник М. П.
РЕФОРМА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ:
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 136

НАПРЯМ 1. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Брага С. Ю.

*студентка IV курсу факультету права,
гуманітарних і соціальних наук*

Герасименко Л. В.

*доктор педагогічних наук,
доцент кафедри психології, педагогіки та філософії*

Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Полтавська область, Україна

ПСИХІЧНА РИГІДНІСТЬ ЯК ЧИННИК ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Однією з умов психічного здоров'я особистості є здатність до гнучкості в оцінці самого себе, уміння враховувати попередній досвід та швидко змінювати поведінку, реагуючи на життєві ситуації. Сучасний світ вимагає від особистості самостійності у прийнятті рішень, тому відсутність флексибільності призводить до нездатності змінити думку, ставлення, установку, мотиви поведінки. Тому особи, що мають такі особистісні риси, як впертість, педантизм, стереотипії у поведінці і мисленні схильні до високого рівня ригідної поведінки, потребують корекційних вправ.

Ригідність розглядається у концепціях різних вчених (Л. Виготський, К. Гольдштейн, Г. Залевський, Д. Узнадзе, З. Фрейд) і пояснюється як недостатня адаптивність поведінки, тугорухливість, стереотипія. При вирішенні мисленневих задач ригідність проявляється у прив'язаності до звичного способу дій, нездатності змінювати установки, конкретність мислення [1].

Ригідність відносять до базових властивостей особистості і впливає на формування і прояв особистісних рис. Ригідний спосіб реагування як стійка особистісна характеристика заважає становленню психічного гомеостазу при зміні зовнішньої ситуації за рахунок фіксації неідеальних поведінкових стратегій. Згідно з думкою

психологів, між ригідністю та гнучкістю поведінки існує обернена кореляція. Гнучкість в оцінці самого себе, а також в умінні раціонально оцінювати життєві ситуації є однією з умов психічного здоров'я індивіда [3].

Г. Залевський визначив поняття ригідності, як складної особистісної якості, що визначає активність і спрямованість індивіда та має свою феноменологію, механізми виникнення та поведінкові прояви. Високий рівень ригідності, що виникає внаслідок порушення взаємодії внутрішнього та зовнішнього, тому особистість наполегливо проявляє повторювані форми поведінки (стереотипії), що потребують зміни. Ригідність виступає своєрідним захисним механізмом, який блокує інформацію, перешкоджає прийняттю нових рішень та утримує в свідомості неактуальні знання, внаслідок чого людина важко набуває нового досвіду [2].

Результати наукових досліджень. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського у жовтні-грудні 2019 року. Вибірка складає 52 особи (серед них 26 студентів факультету права, гуманітарних і соціальних наук), та 26 матерів респондентів. Для проведення дослідження рівня ригідності батьків був обраний «Стандартизований багатofакторний метод дослідження особистості» (шкала ригідності), адаптований Л. Собчик. Проведений констатувальний експеримент показав, що 50% батьків має високий рівень ригідності, середній рівень досліджуваної ознаки діагностовано у 38% респондентів. Отримані нами результати свідчать про те, що більша виразність високого рівня ригідності у матерів характеризується тим, що вони повільно реагують на зміну ситуацій та погано підлаштовуються під обставини.

З метою перевірки виявлених у ході дослідження взаємозв'язків між материнською ригідністю та виявами самоактуалізації студентів, зокрема автономністю, було застосовано коефіцієнт кореляції Спірмена. Проведений аналіз дає змогу констатувати наявність значущої оберненої кореляції між ригідністю та самоактуалізацією (-, 417*), а також наступними формами самоактуалізації особистості, як автономність (-, 580**), спонтанність (-,422*), аутосимпатія (-, 451*), гнучкість у спілкуванні (-,451*). Результати дослідження свідчать про те, що чим вищий рівень ригідності у матерів, тим нижчий показник прояву самоактуалізації у дітей.

Висновки. Таким чином, ригідність виступає механізмом захисту, що перешкоджає прийняттю раціональних рішень та

утримує в свідомості неактуальні знання, що сприяє дестабілізації особистості та негативно впливає на її психічне здоров'я.

Список літератури:

1. Божович Л.И. Избранные психологические труды // Проблемы формирования личности: под ред. Д.И. Фельдштейна. – М., 1995. – 212 с.
2. Залевский Г.В. Психическая ригидность в норме и патологии. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1993. – 272 с.
3. Платонов К.К., Голубев Г.Г. Психология: учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1977. – 247 с.

Давиденко Т. В.
*старший викладач кафедри іноземних мов
і міжкультурної комунікації*
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПАРАДИГМИ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На вимогу сучасного суспільства, що впевнено та беззаперечно трансформується з індустріально-виробничого у інформаційний формат та постійно кидає нам виклики, ми набуваємо так званих «soft skills». Це знання та навички радше пов'язані з комунікацією, в тому числі міжкультурною, взаєморозумінням, вмінням вирішувати спори, проблеми і конфлікти, давати раду стресовим станам та ситуаціям.

Десятиліттями вчені психологи докладали неабияких зусиль до вивчення певних складових інтелекту, а саме: логічне мислення, математичні та просторові знання, будування аналогій, вербальні навички. Але з часом виявилось досить дивним, що у цих вимірах чогось бракувало, адже як можна пояснити, що ті, хто має пречудові результати з IQ (тест на рівень інтелекту) не були успішними в житті. Саме це стало поштовхом до подальших досліджень. Аж ось – відсутнім компонентом у «пазлі» під назвою «цілісна особистість»

виявився емоційний інтелект (EQ), концепція, введена та популяризована революційною книгою Деніела Голмана, основою для якої слугували багаторічні дослідження Петера Саловей, Джона Мейера, Говарда Гарднера, Роберта Штернберга та багатьох інших. Згодом з'ясувалось, що з багатьох причин та завдяки широкому спектру здібностей, люди з високим рівнем емоційного інтелекту більш успішні у житті, ніж ті, у кого він нижчий, навіть якщо рівень їхнього інтелекту сягає середніх показників [3].

Перш, ніж пояснити різницю між IQ та EQ, треба зрозуміти, які значення ці терміни насправді мають. IQ визначає рівень інтелекту та знань людини, тоді як EQ визначає здібність людини розуміти свої емоції разом з емоціями інших людей. Багато підтримують погляд, що IQ більш важливий для досягнення успіху у житті, тоді як вчені на основі досліджень стверджують, що ті, хто має високий EQ більш успішні в особистому та професійному житті. Наразі питання, що важливіше – логіка або емоції – є гарячою темою для дискусій.

Основні розбіжності між IQ та EQ можна детально визначити в наступних пунктах:

1. Рівень емоційного інтелекту особистості визначається стандартизованим тестом, що визначає здібності людини розуміти свої емоції та управляти ними позитивно та розуміти емоції інших, IQ також визначається стандартизованим тестом, але визначає він ступінь логічного мислення особистості.

2. Академічний успіх людини залежить від IQ, тоді як EQ визначає успіх людини в реальному житті.

3. EQ вимірює соціальні та емоційні компетенції або Ваші здібності впізнавати свої власні емоційні прояви та емоції інших. Навпаки, IQ вимірює академічні компетенції особистості, її логічні здібності.

4. На відміну від IQ емоційний інтелект не є вродженим та його можна розвивати.

5. Людина з високим рівнем EQ добре розпізнає, контролює та висловлює свої емоції, а також сприймає та оцінює емоції інших. Коли ж ми говоримо про людину з високим рівнем інтелекту, то тут йдеться про інше, а саме про набуття, розуміння та використання знань, логічне та абстрактне мислення.

6. Високий рівень емоційного інтелекту притаманний лідерам, керівникам, людям, що приймають рішення та можуть впоратись із соціальними викликами. IQ визначає людей з високим рівнем

інтелекту, із здоровим глуздом, та таких, що не бояться ментальних викликів [1].

Раніше емоційний інтелект не вважався настільки важливою якістю як IQ, особливо на робочому місці. Цінилась якість виконання роботи, наскільки добре виконуються накази. Тобто єдине, що важило для працівників – так це реактивний стиль поведінки. А менеджери мали лише вміти приймати розумні рішення та керувати робітниками. Але часи змінилися, і ми вже бачимо емоційний інтелект як дуже важливу якість, і це стосується як особистого, так і професійного успіху.

Вибір місця роботи в наші дні дуже широкий, ми навіть не обмежені границями однієї країни. Це стосується як керівних посад, так і працівників в цілому. Найталановитіші люди, що додають цінності своїй компанії є найважливішими її активами, і компанія не може дозволити собі втратити їх, особливо на користь інших компаній, ба більше на користь своїх прямих конкурентів. Все це призвело до того, що емоційний інтелект як одна з лідерських якостей є найважливішим фактором, що враховується при найманні на роботу [5].

Насамперед, треба детальніше розібратись із поняттям «емоційний інтелект», і на додачу до вже наданої дефініції варто зазначити, що ця риса дуже важлива для всіх людей, особливо, коло йдеться про працівників і ще більше це стосується керівників. Лідер, який завжди контролює себе, свої вчинки і рішення, спокійно ставиться до підлеглих та зважено шукає рішення, має позитивні якості характеру як ніхто інший здатний досягти успіху та завоювати повагу оточуючих. Вони також повинні вміти регулювати та спрямовувати емоції інших, що є дуже важливим.

Якщо говорити про емоційний інтелект як комплекс елементів для будь-якої людини, що хоче бути успішною, то ми говоримо про чотири основні здібності: самоусвідомлення, саморегуляція, соціальне усвідомлення (тобто усвідомлення емоцій інших) та управління відносинами. Але якщо йдеться про управлінські якості з точки зору емоційного інтелекту, то цей комплекс буде дещо іншим. Тут їх вже п'ять, і вони наступні: самоусвідомлення, саморегуляція, мотивація, емпатія, соціальні навички. І чим більшу кількість має керівник, тим він кращий і тим вище рівень його емоційного інтелекту [5].

- **Самоусвідомлення.** Людина, що має таку якість завжди знає, що вона відчуває і що ці почуття значать, так само як і те, як її

почуття впливають на інших людей у її оточенні. Дуже важливо знати свої сильні та слабкі якості та використовувати їх адекватно.

- **Саморегуляція.** Наступним кроком після усвідомлення власних емоцій є набування контролю над ними. У сучасному світі всі без винятку перебувають у стані стресу, але для керівників конче потрібно контролювати негативні прояви та конструктивно підходити до вирішення проблем.

- **Мотивація.** Досить цікавим є те, що люди з високим рівнем емоційного інтелекту також досить успішні в мотивуванні себе, що свідчить про високі вимоги до себе та інших. А також у них гарні здібності у мотивуванні інших, оскільки вони розуміють що мотивує їх самих.

- **Емпатія.** Це особлива якість, дуже важлива для лідерів, і не тільки. Це здібність поставити себе на місце іншого, зрозуміти його точку зору, знайти рішення, яке не буде входити у конфронтацію з його поглядами. Емпатія відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів, допомагає побачити картину в цілому, мотивуванні інших.

- **Соціальні навички.** Лідери з відмінними соціальними навичками комунікують однаково добре як при ретрансляції завдань, так і дослухаючись до скарг і потреб підлеглих і оточуючих.

Отже, з огляду на сучасну ситуацію в соціальній та професійній сферах беззаперечним є необхідність підвищувати свою емоційну стабільність та емоційний інтелект. Адже, коли йдеться про професійний успіх та щастя в особистому житті, емоційний інтелект виявляється важливішим за інтелектуальні здібності.

Список літератури:

1. Difference between IQ and EQ. Режим доступу: <https://keydifferences.com/difference-between-iq-and-eq.html>
2. Emotional Intelligence. Режим доступу: <http://www.cortaal.com/pdf/emotional-intelligence.pdf>
3. Emotional Intelligence Test. Режим доступу: <https://www.psychologytoday.com/us/tests/personality/emotional-intelligence-test>
4. Improving Emotional Intelligence (EQ). Режим доступу: <https://www.helpguide.org/articles/mental-health/emotional-intelligence-eq.htm>
5. 5 Elements of Emotional Intelligence. Режим доступу: <https://aboutleaders.com/elements-emotional-intelligence>

Лавріненко В. А.
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИЧНОГО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ФЕНОМЕНУ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У науковому доробку налічується велика кількість термінів, що описують специфіку функціонування ціннісно-сміслової сфери особистості. До таких понять відносять «ціннісно-сміслова сфера», «сміслові утворення», «ціннісні орієнтації», «ціннісно-сміслові орієнтації», «система смислів», тощо. Кожен із цих термінів має свою специфіку, описуючи окремі аспекти функціонування ціннісно-сміслової сфери, проте у найбільш повному, наближеному до феноменологічного розуміння, вигляді даний аспект психічного пояснюється у відносно новому терміні «ціннісно-сміслова свідомість», що активно розглядається науковцями і однозначно не є означеним, що засвідчує актуальність даних теоретичних пошуків. Теоретичною основою розгляду ціннісно-сміслової свідомості особистості в даному дослідженні стали положення про сутність, функції та структуру свідомості людини. Зокрема, основою теоретичного осмислення даної проблеми є розгляд свідомості особистості як складної трьохкомпонентної структури, що включає буттєвий (поєднання діяльній (біодинамічній) та чуттєвої «тканини» свідомості), рефлексивний (співвідношення значення та смислу в предметній діяльності, спілкуванні та розвитку особистості) та духовний (співпереживання, духовний пошук, конструювання Я-концепції, самоідентифікація і самореалізація) рівні (В. П. Зінченко [1]). Між даними рівнями свідомості наявні чітко визначені зв'язки за допомогою слова, значення якого містить у собі не лише образ певного предмету чи явища оточуючої дійсності, але і в якості внутрішньої форми – опраціональні і предметні значення, осмислені і предметні дії. Буттєвий рівень свідомості одночасно і несе в собі відбиток розвинутого рефлексивного рівня, і є основою для його формування. Сміслова оцінка об'єктів і явищ, що здійснюється на рефлексивному рівні

свідомості, пов'язана зі складовими біодинамічної та чуттєвої тканини, вона здійснюється не лише в процесі, але і до формування образу об'єкта чи явища, предметної дії. Відповідно, таке розуміння свідомості акцентує увагу на одночасності її функціонування на різних рівнях та єдності різних компонентів шляхом інтеріоризації та засвоєння значення через слово.

Суттєвими ознаками свідомості за В. П. Зінченком, є діалогізм, поліфонія, спонтанність і рефлексивність. У В. П. Зінченка [1] смисл, який знаходиться в основі слова, перебуває над дією, діяльністю, у тому числі і над перцептивним, мнемічним та когнітивним. Слово у складі свідомості забезпечує планомірність діяльності, адже дозволяє передбачити образ дії і спосіб її виконання. Він визначає слово як таким, що наділене внутрішньою формою дії – у слові, яке розглядається як внутрішня форма, присутні у вигляді внутрішніх форм і образ, і дія. За такою ж логікою у дії в якості внутрішніх форм наявні слово і образ, а в образі – слово і дія. Таким чином, В. П. Зінченко наголошує на необхідності цілісності свідомості і діяльності, реалізації плано-мірної діяльності мови у активності особистості.

У працях С. Л. Рубінштейна [4] свідомість розглядається в контексті діяльності особистості. Природа свідомості передбачає, за С. Л. Рубінштейном, наявність ставлення до об'єктивної реальності. Виникнення усвідомлення як специфічно людської форми відображення дійсності нерозривно пов'язане з мовою, що виступає необхідною умовою виникнення свідомості. С. Л. Рубінштейн [4] зазначає те, що усвідомлювати – значить відображати об'єктивну реальність шляхом об'єктивованих у слові суспільно вироблених суспільних значень. Таким чином, зв'язок свідомості і мови – тісний та необхідний.

У сучасних дослідженнях поняття свідомості, як правило, розглядається як таке, що включає в себе ціннісний компонент, що інтегрується в ціннісно-смісловій свідомості, яке активно розроблялося З. С. Карпенко [2]. На її думку, конструктивне розв'язання проблеми природи свідомості полягає у визнанні цілісної континуальної ціннісно-смісловій сфери, що включає в себе і свідомість аналогічної якості як взаємодоповнювальну, синергетичну єдність емоційно-образного і понятійно-логічного аспектів. Формування ціннісно-смісловій свідомості, згідно з З. С. Карпенко [2], відбувається шляхом засвоєння представлених у соціальному макросередовищі ціннісних ідеалів, які заломлюються

через відповідні уявлення референтної для людини групи, в яку та включена як учасник діяльності зі спільним для її членів ціннісно-мотиваційним ядром.

Універсальним психологічним механізмом розвитку ціннісно-сислової свідомості особистості, згідно З. С. Карпенко [2], є діалог – форма потенційної бісуб'єктності людини, апріорна інтенція «Ти» як вроджена налаштованість психіки на сприймання Іншого рівноцінним собі, що виступає джерелом породження і чинником збагачення ціннісної свідомості індивіда. Психологічний зміст діалогічної інтенції становить здатність до особистісної антиципації – передбачення духовної перспективи іншої людини, віра у можливість її досягнення, що можливе при неупередженому, любовному ставленні до Іншого. А інтеріоризація ціннісних позицій інших «Ти» визначається як шлях до формування знаково-символічної, діалогічної за суттю, свідомості.

Отже, в розумінні сутності феномену ціннісно-сислової свідомості визначені такі основоположні теоретичні позиції: 1) свідомість – це вища, інтегруюча форма психіки, результат суспільно-історичних умов формування людини в трудовій діяльності, при постійному спілкуванні з іншими людьми (В. П. Зінченко, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн); 2) свідомість особистості нерозривно пов'язана зі словом, що є одиницею її творення, проте поняття свідомості та мови різнорівневі і не можуть бути ототоженені (Ф. Е. Василюк, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн); 3) осмислення оточуючого предметного та соціального світу реалізується в свідомості за рахунок складних багатогранних взаємозв'язків між значенням та смыслом, що охоплюють поєднання предметної діяльності, спілкування та інтеріоризації й екстеріоризації суспільного досвіду (Л. С. Виготський, В. П. Зінченко, О. М. Леонтьєв); 4) формування свідомості людини є тривалим синхроністичним актом, а не лінійним процесом із поступовими етапами (В. П. Зінченко); 5) суттєво, ціннісно-сислова свідомість може розглядатися як віртуально існуюча суб'єктивна модель власної особистості та репрезентації соціального досвіду (З. С. Карпенко); 6) ціннісно-сислова сфера та її утворення є вершинним, «ядерним» утворенням особистості, що визначає загальну спрямованість її життя (Б. С. Братусь, В. К. Вілюнас, Д. О. Леонтьєв, Г. К. Радчук); 7) ціннісно-сислова свідомість, як і свідомість, і ціннісно-сислова сфера діалогічна за своєю суттю і формується в системі соціальної активності

особистості (М. М. Бахтін, З. С. Карпенко, М. К. Мамардашвілі, Р. Харре).

На основі узагальнення даних нами виокремлені особливості ціннісно-сислової свідомості людини: 1) вона визначається як «вершина» у структурі особистості, яка визначає напрямок її життєвої активності; 2) вона формується у процесі активної життєдіяльності особистості у соціумі за рахунок осмислення суб'єктом власного життєвого досвіду, де визначальна роль належить процесу мислення та закріпленню суспільного досвіду шляхом його інтерпретації через використання мови; 3) ціннісно-сислова свідомість має комунікативну природу, а її становлення передбачає наявність і реалізацію діалогічних відносин «Я»-«Ти»; 4) формування системи смислів, які складають зміст свідомості, відбувається за рахунок встановлення чітких і однозначних зв'язків між значенням і смислом, що завжди передбачає поєднання різнорівневих форм осмислення і врахування контексту, в якому відбувається акт усвідомлення; 5) ціннісно-сислова свідомість є цілісним відображенням різних сфер життя людини – її власного «Я», предметного об'єктивного світу та соціальної дійсності (В.А. Лаврінченко [3]).

Таким чином, ціннісно-сислова свідомість особистості визначена нами як «вершинне», цілісне, інтегративне утворення особистості, яке відображає основні вектори певним чином структурованого осмислення людиною власного «Я», оточуючої предметної та соціальної дійсності у вигляді смислових конструктів та наративів на основі інтегрування власного життєвого досвіду з урахуванням актуальних дискурсів соціального існування та контексту діяльності.

Разом із тим, проблема визначення сутності феномену «ціннісно-сислова свідомість» залишається остаточно не вирішеною. Зокрема, перспективою подальших досліджень автора виступатимуть пошуки механізмів і чинників становлення ціннісно-сислової свідомості особистості, роз'яснення її діалогічної природи.

Список літератури:

1. Зинченко В.П. Сознание как предмет и дело психологии / В.П. Зинченко // Методология и история психологии. – 2006. – Т. 1. – Вып. 1. – С. 207–231.

2. Карпенко З.С. Аксіопсихологія особистості / З.С. Карпенко – К. : ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. – 216 с.
3. Лавріненко В.А. Особливості впливу міжособистісної взаємодії в неформальних об'єднаннях на розвиток ціннісно-смыслові свідомості підлітків / В.А. Лавріненко // Психологія і особистість. – 2019. – № 1. – С. 121–145.
4. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 513 с.

Милашенко К. О.
приватний психотерапевт, психолог,
аспірант кафедри психології
Науковий керівник: Седих К. В.
доктор психологічних наук, професор
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ РОБОТИ

Проблема самоактуалізації особистості є однією із найбільш актуальних для психологічної науки, оскільки виокремлення кола ресурсів особистості та визначення засобів її реалізації дозволяє забезпечити людині повноцінне життя в суспільстві, не лише ефективно функціонувати, але і розвиватися у житті, стверджуватись як особистість. Особливо актуальною проблема самоактуалізації постає у дорослому віці, коли особистість має певні результати власної діяльності, за якими вона може поставити питання про результативність свого життя. Також, значимим є питання виокремлення кола засобів самоактуалізації особистості, що обумовлено багатогранністю та складністю даного процесу. Мова йде про те, що особистість не завжди може повною мірою самоактуалізуватися в системі соціальних стосунків, роботи, хобі, тощо. За умов наявності вираженої потреби в самоактуалізації, особистість потребує спеціального супроводу, різновидом якого виступає здійснення корекційної та психотерапевтичної роботи.

Самоактуалізація тривалий час виступає предметом наукового дослідження. Зокрема, А. Маслоу визначає самоактуалізацію як «...прагнення людини актуалізувати те, що міститься в ній в якості потенцій. Цю тенденцію можна назвати прагненням стати тією людиною, якою вона може стати, досягнути вершини свого потенціалу» [1, с. 494]. Самоактуалізація у працях Е. Фромма виражена через поняття «плідна орієнтація» в житті людини, Істинна самість, яка розуміється як установка на реалізацію людиною властивих їй можливостей, доцільне використання своїх сил [4].

Як зауважує Н.В. Старинська [3], основи вивчення самоактуалізації у вітчизняній психології зумовили осмислення сутності феномену «самоактуалізація» через категорії «діяльність», «спрямованість», «система відносин», «індивідуальність», «суб'єкт», «життєвий шлях»; використання для його трактування понять «актуальна потреба», «актуальна здатність», «актуальні та потенційні характеристики людини».

У комплексному дослідженні самоактуалізації особистості (К.О. Милашенко [2]) нами означені актуальні тенденції даного процесу в сучасному суспільстві, переважання декларованих цінностей самоактуалізованої особистості, нестача орієнтації на теперішнє, при вираженій креативності, творчому потенціалі, гнучкості, ініціативності, спроможності до емоційної взаємодії, тощо. На основі отриманих результатів нами визначено необхідність здійснення цілеспрямованих корекційних та психотерапевтичних впливів з метою сприяння процесу самоактуалізації особистості дорослого віку. З цією метою автором розроблена та апробована програма самоактуалізації особистості та визначення системи її екзистенційних ресурсів. Мета програми – сприяння самоактуалізації особистості, формування нових життєвих смислів особистості, нове сприйняття нею меж власного «Я», що виступає основою для появи смислоутворюючих мотивів людини та формування у неї стану перебування в екзистенції. В апробації розробленої програми прийняли участь 30 досліджуваних, що склали експериментальну групу само актуалізованих. За результатами апробації корекційної програми нами порівняні показники вираженості самоактуалізації, ціннісних орієнтацій, вираженості соціального та емоційного інтелекту досліджуваних до та після корекційного впливу, що дозволило виносити судження про ефективність та результативність розробленої корекційної програми. У даній публікації висвітлені результати вивчення базових показників самоактуалізації особистості за підсумками проходження психотерапії (таблиця 1).

Таблиця 1

**Показники самоактуалізації в експериментальній групі
до та після корекційного впливу**

Показник самоактуалізації	зріз	низький	середній	високий	t
орієнтація у часі	1	14%	58%	28%	3,98**
	2	20%	24%	56%	
цінності	1	0%	14%	86%	0,05
	2	0%	9%	91%	
гнучкість в поведінці	1	58%	28%	14%	3,85**
	2	20%	28%	52%	
спонтанність	1	14%	58%	28%	0,452
	2	18%	47%	35%	
погляд на природу людини	1	14%	14%	72%	0,234
	2	4%	18%	78%	
контактність	1	14%	43%	43%	0,46
	2	7%	41%	52%	
потреба в пізнанні	1	44%	28%	28%	2,35*
	2	27%	21%	52%	
креативність	1	14%	28%	58%	0,562
	2	5%	18%	77%	
самоактуалізація	1	0%	72%	28%	2,315*
	2	0%	45%	55%	

Примітка: де, 1 зріз – діагностика до психотерапії, 2 зріз – після психотерапії

Як свідчать дані таблиці 1, показники самоактуалізації в експериментальній групі після проходження психотерапії підвищилися. Зокрема, на 27% підвищився показник загального рівня самоактуалізації ($t=2,3151$, $p\leq 0,05$), на 24% став більшим показник потреби в пізнанні ($t=2,35$, $p\leq 0,05$), на 38% збільшився високий рівень гнучкості досліджуваних у поведінці ($t=3,85$, $p\leq 0,01$) та на 28% – рівень орієнтації у часі ($t=3,98$, $p\leq 0,01$). Тобто, проходження екзистенційно-орієнтованої психотерапії сприяло підвищенню самоактуалізації досліджуваних, кращому розкриттю ними ресурсів, спроможності перебувати в стані екзистенції. Головними показниками, які підвищилися у досліджуваних, виступають підвищення спроможності до перебування у стані екзистенції, орієнтації на ситуацію «тут і тепер», прийняття даності свого буття,

чітке сприйняття себе в часовій перспективі, що є одним із ключових показників самоактуалізації особистості, що набула ознак цілісного сприйняття часового континууму. Досліджувані за підсумками проходження психотерапії, сприймають минуле як вагому частину їх життя, що вбачається як безцінний досвід, їх «опора» в часовій і життєвій орієнтації. Теперішнє вони сприймають як даність, орієнтуються саме на ситуацію «тут і тепер», проявляють спроможність до входження у стан потоку – без оціночного сприйняття даності, «споглядання життя» у всій його різноманітності, повноті, амбівалентності, тощо. Майбутнє для них є закономірним продовженням минулого та теперішнього, спроможністю розкрити потенцію свого особистісного буття.

За результатами проходження психотерапії досліджувані стали більше гнучкими в поведінці, розширився репертуар їх патернів поведінки, спроможність адаптуватися до мінливих умов життя. Також, вони стали більше зацікавленими у питаннях пізнання, розкриття нового в уже відомому їм, розширенні свого кругозору.

При цьому, наявний ряд показників самоактуалізації, за якими суттєвих змін не відмічено. Зокрема, на високому рівні вираженості залишилися показники цінностей (різниця у вираженості високого рівня якості збільшилась на 5%), погляду на природу людини (6%) та креативності (19% відповідно). Тобто, проходження психотерапії сприяло підвищенню показників розділення цінностей самоактуалізованої особистості та проявів творчості у досліджуваних, які вже були на високому рівні вираженості.

Достатньо посередніми залишилися показники спонтанності після психотерапії, що на високому рівні вираженості характерні 35% досліджуваних після впливу та 28% до нього. Тобто, хоча у свідомості досліджуваних і відбулися достатньо змістовні зміни, що стосуються, переважно, усвідомлення себе у часі і своїх ресурсів, вони не набули дієвої спроможності діяти спонтанно. Імовірно, для розвитку спонтанності як дієвого прояву самоактуалізації необхідний більший час реалізації засвоєних в процесі психотерапії когнітивних схем та нового усвідомлення себе в світі як діалогічної єдності.

Підвищився, але залишився посередньо вираженим, показник контактності, що збільшився на високому рівні вираженості на 9%, а на низькому рівні зменшився на 7%. Тобто, досліджувані стали дещо більше схильні до контакту, що визначається ними як вагомий показник самоактуалізації. Проте, відсутність таких змін можемо

трактувати як особливості психотерапевтичного впливу, який був спрямований більшою мірою на побудову діалогічних взаємин особистості із собою, розвиток усвідомлення себе як суб'єкта життя, прийняття власної особистості.

Отже, за підсумками проведення психотерапії зафіксовано суттєве покращення показників самоактуалізації представників експериментальної групи. Разом із тим, проблема пошуку чинників та засобів самоактуалізації особистості залишається не вивченою остаточно. Зокрема, перспективою подальших досліджень автора виступатиме аналіз показників цінностей, соціального та емоційного інтелекту як вагомих ресурсів самоактуалізації особистості в процесі психотерапевтичної роботи.

Список літератури:

1. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. / [пер с англ. Т. Гутман, Н. Мухина] / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2007. – 352 с.
2. Милашенко К. О. Дослідження ціннісних орієнтацій як ресурсу самоактуалізації особистості дорослого віку / К. О. Милашенко // Психологія і особистість. – 2018. – № 1 (13). – С. 96–105.
3. Старинська Н.В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки / Н. В. Старинська. – Київ: «Інтерсервіс», 2015. – 178 с.
4. Фромм Э. Иметь или быть? / Э. Фромм ; [пер. с нем. Т.Э. Телятниковой]. – М., 2017. – 320 с.

Онопрієнко М. В.
студентка IV курсу факультету
міжнародних освітніх програм
Науковий керівник: Соколова І. М.
доктор психологічних наук, професор
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

АУТОПЕРЦЕПТИВНІ КОРЕЛЯТИ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ З ГОМО ТА ГЕТЕРО СІМЕЙ

Дослідження батьківства та виховання дітей одностатевими сім'ями є актуальною проблемою сучасної психологічної науки. Адже дуже важливо об'єктивно розібратися з психологічної точки зору, що це означає для дитини – зростати з двома люблячими один одного дорослими однієї статі. При цьому гомосексуальна орієнтація для психології залишається науковою проблемою в її філософському сенсі як цілісного комплексу питань, які об'єктивно виникають в ході розвитку пізнання і вирішення яких має суттєве практичне або теоретичне значення. Розуміння і пояснення гомосексуальної орієнтації пройшло тривалий шлях, однак і сьогодні ще не можна стверджувати, що він кінцевий, оскільки наукове ставлення до неї залишається неоднозначним.

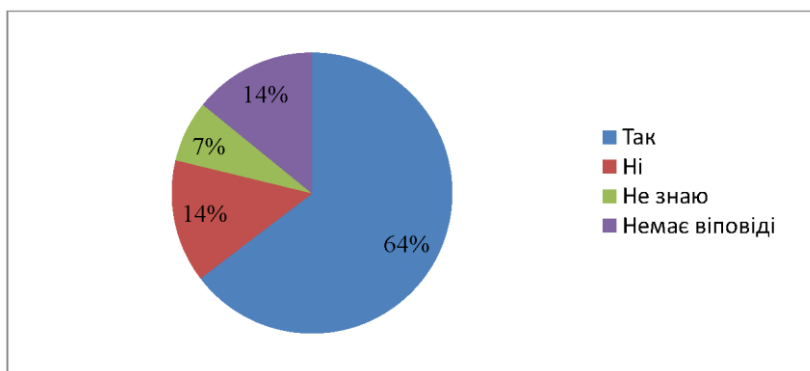
Мета дослідження – вивчення психологічних корелятивів статево-рольової ідентичності дітей з гетеро та гомо сімей. Для дослідження були використанні наступні методики: опитувальник афіліації А. Мехрабіана; дослідження тривожності Ч. Д. Спілбергера; Статево-рольовий опитувальник Бема; Копінг-тест Лазаруса; Тест міжособистісних відносин Лірі; Анкета для батьків.

Проведений теоретико-методологічний аналіз на тему виховання дітей з одностатевих та гетеросексуальних сімей дозволив отримати подальший розвиток дослідження проблеми психологічних корелятивів статево-рольової ідентичності дітей з одностатевих та гетеросексуальних сімей. Результати дослідження можуть бути використані в психоосвітніх програмах, розрахованих на широкі слої населення.

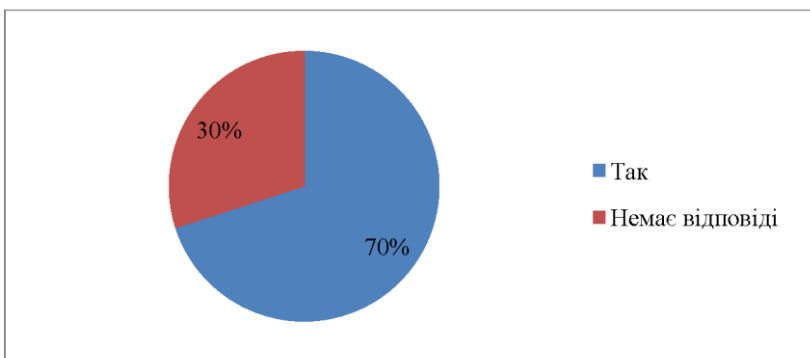
Загальна вибірка склала 14 сімей – з них 8 – гомо та 8 гетеро. В дослідженні прийняли участь 24 людини – з них – 13 гетеро та 11 гомо. Вибірка дітей склала 16 осіб віком від 12 до 28 років. Дослідження було проведене на базі спільнот у соціальних мережах.

На рис. 1 та 2 можна побачити відповіді батьків гетеросексуальної та гомосексуальної орієнтації на одне з питань анкети.

Проаналізувавши дані, які ми отримали, можна відзначити, що гомосексуальні батьки лояльніше ставляться до вибору у стосунках своєї дитини ніж гетеросексуальні. Це може бути обумовлено тим, що гомо батьки більш толерантні та для них немає значення, якої статі буде партнер їх дитини. Гетеро батьки у кількості 64% теж дали позитивні відповіді на запитання. З цього може зробити висновок, що відношення батьків до статеворольової ідентичності своєї дитини не залежить від ідентичності батьків.

Рис. 1. Чи приймете ви вибір гомо відносин своєї дитини? (батьки гетеро орієнтації)

Рис. 2. Чи приймете ви вибір гомо відносин своєї дитини? (батьки гомо орієнтації)

Проведене емпіричне дослідження не виявило достовірних значущих відмінностей психологічних особливостей дітей, батьки яких гетеросексуальної орієнтації та дітей, батьки яких гомосексуальної орієнтації. Таким чином, буде розроблена психоосвітня програма, мета якої – передати наукові та соціально значущі відомості і підвищити рівень освіченості населення. На жаль, багато людей перебувають в інформаційному вакуумі щодо питань статевої ідентичності, або ж отримують безліч недостовірних і суперечливих даних з мас медіа.

Психоосвітня програма буде в себе включати наступні заходи: 1. Кінопоказ (документальні фільми, інтерв'ю представників ЛГБТ, їх батьків і т. д.); 2. Поширення літератури (це може бути як художня література, так і наукова на тему сексуальних орієнтацій); 3. Семінари (вони включають в себе інформування і подальше обговорення різних подій, явищ і фактів з життя ЛГБТ-спільноти, розвіювання міфів та забобонів); 4. Круглі столи (висловлювання своєї думки, обговорення питань, що стосуються ЛГБТ-представників).

Список літератури:

1. Алексеев Н.А. Правовое регулирование и положение сексуальных меньшинств / Н.А. Алексеев. – Москва: Бек – Москва, 2001. – 372 с.
2. Келли Г.Ф. Основы современной сексологии / Г. Ф. Келли; [пер. с англ.]. – СПб: Питер, 2000. – 896 с. 3. Клейн Л. С. Другая любовь / Л. С. Клейн. – Москва: Фолио-Пресс, 2000. – 864 с.
3. Кочарян Г.С. Гомосексуальность и современное общество / Г. С. Кочарян. – Харьков: ЭДЭНА, 2008. – 240 с.
4. Кочарян Г.С. Психотерапия гомосексуалов, отвергающих свою сексуальную ориентацию: современный анализ проблемы // Психиатрия и медицинская психология. – 2010. – № 1–2 (24–25). – 131–141 с.
5. Мастерс У., Джонсон В., Колодни Р. Основы сексологии / У. Мастерс, В. Джонсон, Р. Колодин; [пер. с англ.]. – Москва: Мир, 1998. – 692 с.
6. Розин В.М. Любовь и сексуальность в культуре, семье и взглядах на половое воспитание / В. М. Розин. – Москва: Логос; Высшая школа, 1999. – 208 с.
7. Херек Г. М. Клеймо и сексуальная ориентация. Предрассудки в отношении общества к лесбиянкам, гомосексуалистам и бисексуалам / Г. М. Херек; [пер. с англ.]. – Харьков, 2002. – 258 с.

Семенченко В. В.
студентка III курсу психологічного факультету
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ В ЯЗИЧНИЦЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

У період бурхливого розвитку нової релігійності, частина дослідницького співтовариства звернулася до вивчення сучасних проявів язичницьких вірувань слов'янських народів. Предметом наукової рефлексії стає вивчення окремих сторін виховання дітей в язичницьких сім'ях. Тому було прийнято рішення провести соціальне опитування на дану тему.

Основне завдання полягало в тому, щоб провести зріз уявлень щодо виховання дітей відповідно до духу традицій таким, яким він є серед самих язичників. Для цього при анкетуванні було використано ряд відкритих запитань.

Відповідно до нашої гіпотези, першопричина проблематики полягає у тому, що світ язичницьких традицій і сучасний – це дві реальності, що помітно різняться і котрі складно примирити між собою. Проте, ми провели наше анкетування таким чином, щоб воно було ширше провідної проблеми і охоплювало сферу виховання, його негативні й позитивні сторони сьогодення. Для достовірності результатів наш питувальник концентрувався на парах, які вже мають дітей або очікують їх появи незабаром.

Під час експерименту було проанкетовано 55 осіб віком від 18 до 57 років, що входять до нашої цільової групи – слов'янські язичники.

У питанні про місце проживання респондентів в окрему категорію виділені великі мегаполіси й обласні столиці, оскільки в них найбільш виразно проявляються негативні тенденції модернізації та глобалізації. Як проміжна смуга між мегаполісом і селом виділені міста-супутники і райцентри. Відповіді розподілилися наступним чином: мегаполіси – 51%, міста-супутники – 16%, провінція і райцентри – 22%, село, СМТ – 11%. Домінування мегаполісів свідчить, що досі язичництво у більшій мірі залишається «міським феноменом», як його визначають релігієзнавці.

Кількість дітей серед опитаних така: 1 дитина – 32%, 2 дитини – 26%, 3 і більше – 9%, очікують народження – 33%. Дані підтверджують тезу, що сучасні сім'ї переважно малодітні.

Основна проблематика, поставлена в заголовок дослідження – це виховання в умовах сучасності. Цю тему ми розділили на два питання, які сформуvalи два полюси; в результаті між ними і розташувалася вся проблематика язичницького виховання.

Перше питання: «Як ви ставитеся до свободи релігійного вибору вашої дитини?» У питанні зроблений акцент на концепцію релігійних прав і свобод. На питання відповіді розподілилися наступним чином: дитина має право дослідити й обрати будь-яку бажану релігію, або стати атеїстом – 70,5%, дитина має притримуватися рідної традиції батьків і народу – 29,5%.

Друге питання на цю тему «Чи хотіли б ви, щоб ваша дитина слідувала тій самій традиції що й ви та розвивалася у ній?» Відповіді: так, хочу – 65%; це цілком залежить від його вибору – 35%. Незважаючи на твердження, що формально дитина має право на вибір, майже такий самий відсоток опитаних язичників твердо заявляють, що хотіли б бачити свою дитину як єдиновірця і продовжувача справи традиції, мати з ним спільні релігійні погляди. Сформоване розгалуження наочно демонструє розрив між ідеальними уявленнями і необхідністю публічно декларувати соціальну норму.

Занурення у традицію з дитинства є природною реальністю. Цій темі були присвячені наступні питання. «Як ви вважаєте, чи потрібно вводити дитину з самого дитинства в коло традиційних звичаїв, повір'їв і ритуалів?» Відповіді: так, дитина з народження має слідувати традиціям – 52%; так, але з певного віку – 33%; по досягненню повноліття дитина сам повинна зробити свій вибір – 15%. Далі ми попросили досліджуваних уточнити бажані вікові рамки в питанні: »На ваш погляд, з якого віку варто вводити дитину в традицію, пояснювати міфологію, вчити звичаїв?» Відповіді: з народження – 48%; в дошкільний період – 28%; починаючи з 6-7 років – 18%; з повноліття – 6%. Початок активного залучення дітей до традиції «зі школи» пов'язують з тим, що зі шкільного віку роль сім'ї як автора соціалізації поступово зменшується і замінюється школою, вчителями та однолітками. Залучення до традиції в цьому віці стає ще однією ланкою між дитиною і сім'єю і посилює його ідентичність як язичника на тлі однолітків.

Один з часто згадуваних варіантів виховання дітей у традиції є закрите виховання в тісному колі одновірців.

На питання «Як ви ставитеся до ідеї, що повноцінне виховання дитини в традиції можливо тільки в колі одновірців і їх дітей (закрите традиційне виховання)?» Були отримані такі відповіді: позитивно – 12%, більше позитивно – 40%, більше негативно – 36%, негативно – 12%.

На питання «Як Ви ставитеся до тези, що справжнє виховання і вкорінення дитини в традиції до кінця неможливо у великому місті, але можливо в селах?» Позитивно – 14%, більше позитивно – 33,5%, більше негативно – 38,5%, негативно – 14%.

У наступному питанні ми пропонуємо поміркувати над перспективою переїзду з міста ближче до природи, якщо це сприятиме вихованню дітей в традиційному руслі: «Чи готові ви для того, щоб виховати дитину ближче до традиції, переїхати з міста ближче природи?» Відповіді розподілилися наступним чином: так, готові – 17%; розглядаємо такий варіант – 36%; більше не готові – 16%; ні, не готові – 17%; вже проживаємо в сільській місцевості – 14%.

Повертаючись до нагального питання про те, що язичництво – міський феномен, за результатами опитування можна висунути гіпотезу про те, що сучасне міське язичництво відчуває екзистенціальну втому від урбанізму.

Питання виховання в традиції. «Який стиль виховання ви використаєте для своєї дитини?» Відповіді: надання дитині можливості висловлювати свою думку, ставлення, право вибору – 81%; строгий контроль діяльності і поведінки дитини, вимогливість – 17%; відсутність активної участі в процесі навчання і виховання – 1,5%; задоволення будь-яких бажань і потреб – 0,5%.

Найцікавіший блок питань, присвячений позитивним і негативним факторам, що впливає на виховання і вкорінення дітей в традиції.

«На Ваш погляд, які фактори можуть негативно вплинути на виховання дитини у традиційному руслі?» Відповіді розподілилися наступним чином: сучасна світська освіта – 32,5%; патріотичне виховання і пропаганда – 33%; вплив Інтернету, ігор, соціальних мереж і гаджетів – 59%; вплив однолітків зі атеїстичних сімей – 29%; вплив пропаганди світових релігій – 52%; життя у великому місті – 37,5%.

Перейдемо від недоліків сучасності і негативних факторів до тих дій і прийомів у вихованні, які дозволяють прищепити дітям інтерес і любов до традиції і культуру. Відповіді на присвячений цій темі питання («На ваш погляд, які фактори можуть сприяти

вихованню і укоріненню дитини в традиції?») розташувалися наступним чином: участь у фольклорних гуртках, творчих клубах і самодіяльності – 52%; вивчення народної культури, літератури, міфологій народів світу, ремесел – 88,5%; активну участь в проведенні і організації традиційних свят, ритуалів і практик – 56%; зближення з природою: походи, експедиції, поїздки в село до старших родичів і т. п. – 89,5%; створення громадами своїх освітніх програм і підручників з опорою на традицію – 42,5%.

Отже, сучасне язичництво живе в ситуації невирішеною і слабо усвідомлюваного накладення двох різних парадигм – Традиції і Модерну. Це накладення є джерелом конфлікту в прагненнях язичників, коли про-традиційні ініціативи і починання блокуються через соціально-політичні та світоглядні установки Модерну і, навпаки, коли прихильники сучасного підходу наполягають на необхідності «модернізації» та адаптації традицій під умови часу. Консервативний порядок домінує над ліберальним.

Світоглядна структура язичництва відбивається і на питаннях виховання дітей в руслі традиції в умовах сучасності. Активна більшість молоді залишається малодітною. Проте, переважна більшість виступає за активне включення дітей у традицію, з народження або з раннього дитинства.

Язичництво все ще залишається міським феноменом, але серед міських язичників є інтуїтивна мрія про вихід із міст, про природу, як джерело священного досвіду і сприятливого середовища для традицій і виховання дітей.

Одним з найбільш негативних факторів для язичницького виховання є сучасна поп-культура, Інтернет, соціальні мережі й гаджети. Язичники чітко бачать різючу відмінність традиційної культури і цінностей від популярного мейнстріму і культурного статусу-кво. Багато в чому проблематика все ще потребує більш детального вивчення.

Список літератури:

1. Угринович Д. М. Психология религии / Д. М. Угринович. – М: Политиздат, 1986. – 352 с.
2. Шиженский Р. В. «Почему я стал язичником»: опыт опроса лидеров диаспор / Р. В. Шиженский, Е. С. Суroveгина // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2016. – С. 213–216.

3. Шиженский Р. В. Самоидентификация славянских язычников: социальный портрет, государство и образ лидера (по данным полевых исследований) / Р. В. Шиженский, О. С. Тютин // Новейшая история. – 2016. – № 1. – С. 199–212.
4. Современные направления исследований в психологии религии / М. И. Ясин // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. – 2016. – Том 22. – № 2. – С. 76–79.

Совпенко А. І.

вихователь групи продовженого дня

Зібенкова Л. В.

вчитель початкових класів

Криворізький науково-технічний металургійний ліцей № 16
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОБРАЗНОЇ НАОЧНОСТІ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА ВИХОВАТЕЛЯ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

В результаті реформування системи освіти основним підходом до навчання визначено підхід із врахуванням компетентнісної парадигми, яка передбачає формування й розвиток базових і предметних умінь та навичок, що ґрунтуються на знаннях, які дають змогу особистості ефективно діяти й виконувати певну функцію. Розв'язання цих завдань потребує впровадження таких методичних розробок, які б дозволили реалізувати нову освітню парадигму.

В умовах трансформації вітчизняної шкільної освіти в рамках «нової української школи» одним з невідкладних завдань методики навчання у початковій школі стає впровадження особистісно-орієнтованого підходу в поєднанні з оволодінням школярами системою нових компетентностей. Набуття учнями предметних компетентностей в процесі вивчення загальношкільних предметів безпосередньо залежить від зміни методів та прийомів навчання, дослідження перспективних напрямків методики викладання у початковій школі [2].

Окремою проблемою на сьогоднішній день є розвиток в учнів просторових компетентностей, які в психолого-педагогічній науці тісно пов'язані з використанням образної наочності під час викладання предметів у початковій школі. Вивчення просторових уявлень учнів молодшого шкільного віку має велике значення на всіх рівнях пізнання дійсності тому, що життя будь-якої людини проходить при постійній орієнтації в світі просторових об'єктів. Цей факт ставить формування просторових компетентностей молодших школярів на одне з важливих місць в розробці проблем методики викладання предметів в початковій школі [1].

Просторове мислення є специфічним видом розумової діяльності, що має складну ієрархічну структуру, яка включає різні операції, види, типи і образи. Просторові уявлення по своїй суті є створенням або актуалізацією образів шляхом сприйняття реальних об'єктів та їх візуальних зображень.

Образна наочність у роботі вчителя початкових класів та вихователя групи продовженого дня представлена широким спектром технічних можливостей, які дає загальний процес інформатизації сучасної системи освіти. Зокрема, можливості комп'ютеризації дають можливість сучасному вчителю використовувати не просто плакати, листівки та роздруковані зображення, а й презентувати учням 3D зображення подій та явищ, що локалізовані у просторовому континуумі.

Використання комп'ютерних технологій в навчальному процесі дозволяє моделювати різні наочні абстракції. За допомогою комп'ютерних технологій створюються і застосовуються віртуальні наочні матеріали, тому можна виділити такий вид наочності, як комп'ютерна або віртуальна наочність [3].

Головне, щоб кожен вид наочності має реалізовувати певні дидактичні функції, таким чином, щоб навчальна інформація, закладена в наочність, була максимально зрозуміла, сприйнята і засвоєна учнями. Дидактичні функції є зовнішнім проявом властивостей наочності, яка використовуються в навчально-виховному процесі для реалізації поставлених цілей. В залежності від дидактичних функцій розрізняють такі види наочності: предметна, модельна, знакова, віртуальна [3].

Отже, використання образної наочності на уроках є важливою складовою формування просторових компетентностей учнів і є частиною загального процесу навчання та виховання учнів молодшого шкільного віку. Однак, важливо не просто використовувати

наочність у роботі, алей уміти правильно підібрати ефективну методику по її застосуванню із максимально позитивним результатом.

Список літератури:

1. Малафіїк І.В. Дидактика новітньої школи: Навчальний посібник. К. 2014. 632 с.
2. Прахова С.А., Макаренко Н.Н. Напрямки превенції шкільної тривожності молодших школярів: реалії сьогодення та перспективи «нової української школи» (на прикладі лонгітюдного дослідження). *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За наук. Ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. Вип. 44. С. 234-254.
3. Романюк А.А. Використання наочності у навчальному процесі початкової школи. *Young Scientist*. № 10 (50). 2017. С. 534-538.

Сукач С. А.

*студентка III курсу факультету управління персоналом,
соціології та психології*

Науковий керівник: Савченко О. В.

доктор психологічних наук, доцент,

професор кафедри педагогіки та психології

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

м. Київ, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ МІЖ РІВНЕМ SOFT SKILLS ТА ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ ОСОБИСТОСТІ

На сьогодні «soft skills» розглядається як одна з найважливіших складових розвитку особистості. Їх розглядають як навички, що поліпшують життя та допомагають у досягненні успіху в різних сферах. Вважається, що ці «м'які» навички повинні стати затребуваними в умовах технічного прогресу та динамічно змінюваного бізнес-середовища в 21 столітті.

Термін «soft skills» спочатку розумівся як соціологічний термін, який відноситься до емоційного інтелекту людини, але зараз

розглядається як упорядкований набір певних особистих характеристик, які так або інакше пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми [1; 2]. Важливість дослідження саме цієї теми полягає в її актуальності та недостатньої розробленості.

Метою дослідження є встановлення взаємозв'язків між рівнем вираженості «soft skills» та характеристиками життєвої позиції молоді.

Для діагностики рівня розвиненості «soft skills» нами було застосовано такі емпіричні методи: «Комунікативні та організа-торські схильності» (КОС) (В. Синявський, В. Федорошин), методика «Особистісні фактори прийняття рішень (ЛФР-25)» (Т. Корнілова), тест «Оцінка самоконтролю в спілкуванні» (М. Снайдер), тест-опитувальник «Дослідження вольової саморегуляції» (О. Зверьков та Є. Ейдман).

У дослідженні взяла участь молодь 18-26 років, а саме студенти 1 та 3 курсу ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана» та співробітники Громадської організації «Халом». Загальна кількість досліджуваних – 35 осіб.

В основу дослідження покладено таку класифікацію груп soft skills:

- 1 група – навички та здібності управління собою (саморегуляції, самоконтролю та ін.);
- 2 група – навички організації конструктивної взаємодії;
- 3 група – управлінські здібності;
- 4 група – здібності до креативного та критичного мислення.

У нашому дослідженні ми припустили, що рівень розвиненості soft skills пов'язаний з рівнем сформованості життєвої позиції особистості. Задля досягнення поставленої мети та перевірки висунутого припущення ми обрали кореляційний дизайн. Різні аспекти життєвої позиції діагностувалися за певними шкалами методики «Рівня розвитку суб'єктності особистості» (УРСЛ) (М. Щукіна). Особливий інтерес був сфокусований на таких шкалах опитувальника: 1) активність/реактивність; 2) цілісність/неінтегративність; 3) креативність/стандартність; 4) самоцінність/малоцінність.

В таблиці 1 наведені результати дослідження за рівнем вираженості показників життєвої позиції.

Отримані дані свідчать, що низького рівня вираженості певних аспектів життєвої позиції взагалі не було виявлено. За всіма чотирма показниками переважаючим є високий рівень. Це говорить про

досить міцно сформовані показники життєвої позиції юнаків та юнок. Отже, життєву позицію досліджуваної молоді можна охарактеризувати як активну, цілісну, креативну та таку, що підтримує високу самоцінність особистості.

Таблиця 1

Кількісні та відсоткові результати за методикою «УРСЛ»

Рівень Субшкала	Низький рівень вираженості		Середній рівень вираженості		Високий рівень вираженості	
	Кіль- ть	%	Кіль- ть	%	Кіль- ть	%
Активність- реактивність	0	0	3	8,5	32	91,5
Цілісність- неінтегративність	0	0	4	11,5	31	88,5
Креативність- стандартність	0	0	9	25,7	26	74,3
Самоцінність- малоцінність	0	0	8	22,8	27	77,2

Після проведення кореляційного аналізу (програма STATISTICA 10.0), ми встановили, що всі характеристики життєвої позиції особистості мають значущі кореляційні зв'язки з показниками, які відображають рівень сформованості soft skills.

Рівень «Активності/реактивності» життєвої позиції особистості має зв'язок з рівнем наполегливості ($r=0,41$; $\alpha \geq 0,95$) та загальним рівнем саморегуляції (тест-опитувальник «Дослідження вольової саморегуляції») ($r=0,37$; $\alpha \geq 0,95$). В пояснення цього результату можна сказати про те, що чим вище проявляється активність особистості в юнацькому віці, тим наполегливішою вона є у навчанні, роботі, досягненні своїх цілей, та ін. Теж саме можна сказати і про здібність до саморегуляції. Активна особистість несе відповідальність за свої дії, вчинки, свою поведінку та рішення, може регулювати рівень свого включення в ситуацію.

Був отриманий позитивний взаємозв'язок між рівнем «Цілісності/неінтегративності» та ступенем вираженості раціональності ($r=0,41$; $\alpha \geq 0,95$) та обернений зв'язок зі шкалою «Готовність до ризику» (методика «Особистісні фактори прийняття рішень (ЛФР-25)») ($r= -0,37$; $\alpha \geq 0,95$). Можна зробити висновок про те, що

раціональні вчинки спроможна чинити тільки цілісна особистість, яка не відчуває внутрішніх суперечливостей, має високий рівень ідентичності. Особистість з високим рівнем цілісності життєвої позиції не готова до невиправданого ризику, дотримується більш обережної стратегії поведінки. Така людина не буде відчувати достатньої впевненості у собі задля вчинення якихось ризикованих дій, буде перевіряти свої припущення, радитися з іншими.

Виявлено значущий взаємозв'язок між показником сформованості креативності життєвої позиції та рівнем наполегливості ($r=0,49$; $\alpha \geq 0,95$), саморегуляції ($r=0,41$; $\alpha \geq 0,95$). Можна вказати на те, що креативні люди, як правило, наполегливі. Так як вони просують та пропонують свої ідеї іншим, або створюють все це самі. Говорячи про зв'язок креативності з саморегуляцію, ми можемо констатувати, що залежність проявляється в тому, що задля розробки креативних ідей людині слід володіти достатньою спроможністю стримувати сильні емоції та потяги, контролювати свої вчинки та ідеї, оскільки креативні ідеї потребують достатнього осмислення, детальної проробки та ін.

Ще один значущий взаємозв'язок виявився між шкалою «Самоцінність/малоцінність» та рівнем розвитку здібності до самомоніторингу (методика «Оцінка самоконтролю в спілкуванні»). Характер цього зв'язку – обернений ($r= -0,36$; $\alpha \geq 0,95$), що говорить про те, що чим вище проявляється самоцінність та самоповага особистості до самої себе, тим складніше їй дотримуватись самоконтролю в спілкуванні. Це можна віднести й до особливостей вікового періоду, так як юнаки можуть бути імпульсивними у моментах спілкування. Але, відповідно до концепції М. Снайдера, люди з низьким рівнем самомоніторингу виявляють схильність бути природними у процесі взаємодії з іншими, намагаються проявлятися так, що поведінка відповідала їх особистісним переконанням та установкам. Це, безумовно, дуже відповідає життєвій позиції, що підтримує самоцінність особистості.

Останній значущий взаємозв'язок був встановлений між шкалою «Самоцінність/малоцінність» та рівнем наполегливості ($r=0,41$; $\alpha \geq 0,95$), загальним рівнем саморегуляції ($r=0,45$; $\alpha \geq 0,99$). Чим більше в людині виражена самоцінність, тим наполегливішою вона буде, тим і простіше їй здійснювати саморегуляцію своєї поведінки у складних життєвих обставинах. Людині із високою самоцінністю буде простіше здійснювати саморегуляцію своєї поведінки у складних життєвих обставинах.

Отже, проведені дослідження вказало на те, що існує реальний взаємозв'язок між рівнем розвиненості soft skills та рівнем сформованості окремих аспектів життєвої позиції особистості. Навички та здібності управління собою пов'язані з рівнем сформованості активності, креативності та самоцінності життєвої позиції. Комунікативні здібності мають міцний взаємозв'язок з рівнем самоцінності особистості, з її готовністю відстоювати свою думку, довіряти своїм оцінкам та передчуттям. Особливості мислення, такі як раціональність та готовність до прийняття ризикованих рішень, мають значущий взаємозв'язок з рівнем сформованості цілісності життєвої позиції особистості. Ми можемо припустити, що здійснюючи розвивальний вплив на систему soft skills особистості, ми можемо сприяти підвищенню та зміцненню важливих аспектів її життєвої позиції. Перевірка цього припущення і стане завданням наших подальших наукових розвідок.

Список літератури:

1. Що таке Soft Skills? В чому різниця Soft і Hard Skills? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.welldone.org.ua/shho-take-soft-skills-v-chomu-riznitsya-soft-i-hard-skills/>
2. Brewer L. The top 6 skills today's employers want [Електронний ресурс] / Laura Brewer // Work in progress. – Режим доступу : <http://iloblog.org/2014/04/11/the-top-6-skills-todays-employers-want/>.

НАПРЯМ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В ОСВІТІ (ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ, ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ІН.)

Донченко Ю. Г.

методист, викладач природничо-математичних дисциплін

Торговельно-економічний коледж

Київського національного

торговельно-економічного університету

м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Вимоги суспільства до якості надання освітніх послуг постійно змінюються, і сучасна освіта повинна своєчасно реагувати на ці зміни. Освітнє середовище освітнього закладу повинне забезпечувати всебічний розвиток особистості студента, розвивати його критичне мислення, формувати його інформаційно-комунікаційні компетентності [1, с. 4].

Сучасні студенти ще в молодшому віці навчилися використовувати різноманітні гаджети, саме тому здобули навик використовувати YouTube раніше ніж читати та писати. Недивно, що вони з раннього віку вибирають, що їм переглядати в інтернеті, тому для них є так важлива свобода вибору та персоналізація. Це нове покоління знає, що у кожного є свій особистий акаунт у соціальних мережах, де можна формувати індивідуальну стрічку, виходячи зі своїх переваг. Вони звикли, що розумний алгоритм зможе скласти список їх вподобань на основі попередніх переглядів і прослуховувань. Тому можна з упевненістю сказати, що вони живуть в особливому просторі, немов спеціально сконструйованому під їхні потреби.

Сучасні студенти народилися в цифрову епоху, віртуальний і реальний світи для них майже однакові. Вони вільно переміщуються з одного в інший, тому що звикли, що картинка на екрані все більше схожа на ту, яка їх оточує в житті. Зараз для них немає особливої

різниці, як сприймати інформацію – через екран смартфона або наживо. Багато студентів з раннього віку ведуть свої блоги і діляться тим, що з ними відбувається щодня.

Саме тому сучасному викладачу потрібно враховувати всі особливості сучасного покоління і бути з ним в одному світі, тобто вміти переміщуватися з реального світу у віртуальний. Щоб звернутися до студентів з екрану їх гаджета, на допомогу викладачу приходять сервіси Google. Деякі викладачі також вирішили перенести навчання до «місць, де тепер мешкають студенти», створюючи заняття в YouTube [3].

YouTube – сервіс, що надає послуги з відеохостингу та дозволяє користувачам завантажувати, переглядати та коментувати відеозаписи. Активні користувачі даного сервісу створюють власні канали. Для викладачів можливі, які надає сервіс YouTube, є просто унікальними: можна створювати навчальне відео, завантажувати на свій канал і показувати його на власному сайті [1, с. 62]. Цей відеоролик можуть переглядати студенти, а також колеги. Відеоролики не обов'язково завантажувати на власний сайт, достатньо скопіювати відповідний код, що знаходиться на YouTube біля відповідного відеоролика і вставити його фрагмент коду сторінки свого сайту.

Для того, щоб зблизитись зі студентами і знайти з ними спільну мову викладачам слід вести з ними діалог. До того ж, оскільки сучасні студенти іноді виявляються більш просунутими в цифрових питаннях, викладачам варто радитися зі своїми студентами або, як мінімум, прислухаються до їхньої думки. Це позитивно позначається на взаєминах, а отже – і на освітньому процесі.

Важливе місце в їхньому світі займає репутація. У світі соціальних мереж все як на долоні, не можна більше ховатися під масками, тому що рано чи пізно все таємне стане явним. Саме тому є досить важливим вводити курси медіаграмотності, які навчать відрізняти факти від фейків. Медіаграмотність освітян є важливою компетентністю сьогодення.

Ще одна особливість сучасних студентів полягає в тому, що вони мають серйозні проблеми з тривалою концентрацією. Вони споживають інформацію майже 10 годин на день, тому їх мозку потрібно якось справлятися з таким навантаженням. В їхньому світі картинка витісняє текст, а середній час концентрації на одному пості скоротився до 8 секунд.

Сьогодні секунда – це той час, протягом якого людина навчилася розуміти, цікавий йому цей контент чи ні. Завдяки цьому

студентів дуже добре розвивається критичне мислення: у них просто немає часу на те, щоб витратити його на неважливі і непривабливі речі. Читання складних і довгих текстів перетворилося на дуже виснажливе завдання, перенесення тексту на пристрій також не допомагає, адже проблема не в різниці між екраном і друкованою сторінкою. Тому варто текст лекції ділити на частини, візуалізувати його. Спеціалізовані навчальні платформи, які дозволяють студентам ділитися відео своїх презентацій, допомагають залучити їх до навчання у звичному для них середовищі. Дослідження виявили, що студенти замість паперових підручників надають перевагу навчальним відео. Як джерело знань відео посідає друге місце після викладача. Працюючи з студентами там, де вони активно проводять час і створюють щось своє, допомагає краще залучити їхню увагу [2].

Деякі заклади освіти стандартизували перехід на цифрові платформи, як-от Google Classroom. Це дозволяє студентам контролювати оцінки та домашні завдання, а також вчасно побачити, де є проблеми в навчанні.

Google Classroom – це безкоштовний сервіс для освітніх закладів, некомерційних організацій і користувачів з особистими обліковими записами Google [3]. Він економить викладачам час, спрощує організацію освітнього процесу та спілкування зі студентами. Можна використовувати на будь-якому пристрої – телефоні, планшеті або комп'ютері.

Варто також звернути увагу на те, що викладач має навчити сучасне покоління новим навичкам, про які раніше не йшла мова. Оскільки ми живемо у цифровій епосі, то неабияке значення скоро буде мати емоційний інтелект, який не доступний машинам. Емоційний інтелект – це певний набір навичок, який дозволяє розпізнавати та розуміти чужі емоції і наміри, а також контролювати свої, щоб вирішувати практичні завдання.

Багато роботодавців кажуть, що для успішної кар'єри випускнику закладу освіти потрібно буде володіти трьома речами – адаптивністю, а також умінням працювати з інформацією і здатністю знаходити точки дотику з будь-якою людиною. Це і є емоційний інтелект.

Використовуючи всі ці особливості сучасного студентства, викладачі повинні будувати своє заняття так, щоб всі були активними учасниками. Кожен мав можливість внести свій індивідуальний вклад у спільну діяльність, обмін знаннями, ідеями.

За таких умов заняття проходить в атмосфері доброзичливості, взаєморозуміння, взаємопідтримки, що дозволяє не тільки отримувати нові знання, але й розвивати навички пізнавальної діяльності.

Тому використання хмарних технологій на заняттях є досить важливим кроком у майбутнє як у розвитку викладача, так і студента. Використовуючи сервіси Google, викладачі та студенти отримують більше інструментів для спільної роботи в освітньому процесі: створення веб-сайтів, ведення блогів, виконання проектів у групах, проведення лекцій та семінарів дистанційно тощо.

Нарешті, через стрімкий розвиток інтернету всілякі межі, чи то культурні чи то політичні, будуть стиратися ще сильніше. Тому для майбутнього покоління буде важливо побудувати глобальний світ, більш гнучкий і соціально відповідальний, де буде приділятися велика увага таким важливим проблемам, як тероризм, екологія, вичерпання ресурсів.

Список літератури:

1. Войтович Н. В., Найдьонова А. В. Використання хмарних технологій Google та сервісів web 2.0 в освітньому процесі. Методичні рекомендації. – Дніпро: ДПТНЗ «Дніпровський центр ПТОТС», 2017. – 113 с.
2. Ніколас Манкол-Бітел Як навчати покоління, яке не може зосередитись [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-47391740>
3. Про сервіси Google. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/edugservis/home>

Жукевич І. П.
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент спеціальної кафедри № 2*

Циганенко О. В.
студент II курсу магістратури
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

З огляду на сучасний рівень розвитку науки, проведення останніх досліджень та нових підходів провідних держав в проведенні виховання військовослужбовців в Україні потрібно враховувати закордонний досвід і намагатися впроваджувати його в підготовці своїх спеціалістів для підвищення їхнього рівня в управлінні особовим складом підрозділів. Це висуває особливі вимоги до навчання та впровадження нових методів підготовки офіцерів-вихователів, які зможуть професійно впроваджувати методи виховної роботи в підрозділах, які підвищать компетентність військовослужбовців, тобто не лише до покращення змісту й методики його професійної підготовки, а й до розвитку його духовної культури.

Комплексний аналіз проблеми професійної виховної діяльності у військових формуваннях передових країн світу свідчить про те, що на сучасному етапі виникла необхідність розробки такої методики, на основі якої по-новому вирішувалися б питання підвищення ефективності виховання військовослужбовців в Україні. Сьогодні військовим формуванням потрібні фахівці військового профілю нової формації з конкурентно придатним європейським чи світовим рівнем кваліфікації для досягнення єдиної мети – формування гармонійно розвиненого військовослужбовця, для якого характерні розвинений інтелект, професіоналізм, здатність ефективно виконувати професійні обов'язки, непохитність духу, патріотизм, дисциплінованість, вірність кращим традиціям, психологічна стійкість.

Виховна робота у військових формуваннях організовується та проводиться згідно з Концепцією виховної роботи у Збройних силах та інших військових формуваннях України, затвердженої Указом Президента України від 4 вересня 1998 року № 981/98.

Виховання особового складу Збройних сил України обумовлене запитами військової практики, специфікою завдань, що виконують військові частини та підрозділи як у мирний час, так і в бойових умовах, у зв'язку з тим, що виховна робота, її система в підрозділі проводяться в умовах постійної бойової готовності, безумовного виконання вимог військової дисципліни і встановленого порядку і передбачають особливу цілеспрямованість та організованість [1, с. 267].

Основними завданнями виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України є:

- забезпечення розуміння кожним воїном об'єктивних закономірностей історичного процесу становлення Української держави, необхідності свідомого виконання всіх вимог Конституції та Законів України, що стосуються захисту держави;
- інформування і роз'яснення особовому складу сутності та характеру суспільно-політичних процесів, що відбуваються в Україні, воєнної політики держави та завдань військ щодо захисту свободи та незалежності країни;
- усвідомлення кожним військовослужбовцем особистої відповідальності за забезпечення високої бойової та мобілізаційної готовності свого підрозділу, частини;
- впровадження гуманітарної політики держави у Збройних Силах України;
- формування свідомого та відповідального ставлення у всіх категорій особового складу до виконання завдань Державної програми розвитку Збройних Сил України;
- зміцнення військової дисципліни та правопорядку в Збройних Силах, викорінення в частинах і підрозділах злочинів і подій, порушення правил статутних взаємовідносин між військовослужбовцями;
- створення в підрозділах сприятливої соціально-психологічної обстановки і на цій підставі здорового морально-психологічного стану особового складу;
- морально-психологічне та інформаційно-пропагандистське забезпечення завдань бойової підготовки військ, бойового

чергування, високої бойової та мобілізаційної готовності частин і підрозділів;

– формування і розвиток у військовослужбовців гуманістичного світогляду, правової свідомості й особистих якостей, необхідних для військової служби та подальшої діяльності у цивільному суспільстві [2].

В основу принципів виховної роботи з особовим складом покладено неухильне дотримання Конституції, законів України, прав і свобод людини. Визначальним принципом всієї виховної роботи є принцип гуманізму, поваги до особистості, орієнтації на загальнолюдські моральні цінності. Важливим принципом виховної роботи стає принцип демократизму, який виключає будь-яку авторитарність, схоластику, тиск на підлеглих. Невід’ємним є принцип виховання в процесі професійної діяльності, який передбачає формування і постійне удосконалення у співробітників військових формувань навичок і вмінь, необхідних для найефективнішого виконання своїх службових обов’язків. Принцип науковості виховної роботи означає чітку цілеспрямованість, єдність і узгодженість цілей, змісту та методів виховання.

Порівняльний аналіз виховної роботи в закордонних військових формуваннях, показує, що в ній беруть участь спеціалізовані підрозділи, що мають в своєму арсеналі матеріальні і моральні стимули. Важлива увага в процесі виховної роботи приділяється духовним аспектам і роботі капеланів з особовим складом. Результати дослідження показують, що в закордонних військових формуваннях накопичено багатий досвід проведення виховної роботи. Творчий підхід до використання цього досвіду дозволяє використовувати його в виховній роботі з максимальною користю для підготовки та управління військами.

Використання напрацьованого досвіду в закордонних військових формуваннях позитивно позначиться на підвищенні професійного рівня підготовки військовослужбовців у військових формуваннях України.

Список літератури:

1. Методика виховної роботи у військових підрозділах : підручник / В. М. Петренко. – Суми: Сумський державний університет, 2016. – 475 с.
2. Концепція виховної роботи в Збройних силах та інших військових формуваннях України про виховну роботу і МПЗ

[Електронний ресурс]. Режим доступу: https://studopedia.eu/5_5338_kontseptsiya-vihovnoi-roboti-v-zbroynih-silah-ta-inshih-viy-skovih-formuvannyah-ukraini-pro-vihovnu-robotu-i-mpz.html.

Жукевич І. П.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент спеціальної кафедри № 2*

Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та мультимедіа відкриває широкі перспективи для вивчення іноземних мов. Висококваліфіковані науково-педагогічні працівники під час занять використовують Інтернет-ресурси для спілкування з носіями мов, обміну інформацією, перегляду фільмів та передач іноземною мовою тощо. Весь цей спектр можливостей стає невід'ємною частиною навчального процесу та повсякдення студентів. Ресурсом може бути будь-який матеріал для самостійного вивчення іноземної мови, найголовнішим є зацікавленість, мотивація та наявність вільного часу у студентів.

Пріоритетами сьогодення є комунікативність, інтерактивність, автентичність спілкування, вивчення мови в культурному контексті, автономності та гуманізації навчання. Враховуючи те, що всі студенти користуються смартфонами, планшетами та соціальними мережами, то ці потужні інструменти можна використовувати для ефективного вивчення іноземної мови як під час, так і після занять. Роль викладача в навчальному процесі, відповідно, змінюється у зв'язку з новими дидактичними можливостями використання Інтернет-технологій. Викладач виступає в ролі консультанта, партнера, який спрямовує діяльність студентів та сприяє їхньому самостійному дослідницькому пошуку. Саме інтеграція Інтернет-ресурсів в навчальний процес формує у студентів інтерес до

вивчення іноземних мов, спрямовує на самостійний пошук та вивчення необхідної інформації.

Існує ряд завдань, які можна виконувати з допомогою Інтернет-ресурсів:

- інтегрування матеріалів мережі в програму навчання;
- самостійний пошук студентами інформації в рамках роботи над темою;
- поглиблене самостійне вивчення іноземних мов;
- систематичне вивчення певного аспекту іноземної мови дистанційно під керівництвом викладача;
- підвищення мотивації та створення потреби у вивченні іноземної мови через живе спілкування з носіями мови;
- формування та розвиток умінь та навичок читання, аудіювання, говоріння та письма на основі аутентичних текстів з Інтернет-ресурсів підготовлених викладачем чи студентом;
- знайомство з культурознавчими знаннями, включаючи мовний етикет, особливості мовної поведінки різних народів в умовах спілкування;
- особливості культури, традицій країни, мова якої вивчається [1; 2].

Найефективнішими способами використання Інтернет-ресурсів для вивчення іноземної мови є наступні:

- переписка по електронній пошті з однолітками-носіями мови;
- участь у міжнародних проектах;
- участь в текстових та голосових чатах;
- отримання самоосвіти на курсах безкоштовного та платного дистанційного навчання тощо.

Знаючи як ефективно використовувати iPhone, телефони Android чи інші смартфони та планшети; Facebook, Twitter, YouTube чи інші соціальні мережі; інтерактивні дошки та програми на занятті, можна правильно підібрати інструменти для навчальних цілей та результативно вивчати іноземну мову. В процесі активного використання іншомовних електронних ресурсів студент здобуває навички коректної поведінки в типових ситуаціях і уявлення про основні елементи іноземної культури, відчуває справжнє занурення у живу мову, отримує можливість для розвитку мовленнєвих навичок.

Деякі дослідники [2] виділяють три основні напрямки впровадження Інтернету в навчання іноземної мови:

1. Спілкування через Інтернет та виконання через Інтернет спільних студентських проєктів. Спілкування через Інтернет (електронна пошта, різні чати, форуми тощо) може проводитися з носіями мови, іншими студентами (в тому числі з інших ЗВО та навіть інших країн), які вивчають ту ж саму іноземну мову, студентами своєї групи та викладачем. Таким же чином можуть виконуватися спільні проєкти, наприклад, проєкт, метою якого є дослідження екологічної ситуації та розробка пропозицій щодо її покращення у двох великих містах, одне з яких знаходиться навіть за межами України. Підсумком такого проєкту буде написання відповідного спільного звіту, який потім презентується всіма учасниками (презентація може відбуватися в різних ЗВО та навіть різних країнах, якщо учасники працювали один з одним тільки через Інтернет, територіально знаходячись у різних місцях). Звичайно, що таке інтенсивне писемне мовлення з використанням комп'ютера дуже сприятливо впливає на розвиток мовленнєвих навичок та вмінь.

2. Проведення пошуку інформації в Інтернеті. Він забезпечує студентів численними її джерелами для виконання різних навчальних завдань.

3. Публікація студентських робіт у мережі Інтернет. Якщо студентська група разом з викладачем відкривають власну веб-сторінку, на якій публікуються кращі студентські роботи, наприклад, есе, то це створює додаткові і дуже сильні стимули в тих, хто навчається, для покращення мовленнєвих навичок та вмінь, особливо навичок та вмінь іншомовного письма. Причина в тому, що така веб-сторінка може зацікавити багато інших людей, а не тільки викладачів та студентів власної групи. Створюються також можливості для підготовки та випуску групового або загально-університетського електронного журналу або газети іноземною мовою, а вони, у свою чергу, стануть потужним природним стимулом для студентів у плані удосконалення їх навичок та вмінь іншомовної комунікації, особливо навичок та вмінь іншомовного письма.

Як показує педагогічний досвід, використання Інтернет-ресурсів цікаве студентам своєю новизною, актуальністю, креативністю і дає можливість виявляти свою активність кожному. Інтернет-ресурси можна використовувати в різних видах освітньої діяльності: включення в контекст заняття автентичних матеріалів мережі, самостійна робота з метою пошуку інформації в рамках

заданої теми, навчання на дистанційних курсах або отримання дистанційної освіти. Існують різні види інтеграції Інтернет-ресурсів у навчальний процес: використання готових навчальних матеріалів, створення і використання веб-сторінок і веб-сайтів. На сьогоднішній день необхідно добре орієнтуватися у великій кількості Інтернет-ресурсів, які забезпечують оволодіння іноземною мовою в єдності з культурою її носіїв, а також значною мірою полегшують роботу викладача і підвищують ефективність навчання [1].

Отже, ефективне використання Інтернет-ресурси є невід'ємною складовою вивчення іноземної мови, тому, що з їхньою допомогою можна не лише створити штучне мовне середовище, але й максимально наблизити його до природного, вирішувати проблеми навчання іноземній мові і співпраці, пробуджувати мотивацію, бути творчими та активними.

Список літератури:

1. Використання інтернет технологій при вивченні англійської мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://interconf.fl.kpi.ua/node/1093>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Тарнопольський О. Використання Інтернет-технологій у навчанні англійської мови для професійного спілкування студентів немовних спеціальностей / О. Тарнопольський // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2010. – No 53.

Курило О. Й.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філологічних дисциплін
та соціальних комунікацій*

Кампо М. М.

*студентка магістратури педагогічного факультету
Мукачівський державний університет
м. Мукачево, Закарпатська область, Україна*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розвиток сучасного глобалізованого суспільства вирізняється стрімкими змінами в усіх сферах, зокрема, нині триває процес переосмислення системи цінностей майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки. Особливо актуальною постає проблема формування професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, які спільно із батьками є найпершими і найавторитетнішими орієнтирами для дітей у світі цінностей.

Цінності як феномен є предметом дослідження багатьох науковців різних галузей знань, відповідно, їхня сутність обґрунтована у філософському, психологічному, педагогічному та інших вимірах (С. Бадер, І. Бех, О.Бондарчук, Р. Гуревич, Е. Зеєр, І. Зязюн, З. Карпенко, В. Кремень, О. Лисенко, Г. Олпорт, Т. Піроженко, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.).

На важливості посилення уваги до професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів наголошено в законодавчих актах та низці нормативних документів про освіту: у Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про дошкільну освіту» (2002), «Базовому компоненті дошкільної освіти» (2012), «Концепції нової української школи» (2016), «Програмі «Нова українська школа» (2018) та ін.

Дефініцій і понять «цінність» існує близько чотирьохсот тлумачень, оскільки поняття «цінність» походить із природи самої категорії, яку досліджують різні науки в руслі вивчення суспільства, людини, особистості. Адже «...проблеми, що пов'язані з людськими цінностями, відносяться до найважливіших для будь-якої з наук, що вивчає людину і суспільство. Найважливіших, насамперед, тому, що цінності виступають інтегративною основою для окремо взятого

індивіда і для будь-якої малої чи великої соціальної групи, культури, нації, зрештою, для людства, загалом» (Легун, 2010). У 70-ті роки ХХ століття поняття «цінність» розглядав В. Тугарінов (1966) крізь призму «блага» як категорію аксіології, водночас ми тлумачення цінностей пов'язуємо з розумінням цих понять [с. 57-58].

І. Бех стверджує, що систему цінностей людини слід розуміти «як складний регулятор людської життєдіяльності, який відображає у своїй структурній організації і зміст особливості об'єктивної дійсності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і власне людину в усіх її об'єктивних характеристиках». Певною об'єднуючою основою людства слугують його вічні цінності [2, с. 43].

У сучасній педагогічній науці виокремлено поняття «педагогічна цінність». Педагогічними цінностями вважаються норми, що регламентують навчально-виховну діяльність майбутніх фахівців, і виступають у ролі пізнавально-діючої системи, що слугує опосередкованою і сполучною ланкою між сформованим соціальним світоглядом і діяльністю студента. Це у свою чергу передбачає необхідність зближення цінностей педагогічних із загальнолюдськими. У педагогічному сенсі цінності – це ідеали, що формують особистість студента відповідно до уявлень про належне з точки зору соціальної та професійної доцільності.

Погоджуємося з О. Лисенко, що педагогіка нового часу активно визначає пріоритети ідеї свободи в системі гуманістичних цінностей, і відповідно у науковій педагогічній думці сьогодення вже зроблено різні спроби класифікації педагогічних цінностей, а саме: – за рівнем функціонування: соціально-педагогічні – сукупність ідей, норм і традицій, що регламентують діяльність у галузі освіти; групові педагогічні – ідеї та концепції, що регулюють педагогічну діяльність у межах освітніх інститутів; особистісно-педагогічні – віддзеркалюють світоглядні характеристики особистості майбутніх педагогів ЗДО [4, с. 93]. Дослідниця розкриває теоретико-методичні засади формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів у системі фахової підготовки, обґрунтовує систему формування відповідних орієнтацій.

Здійснивши ґрунтовний аналіз останніх наукових розвідок і дисертаційних досліджень, С. Бадер стверджує, що ціннісні орієнтації майбутніх вихователів є однією з найбільш актуальних проблем сьогодення, з іншого боку, як зазначає дослідниця, – більшість науковців розглядають її у контексті майбутньої професії, тобто здебільшого йдеться про професійні ціннісні орієнтації або

пріоритетні педагогічні цінності й ігноруються особистісні цінності та смисли майбутніх фахівців [1, с. 168].

С. Камінська, досліджуючи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів, визначає їх як вибіркові ставлення до педагогічної діяльності, до особистості дитини та до самого себе як вихователя; такі ставлення формуються на основі широкого спектра всіх духовних ставлень особистості у різних професійно значущих видах діяльності [3, с. 12]. Дослідниця стверджує, що професійно-ціннісні орієнтації майбутніх вихователів необхідно формувати під час професійної діяльності, а для студента такою є педагогічна практика. С. Камінська пропонує дотримуватися низки етапів у процесі формування необхідних орієнтацій, зокрема: оволодіння базовими знаннями для вирішення професійних задач (у межах лекційних занять), набуття необхідних навичок (у межах практичних, лабораторних занять) для вироблення уміння приймати різні типи рішень (змістовно-цільові, організаційно-методичні, оперативні) та вирішення різних професійних завдань під час безпосередньої практики [3, с. 61-65].

Важливим для нашого дослідження є визначення педагогічних цінностей О.Падалкою, згідно з яким – це комплекс різних видів професійних цінностей. Автор пропонує забезпечити позитивну мотивацію майбутніх фахівців до професійної підготовки загалом, системне залучення студентів до практичної діяльності, яке сприятиме формуванню відповідних цінностей, формування педагогічної рефлексії у майбутніх вихователів. У своєму дослідженні до пріоритетних педагогічних цінностей майбутнього вихователя учена зараховує такі, як: дитина (любов, повага до дітей, визнання дитини як центру життя); знання (адже вихователь є джерелом і транслятором знань, інформації та відповідної системи цінностей для дітей); комунікативність (прояв інтересу та любові до дітей, що віддзеркалює гуманістичну позицію педагога); творчість (виявляється через розкриття та реалізацію творчого потенціалу, здатності до самопошуку та самовдосконалення); саморозвиток (є цінністю особистісного зростання, характеризує прагнення до самореалізації та саморозвитку у професійній сфері); гуманність (гармонійна та високо морально розвинена особистість вихователя; її становлять ідеали, інтереси та ціннісні орієнтації особистості майбутнього вихователя) [5, с. 53].

Список літератури:

1. Бадер С. Проблема формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у сучасних

- педагогічних студіях / С. Бадер // Актуальні питання гуманітарних наук. – Вип 25, 2019. – С. 166-172.
2. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія, 2013. – № 3. – С. 42-49.
  3. Каминская С. О. Формирование профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов дошкольных учреждений: дис. канд.пед.наук: 13.00.06 / Каминская Светлана Олеговна. – Минск, 1997. – 110 с.
  4. Лисенко О. М. Теоретичні і методичні засади формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів у системі фахової підготовки : дис. докт. пед. наук : 13.00.04 / Лисенко Олександра Миколаївна. – Івано-Франківськ, 2019. – 465 с.
  5. Падалка О. І. Формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук / Падалка Ольга Іванівна. – Рівне, 2014. – 268 с.

Нікуліна Н. С.

практичний психолог

Криворізька загальноосвітня школа № 59
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

У своїй роботі, як шкільний практичний психолог, я постійно стикаюсь з необхідністю працювати не лише індивідуально з кожною особистістю (учнем школи), але і з необхідністю одночасно працювати з групою дітей. Груповий метод в Україні став розвиватися тільки в останні тридцять років. Сьогодні ж для позначення групових форм психологічної роботи з людьми найчастіше використовують термін «соціально-психологічний тренінг». Термін «тренінг» (від англ. train, training) має ряд значень: навчання, виховання, тренування, дрсесування. А тому можна визначити тренінг як групу методів розвитку здібностей учнів до навчання і оволодіння будь-яким складним видом діяльності [2, с. 167].

Специфікою роботи практичного психолога в школі з тренінговими групами є:

- усвідомлення у процесі роботи групи особливостей поведінки кожного учасника, кожного учня;
- розвиток умінь і навичок спілкування учнів;
- об'єднання групи на основі єдиних цілей і завдань навчання, норм і правил взаємодії між собою [3, с. 56].

Спілкування учнів в групі під час тренінгу сприймається як засіб презентації свого психологічного «Я» іншій людині, тобто однокласникам. При цьому розвиток пізнавального компонента в ході тренінгу можна розглядати як поглиблене самопізнання і пізнання партнерів у спілкуванні, а поведінковий компонент включає в себе володіння вербальними і невербальними засобами соціальної поведінки і полягає в умінні ефективно використовувати учнями різноманітні засоби спілкування. Завдяки емоційному досвіду спілкування у учнів формуються внутрішні установки у спілкуванні та психологічні позиції. [1, с. 352] Чим багатішим і різноманітнішим є досвід спілкування школяра, тим більш адекватними будуть її сприйняття й поведінка у спілкуванні з учасниками групи. Дуже важливо в такій роботі позитивне відношення до себе і самоприйняття, яке полягає у прийнятті учнем себе в цілому, незалежно від своїх якостей і достоїнств. Але основою розвитку самоприйняття дитиною будь-якого шкільного віку є досвід прийняття себе іншими однокласниками або учасниками групи при проведенні тренінгу. Партнери по тренінгу (по спілкуванню) повинні бути налаштовані один на одного. А діяльність психолога при цьому має бути спрямована на корекцію і розвиток системи стосунків кожної особистості або учасника групи [5, с. 216].

В своїй роботі я використовую тренінги як комплекс активних групових методів, що застосовуються в процесі перетворюючого впливу на особистість і, у такому випадку, головною задачею тренінгу вважаю саме психологічний вплив всієї групи на особистість тобто на кожного окремого учня. Під час тренінгу один учень обов'язково діє на психіку іншого учня і у довільній формі зміцнює її погляди, думки та стосунки. У ході тренінгу одному учню може відводитись роль маніпулятора, другому – роль того, ким маніпулюють, це тренінги поведінки. А в других тренінгах встановлюється рівність між ними – такі тренінги є особистісно-орієнтованими [4, с. 256].

В процесі своєї роботи з учнями я побачила, що кожна дитина під час тренінгу і після нього прагне до власного росту, прогресу та до реалізації власного потенціалу. Такий вид роботи зі школярами сприяє їх більш глибокому усвідомленню себе та осмисленню своїх особливостей, про що вони висловлюються не тільки під час обговорення результатів тренінгів, а й в особистих бесідах.

Як і будь-який метод практичної психології, соціально-психологічний тренінг має свої переваги і недоліки. До переваг групової роботи я відношу той фактор, що у групі завжди задовольняється потреба в емоційному теплі і контакті з іншою людиною (учнем). А досвід, який придбано учасниками під час тренінгу допомагає вирішенню проблем, що виникають при міжособистісній взаємодії. При роботі в групі діти завжди отримують зворотній зв'язок і підтримку від учасників, що мають спільні проблеми, можуть навчитися новим умінням і навичкам. Відбувається соціальний вплив, розподіл ролей, але учасники тренінгу можуть ідентифікувати себе з іншими і використати емоційний зв'язок, що встановився, при оцінці власних переживань, почуттів і поведінки [6, с. 224].

До недоліків групового методу психологічної роботи я б віднесла те, що при роботі з психокорекційною групою учнів (особливо групи особистісного зростання), створюється незвичайний для них стиль спілкування, який не відповідає стилю спілкування в їх повсякденному житті. І такий перехід до звичайного життя може бути для учасників такого тренінгу досить хворобливим. У них виникає дезадаптація на якийсь період часу. Учень після тренінгу очікує від однокласників, від друзів та сім'ї саме тієї поведінки, стилю спілкування та тієї атмосфери, які були наявними у групі. А це може виражатись у нетерпимості до оточення відносно їх поведінки і до розгубленості, замкнутості, відходу в себе. У дитини може з'явитися потреба участі в різного роду групах, оскільки саме там вона знаходить ту атмосферу, той стиль спілкування і взаємовідносин, почуття безпеки і комфорту, які вона не може знайти у реальному житті. Своїх учнів я націлюю навчитися переносити досвід, отриманий у групі, в реальне життя.

Мої спостереження показали, що більшість дітей після тренінгу продовжує спілкуватися і поза школою, вони тягнуться один до одного. І якщо вважати метою психологічного тренінгу групову згуртованість, то така поведінка учнів є результатом успішної роботи з ними практичного психолога.

Список літератури:

1. Бакли Р. Теория и практика тренинга / Р. Бакли, Дж. Кейпл. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с.
2. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение / Емельянов Ю. Н. – Л.: ЛГУ, 1985. – 167 с.
3. Захаров В.П. Практические рекомендации по ведению групп социально-психологического тренинга: [методические указания] / Захаров В. П. –Л. : ЛГТУ, 1990. – 56 с.
4. Макшанов С.И. Психология тренинга / Макшанов С. И. – СПб.: Речь, 2010. – 256 с.
5. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Петровская Л. А. – М.: МГУ, 1989. – 216 с.
6. Роджерс К. О групповой психотерапии / Карл Роджерс. – М.: «Гиль-Эстель», 1993. – 224 с.

Ожоганич В. П.

студентка I курсу магістратури педагогічного факультету

Іванова В. В.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти*

*Мукачівський державний університет
м. Мукачево, Закарпатська область, Україна*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Розвиток сучасної дошкільної освіти направлено на забезпечення благополучного входження дітей в соціум. Особливо гостро проблема соціалізації стоїть для дітей з неблагополучних сімей, їх педагогічний супровід вимагає особливої уваги. Значимість даної проблеми підкреслюється в нормативно-правових документах. У Конвенції ООН «Про права дитини» відображені пріоритети захисту і благополуччя дітей дошкільного віку в усіх сферах життя. Сьогодні гостро позначена проблема порушення традиційних соціальних норм і моралі, проблема поширеності сімейного неблагополуччя, низька ефективність профілактичної роботи з

неблагополучними сім'ями і дітьми; недостатності механізмів забезпечення та захисту прав та інтересів дітей.

Проблема дослідження обумовлює необхідність використання широкого кола наукових робіт з галузі педагогіки, психології та соціології. Так, активно досліджуються проблеми неблагополучних сімей в працях Л.І. Божович, О.М. Леонтєва, А.С. Макаренка, А.В. Мудрик, С.Л. Рубінштейна, В.О. Сухомлинського та ін. В роботах Р.А. Литвак, М.М. Михайлової, Т.І. Шульги, С.М. Юсфін висвітлені результати експериментальних досліджень про різну допомогу, підтримку сімей та дітей.

Педагогічний супровід дітей дошкільного віку з неблагополучних сімей буде більш ефективним при реалізації наступних педагогічних умов:

1. Надання допомоги сім'ї у вирішенні індивідуальних проблем пізнавального розвитку дитини;
2. Сприяння міжособистісної комунікації з дорослими і однолітками;
3. Формування позитивного ставлення до себе і власної діяльності.

Згідно Базового компоненту дошкільної освіти важливими напрямками педагогічної діяльності є пізнавальний і соціально-комунікативний розвиток дітей дошкільного віку. Основними завданнями пізнавального розвитку виступають: розвиток пізнавальної і дослідницької діяльності; формування уявлень про навколишній світ, самого себе, свою сім'ю, цілісну картину світу.

Соціально-комунікативний розвиток спрямовано на розвиток спілкування і взаємодії дитини з дорослими і однолітками; становлення самостійності, саморегуляції власних дій; формування шанобливого ставлення і почуття приналежності до своєї сім'ї; формування позитивних установок до різних видів праці і творчості; формування основ безпечної поведінки в побуті, соціумі, природі [1].

Перша умова – *надання допомоги сім'ї у вирішенні індивідуальних проблем пізнавального розвитку дитини*. Згідно Л.В. Трубайчук, пізнавальний розвиток дітей дошкільного віку є процес розкриття в дитині пізнавальних можливостей, виявлення їх в собі з метою пізнання навколишньої дійсності та активної участі в ній. На думку вченого, цілеспрямована робота по організації пізнавальної діяльності дошкільників є запорукою ефективності подальшої освіти і самоосвіти дитини [5].

У нашому дослідженні враховуються такі аспекти пізнавального розвитку дитини дошкільного віку:

1. пізнавальний потенціал дитини з неблагополучної сім'ї;
2. різноманітність форм роботи з дітьми з неблагополучних сімей, які забезпечують розвиток пізнавальної самостійності, ініціативи, допитливості і активності кожної дитини;
3. особливості формування цілісної картини світу дітей на основі первинних інтеграційних уявлень про світ, які розвиваються у дитини, і досвіду пізнавальних дій.

У дітей з неблагополучних сімей знижені інтерес, допитливість, пізнавальна мотивація, вони володіють невеликим запасом знань про навколишній світ, про себе і свою сім'ю, про соціокультурні цінності, що негативно впливає на благополучне входження в соціум. Педагогічний супровід направлено на розкриття пізнавальних можливостей кожної дитини і розвиток пізнавальної активності, самостійності, ініціативності для формування цілісної картини світу у дітей з неблагополучних сімей.

Друга умова – це *сприяння міжособистісній комунікації з дорослими і однолітками* – сприяє спілкуванню з дітьми та дорослими, формуванню взаємовідносин. Л.В. Коломійченко стверджує, що успішність спілкування, що виявляється у взаєморозумінні, безконфліктній взаємодії, зумовлюється дією механізмів соціально-комунікативного розвитку [3]. М.І. Лісіна розглядає міжособистісну комунікацію, спілкування як фактор особистісного розвитку дитини, що забезпечує засвоєння досвіду, отримання знань, умінь і навичок для благополучного входження в соціум [4].

Дитина з неблагополучної родини йде від спілкування з однолітками, часто у неї відсутній інтерес до взаємодії, спілкування і спільної діяльності з дорослими. Вона віддаляється і найбільше часу перебуває на самоті з собою, не прагне ні до одного зі стійких ігрових об'єднань в групі. Діти з неблагополучних сімей часто закриті, тому що вони зустрічали агресію і негативне ставлення до себе.

Педагогічний супровід дітей дошкільного віку з неблагополучних сімей буде направлений на сприяння міжособистісної комунікації з однолітками, яке необхідно здійснювати з метою формування у дітей позитивного ставлення до оточуючих (дітей, дорослих) в нашому дослідженні буде здійснюватися за допомогою різних ігор, завдань і бесід, що

дозволяють дітям дошкільного віку з неблагополучних сімей вступати в контакт, усвідомлювати свої симпатії, антипатії, уподобання та розповідати про них. Організуючи проблемні ситуації, розвиваємо у дітей уміння поводитися в конфліктній ситуації.

Третя умова – *формування позитивного ставлення до себе і власної діяльності* – визначає уявлення дітей про себе (образ Я), позитивне ставлення до себе, уміння справлятися з агресією. Як показують дослідження науковців Т.І. Бабаєвої, А.Г. Гогоберідзе, І.Д. Бех та ін., позиція дитини в діяльності може успішно розвиватися вже в дошкільному віці, визначаючи цілісність її розвитку. Така можливість визначається психологічними особливостями дитини дошкільного віку. Формування позитивного ставлення до себе і власної діяльності в педагогічному супроводі дітей дошкільного віку з неблагополучних сімей розглядаємо, як усвідомлене ставлення до своєї діяльності, що забезпечує підвищення якості результату діяльності, можливість планування, розуміння себе, своїх можливостей на основі саморозвитку, самовизначення, самоконтролю, саморегуляції, самоаналізу, самореалізації і т. д., які відіграють велику роль в успішному входженні в соціум дітей дошкільного віку з неблагополучних сімей.

Дитина з неблагополучної сім'ї в силу своєї невпевненості, агресії, негативного ставлення до цих подій буде відмовлятися проявляти ініціативу до якого-небудь виду діяльності і буде незадоволена результатом своєї праці. Педагогічний супровід по формуванню позитивного ставлення до себе і власної діяльності спрямований на прийняття дитиною своєї діяльності, незважаючи на різні невдачі. Це відбувається шляхом організації спільної діяльності, допомоги у створенні малюнка, виробу, аплікації та звернення уваги на позитивні результати, красу зробленого, спонукаючи дитину з неблагополучної сім'ї на створення власного самостійного шедевра.

Таким чином, виявлені педагогічні умови збагачують процес педагогічного супроводу дітей дошкільного віку з неблагополучних сімей, дозволяючи дитині проявити більше самостійності і самоконтролю у взаємодії з однолітками і дорослими, отримати позитивну оцінку результату своєї діяльності, випробувати позитивні емоції від виконаної роботи і спілкування. Перераховані якості і вміння дозволять досягти основного результату – благополучне входження в соціум дітей дошкільного віку з неблагополучних сімей.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти : нова редакція / [наук. керівник: А. М. Богуш, авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богінч та ін.] ; МОН молодь спорт України, НАПН України. – Київ, 2012. – 26 с.
2. Бех І. Д. Образ «Я» як мета формування і розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С. 30–40.
3. Коломийченко Л. В. Дорогою добра: концепція и програма соціально-комунікативного розвитку и соціального виховання дошкільників / Л. В. Коломийченко. – М.: Сфера, 2015. – 160 с.
4. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка / М. И. Лисина ; под ред. А. Г. Ружской. – М. : Институт практической психологии ; Воронеж : МОДЭК, 1997. – 384 с.
5. Трубайчук Л. В. Дошкольное детство как развивающийся социокультурный феномен: монография / Л. В. Трубайчук. – Челябинск: ИРПО, 2009. – 153 с.

Пождай А. І.

*студентка III курсу факультету дошкільної
і спеціальної освіти та історії*

Науковий керівник: Тарасова В. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ З ДЦП

Проблема порушення розвитку моторики у дітей з ДЦП є актуальною темою на сучасному етапі нашого життя. Дітей з дитячим церебральним паралічем стає дедалі більше, а труднощі для дитини пов'язані не тільки з пересуванням, а й з оволодінням мовленням, розумовими операціями.

Такі вчені як: К.А. Семенова, Е.М. Мастокова, А.Б. Заплатинська, А.Г. Шевцов, Г.В. Кузнецова, В.І. Бондар, М.В. Іпполітова, І.С. Марченко, Р.Д. Бабенкова, Н.В. Симонова, І.І. Мамайчук, І.Ю. Левченко вивчали та розробляли методи корекції і навчання ДЦП. Порушення опорно – рухової системи (ДЦП) настільки різноманітна патологія, що рання допомога дітям має вирішальне значення для покращення психофізичного стану і для забезпечення життєдіяльності дитини в цілому.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – це важке порушення, що виникає у дитини в результаті ураження головного і спинного мозку на ранніх етапах його формування (внутрішньоутробному, в період пологів або в період новонародженості) [6, с. 101].

Досліджуючи дітей з ДЦП К.А. Семенова виділила такі види:

Спастична диплегія, подвійна геміплегія, гіперкінетична форма, атоністично-астатична форма та геміпаралітична [8, с. 7].

Діти з ДЦП з народження мають ряд проблем: погано утримують голову, погано її повертають і розглядають навколишнє середовище, не можуть хапати і тримати іграшки. Найчастіше руки стиснуті в кулачки, що і робить хапання іграшки неможливим. Відзначається явна патологія у зміні м'язового тону. Усебічне уявлення про навколишній світ не може скластися без тактильного сприйняття, так як воно є головним в основі чуттєвого пізнання. З його допомогою формуються знання дитини про форму, розмір предметів, їх розташування в просторі, а це має особливе значення у подальшому процесі навчання та виховання дитини [5, с. 186].

Особливостями, що характеризують ДЦП є: порушення дрібної моторики рук, тону м'язів, дитина недостатньо впізнає предмети на дотик, наявність насильницьких рухів, неточності рухів руками і труднощі у відтворенні рухів за зразком [1, с. 55].

При церебральному паралічі зберігаються тонічні рефлексії періоду новонародженості, що заважають розвитку рухової сфери. Дитині з церебральним паралічем важко не тільки довільно взяти предмет, але й довільно відпустити його. Від розвитку загальної моторики залежить спритність і гнучкість рухів рук, тіла та швидкість реакції дитини на зовнішні подразники [9, с. 29].

Доцільно при ДЦП проводити спеціальний масаж. Він сприяє розслабленню гіпертонії м'язів, впливає на гіперкінези окремих груп м'язів, стимулює, тонізує паретичні м'язи, поліпшенню загального стану дитини і працездатності його м'язів. Існують такі види лікувального масажу: класичний і рефлекторний точковий.

Класичний масаж сприяє посиленню м'язового тону. Рефлекторний точковий масаж стимулює рухову активність і сприяє руховій реакції з потрібною корекцією. При проведенні будь-якого виду масажу важливо, щоб той, хто виконує цю процедуру знав не тільки особливості рухових порушень при дитячому церебральному паралічі, а й міг визначити тону м'язів і його зміни на даний момент [2, с. 81].

При церебральному паралічі порушуються функції руху мовленнєвого апарату, тому треба робити логопедичний масаж. Він включає в себе: масаж губ, язика, лоб, щок і вух. При ДЦП існує проблема зберігання нормальної пози і виконувати активні рухи, це сприяє порушенню мовлення, зору, слуху, тому важливою є поза, в якій проводиться масаж. Треба щоб вона забезпечувала заборону тонічних, вроджених рефлексів. Під час логопедичного масажу використовуються прийоми: погладження, натискання на точки, легкі постукування, розминання, розтирання. Це покращує кровообіг, та сприяє розслабленню або напруженню потрібних м'язів [4, с. 16].

Розвиток рухових функцій тісно пов'язаний з відчуттям тіла в просторі. Відчуття рухів здійснюється за допомогою спеціальних чутливих клітин, які передають інформацію про положення кінцівок і тулуба в просторі, ступеня скорочення м'язів. При виконанні завдання дитині потрібна допомога у виконанні рухів. Коли рука педагога утримує руку дитини, одночасно промовляючи послідовність виконання руху і допомагаючи виконати його більш точно, цілеспрямовано. Чим важче рухове порушення у дитини, тим більше потрібна допомога дорослого [7, с. 142].

Однією з форм роботи формування координації загальної моторики є фізичні вправи. За допомогою різних засобів фізичного виховання у дітей формується основа природних рухів, що потім допомагає вільно управляти тілом під час гри та інших життєвих ситуацій. При відновленні рухових функцій дітей з ДЦП треба дотримуватися таких принципів, як: ранній початок корекції, регулярність і систематичність, індивідуальна робота відповідно тяжкості порушення, віку дитини. Кращий ефект досягається при комплексному застосуванні різних методів: загально розвивальні й спеціальні фізичні вправи, динамічні й статичні дихальні вправи, оздоровче плавання, ортопедичні засоби, лікувальна ходьба. Фізичні вправи, безумовно, позитивно впливають на організм. Вони зміцнюють м'язи, розвивають рухливість тіла, швидкість та силу

удосконалюють координацію рухів. Необхідно враховувати те, що діти з ДЦП втомлюються значно швидше, тому важливо включати в заняття ЛФК при ДЦП вправи на розслаблення, робити відпочинок, коли це необхідно [3, с. 18].

Список літератури:

1. Бадалян Л. О. Детский церебральный паралич / Л. О. Бадалян, Л. Т. Журба, О. В. Тимонина. Киев : Здоров'я, 1988. 328 с.
2. Бортфельд С. А. Двигательные нарушения и лечебная физическая культура при детском церебральном параличе. Санкт-Петербург: Медицина, 1971. 245 с.
3. Дедюхина Г. В. Логопедический массаж и лечебная физкультура с детьми 3-5 лет, страдающими детским церебральным параличом / Г. В. Дедюхина, Т. А. Яньшина, Л. Д. Могучая. Москва: Гном, 2000. 32 с.
4. Ласточкина О. В. Логопедичний масаж: курс лекцій. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Корекційна освіта. Логопедія» / О. В. Ласточкина. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. 80 с.
5. Левченко І. Ю. Основні принципи і методи корекційно-педагогічної роботи з дітьми, що страждають дитячим церебральним паралічем / І. Ю. Левченко, Г. В. Кузнецова. Москва: Просвещение, 1991. 232 с.
6. Мамайчук И. И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии. Санкт-Петербург: Речь, 2001. 220 с.
7. Мастюкова Е. М. Специальная педагогика. Подготовка к обучению детей с особыми проблемами в развитии. Ранний и дошкольный возраст / Под ред. А. Г. Московкиной. Москва: Классике Стиль, 2003. 320 с.
8. Семенова К. А. Методические рекомендации по применению рабочей классификации детского церебрального паралича. Москва, 1973. 20. с. 97.
9. Смирнова И. А. Специальное образование дошкольников с ДЦП. Учебно-методическое пособие. Москва: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2003. 160 с.

Стахова О. О.
*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової
та педагогічної психології*

Кльоц Л. С.
*студентка III курсу навчально-наукового
інституту педагогіки*
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Однією з найважливіших проблем дослідження сучасної психологічної науки є проблема розвитку особистості та її становлення. Утім, звертаючись до генезису внутрішнього психічного світу особистості, зокрема дитини, необхідно відмітити, що особливої актуальності ця проблема набуває в молодшому шкільному віці, оскільки перехід від дошкільного дитинства до шкільного життя вимагає від учня належного рівня розвитку його пізнавальної й особистісної сфер.

З-поміж широкого діапазону психічних феноменів, які сприяють успішній адаптації школяра до нової соціальної ситуації розвитку, слід виокремити його увагу, котра є необхідною умовою ефективного виконання дитиною різних видів діяльності, насамперед учіння як провідної діяльності даного вікового етапу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження вікових особливостей уваги учнів молодшого шкільного віку знайшла широке відображення в працях багатьох науковців, зокрема педагогів і психологів, серед яких варто виокремити прізвища Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, Г. О. Люблінської, В. С. Мухіної, К. Д. Ушинського та ін. Незважаючи на «поважний вік» окресленої проблеми, вона і сьогодні залишається досить актуальною, адже увага дітей, у силу своїх вікових особливостей, є недосконалою, а тому в більшості випадків потребує цілеспрямованого, систематичного розвитку з боку найближчого соціального оточення, яке повинно враховувати специфіку даної складової психіки дитини в процесі безпосередньої взаємодії з нею.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік, як і будь-який відрізок психічного розвитку людини, відрізняється низкою своїх новоутворень, одним із яких є довільний характер психічних пізнавальних процесів.

Як зазначають укладачі навчального посібника з вікової психології О. П. Коханова, О. В. Пасєка, О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, провідна діяльність потребує від дитини серйозних розумових зусиль і сприяє вдосконаленню всієї її пізнавальної сфери. За рахунок послідовності розумової праці пізнавальні процеси до кінця періоду набувають у молодшого школяра ознак довільності, що виявляється в здатності дитини докладати вольові зусилля, свідомо регулювати роботу уваги й пізнавальних процесів [1, с. 156-157].

Для початку молодшого шкільного віку характерне переважання мимовільної уваги. Як і раніше, яскраві, нові, незвичайні подразники привертають увагу вчорашніх дошкільнят [1]. Утім, перший навчальний рік – це головний період початку формування довільної уваги, що позитивно позначається на становленні всіх без винятку її властивостей.

Так, за результатами досліджень М. С. Горбача, поява довільності уваги сприяє зростанню її обсягу з 2-3 до 3-5 об'єктів за 1 секунду. При цьому при поясненні нового матеріалу педагогу потрібно враховувати окреслені особливості уваги молодших школярів, адже, як правило, причиною поганого засвоєння інформації учнями початкової ланки шкільної освіти є те, що вчитель надає занадто багато матеріалу, на якому дитина не може сконцентруватись протягом короткого проміжку часу [5].

На думку І. В. Страхова, формування вольових зусиль і розвиток довільної уваги є запорукою покращення її стійкості. Дитина у віці 6-7 років може грати 2-3 години поспіль, якщо в неї виник інтерес до певної діяльності, або бути зосереджена на продуктивній діяльності, наприклад, малюванні [6].

Погляди, співзвучні попереднім, висловив і М. М. Заброцький, який, розкриваючи специфіку уваги учнів 1-4 класів, відмітив, що показники стійкості уваги прямо залежать від характеру усвідомлення школярами важливості навчального матеріалу. Усвідомлення необхідності, цінності нової інформації, інтерес до її змісту зумовлюють стійкість їхньої уваги. Остання залежить і від різноманітності, доступності й посильності навчальних завдань, поставлених перед учнями, а також від уміння педагога так організувати процес навчання, щоб охопити ним усіх школярів класу [4].

Водночас, як показав аналіз літературних джерел, розподіл уваги в молодшому шкільному віці викликає певні труднощі. Першокласникам важко одночасно слідкувати за уроком і за власною поведінкою, за тим, що вони пишуть у зошиті, та за положенням свого тіла, їм важко розподіляти увагу при виконанні двох справ.

Однак, як показали дослідження М. Ф. Добриніна, з плином часу в процесі навчання вищезазначена властивість уваги швидко розвивається, і в третьому класі діти вже можуть одночасно слідкувати і за змістом того, що вони пишуть, і за власною орфографічною грамотністю; крім цього, вони слухають вказівки вчителя, не зупиняючи свою діяльність. Натомість, виконання майже одночасно більш складних дій їм ще недоступне. Саме з цією метою вчитель повинен комбінувати простий і складний види діяльності, що полегшує розподіл уваги між ними [3].

Разом із тим, розвитку потребує і така властивість уваги учнів початкової ланки шкільної освіти, як її переключення. Через це педагог має давати спеціальний час для переходу дітей із одного виду діяльності на інший.

У свою чергу, Л. С. Виготський, розкриваючи психологічні особливості уваги молодших школярів, звернувся до питання шляхів її розвитку. За словами класика вітчизняної психології, педагог повинен піклуватися не лише про увагу учня, але й про його неуважність, тому що найбільш уважним може бути той, хто найбільш неуважний. Як зазначає науковець, секрет перетворення неуважності в уважність полягає у перенесенні уваги з одного напрямку на інший та досягається загальним прийомом виховання – перенесенням інтересу з одного предмета на інший шляхом їх поєднання, що лежить в основі перетворення зовнішньої мимовільної уваги у внутрішню довільну [2].

Послідовники Л. С. Виготського, поглиблюючи його концептуальні положення про розвиток уваги дитини, зокрема молодшого шкільного віку, сформулювали низку психолого-педагогічних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня її становлення. З-поміж запропонованих шляхів варто виокремити наступні:

- 1) дотримання організаційного етапу уроку;
- 2) вибір оптимального темпу ведення заняття;
- 3) урізноманітнення видів учбової діяльності;
- 4) поєднання близької мотивації діяльності з більш віддаленою;
- 5) акцент на зосередженні на головному, суттєвому.

Висновки. Таким чином, як показали результати теоретичного аналізу, під впливом учбової діяльності – провідної діяльності молодшого шкільного віку відбувається активне становлення уваги як особливої форми організації всіх психічних пізнавальних процесів учнів початкових класів. Утім, переважна більшість її властивостей відрізняється незначним рівнем свого розвитку, що потребує від оточуючих, перш за все батьків, педагогів, практичних психологів, цілеспрямованої, систематичної роботи з формування довільності уваги, розширення її обсягу, зростання стійкості, концентрації даної складової психіки дитини, покращення показників її розподілу та переключення.

Список літератури:

1. Вікова психологія. Навчальний посібник / [О. П. Сергеєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Паска]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
2. Гальперин П. Я. Лекции по психологии. Учебное пособие / П. Я. Гальперин. – М.: Высшая школа, 2002. – 400 с.
3. Добрынин Н. Ф. Произвольное и непроизвольное внимание / Н. Ф. Добрынин. – М.: Просвещение, 1958. – С. 256.
4. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Навчальний посібник / М. М. Заброцький. – Тернопіль: Богдан, 2001. – 112 с.
5. Мухина В. С. Возрастная психология / В. С. Мухина. – М.: Академия, 1997. – 432 с.
6. Психология внимания. Хрестоматия по психологии: [под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова]. – М.: Астрель, 2008. – 704 с.

НАПРЯМ 3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

Алексєєва М. І.

студентка III курсу

Науковий керівник: Полулященко Т. Л.

старший викладач кафедри спортивних дисциплін

Навчально-науковий інститут фізичного виховання і спорту
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Старобільськ, Луганська область, Україна

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Актуальність. Вивчення стану здоров'я людини у суспільстві, пошук шляхів профілактики захворювань та збереження здоров'я завжди була, є і буде актуальною. Ні для кого не секрет, що статистика фізичної підготовленості з року в рік показує спад за показниками загального стану здоров'я як дітей так і дорослого населення. Тому організація різноманітної спортивно-масової роботи сприяє до залучення оздоровчих та тренувальних занять, що сприяє формуванню навиків до здорового способу життя.

Основною метою управління фізичною культурою та спортом Донецької обласної адміністрації є – залучення населення різного віку до спортивно-масової роботи через спортивні клуби, школи, організації до регулярних занять фізкультурно-оздоровчими вправами.

Спортивна структура Донецької області мала потужну спортивну направленість (баскетбол, волейбол, легка атлетика, футбол, спортивний туризм тощо), але у зв'язку з проведенням бойових дій у 14 році на території Донецької області ця структура була порушена. Тому дослідження було присвячене вивченню стану та проблеми розвитку саме спортивного туризму, як одного з потужних чинників у формуванні здорового способу життя дітей, підлітків та дорослого населення.

Проблеми значення та ролі туризму, як засобу фізичної рекреації в життєдіяльності студентської молоді досліджували

Г. Горохова, І. Бейгул, О. Глагошук, В.Тонконог, О. Шишкіна. К. Бугаевский вивчав особливості морфологічні значення і антропометричні показники студенток які займаються туризмом [1, с. 49; 2, с. 108; 5, с. 156]. І. Зеніна звернула увагу на вивчення особливостей фізичної підготовки туристів, а також на визначення ролі туризму в організації фізичного виховання підростаючого покоління [4, с. 124]. Мулик, В. Кур'янович, В. Шаленко досліджували питання гігієни туриста, техніки безпеки під час походу. А. Таможанська зробила аналіз використання туристично – рекреаційних ресурсів України. О. Топорков, Л.Безродна свої дослідження присвятили вивченню впливу пішохідного туризму на рівень розвитку загальної витривалості дітей середнього шкільного віку [8, с. 202].

Досліджуючи сучасний стан розвитку спортивно – масової діяльності з різних видів спорту в Донецькій області гостро стоїть питання з розвитку спортивно-масового туризму. Станом на початок 2014 р. в містах Донецької області нараховувалось 14 спортивних секцій з туризму в наступних містах: м. Краматорськ, м. Донецьк, м. Торез, м. Горлівка, м. Бахмут, м. Дружківка, м. Слов'янськ та інші.

В період з травня 2014 року по лютий 2015 року офіційні спортивно-масові заходи на території Донецької області з туризму та спортивного туризму взагалі не проводились.

Станом на початок 2019 року в містах Донецької області функціонують спортивні секції які спеціалізуються у напрямку туризму, спортивного туризму. В м. Краматорськ функціонують три секцій: спортивного орієнтування; пішохідного туризму; секція скелелазіння. В м. Дружківка функціонують дві секції спортивного орієнтування; пішохідного туризму. В м. Торезьк функціонує секція зі спортивного орієнтування та пішохідного туризму. В м. Слов'янськ функціонує одна секція зі спортивного орієнтування та пішохідного туризму. В м. Бахмут функціонують дві секції спортивного орієнтування. В м. Лиман функціонує одна секція зі спортивного орієнтування. Взагалі на даний час у Донецькій області функціонує 16 спортивних секцій зі спортивного туризму (див. гр. 1. Динаміка функціонування секцій зі спортивного туризму за період 2014-2019 років). Було виявлено, що вище вказані спортивні секції, гуртки, клуби відвідують діти віком від 10 до 16 років, тобто в основному до занять спортивним туризмом долучають дітей шкільного віку.

На графіку чітко відображена динаміка функціонування секцій зі спортивного туризму за період 2014 по 2019 роки. З 2014 р. по 2015 р. зафіксовано спад роботи в секціях. На нашу думку це пов'язано з веденням бойових дій на території Донецької області. Але вже з 2015 по 2017 спостерігаємо значне зростання роботи секцій з туризму в Донецькій області. Надалі з 2017 по 2019 роки спортивні секції з туризму функціонують в стабільному режимі. Взагалі за період з 2014р. по 2019р. ми спостерігаємо не зменшення кількості спортивних секцій з туризму а навпаки збільшення таких секцій на підконтрольній території України.

На нашу думку цьому сприяло покращення роботи керівництва обласного центру туризму та краєзнавства Донецької області. Обласним центром туризму та краєзнавства Донецької області в 2015 році було залучено до спільної співпраці навчальні заклади освіти. Серед викладачів біології, географії, основ здоров'я було проведено спеціальні семінари основною метою було ознайомити та зацікавити до використання засобів туризму (пішохідного, велосипедного, водного тощо) та спортивного туризму (спортивне орієнтування, скелелазіння, радіопеленгація) в позакласній та позаурочній роботі зі здобувачами освіти, а також створення на базах навчальних закладів туристичних клубів.

Аналізуючи виступи особистих та командних змагань зі спортивного орієнтування в Донецькій області нами було встановлено, що на змаганнях вік учасників становить від 10 до 60 років. Середня кількість учасників віком від 10 до 16 років може складати в окремій віковій категорії до 25 спортсменів. Середня кількість

учасників віком від 17 років і старше може мати незначну кількість учасників за віковими категоріями, а саме по 2, 3 спортсмени у одній категорії.

На нашу думку незначна кількість учасників в більш старшому віці пов'язана з тим, що виступи на обласних змаганнях організує місцева влада серед тих спортивних закладах де вікові межі дітей, які займаються спортивним туризмом становить від 10 до 16 років. Тобто спортивна робота в даному напрямку є цілеспрямованим та спеціально організованим процесом.

Виступи спортсменів більш старшого віку мають не обов'язковий, а добровільний та самостійно організований характер.

Дослідження фахівцями в різних напрямків спортивного туризму вказують на те, що заняття туризмом помітно покращують, як фізичний так і психічний стан. Покращуються показники фізичної підготовленості, зменшується схильність до депресії, тривожності, напруженості. Туризм допомагає розвивати логіку думки, шукати шляхи та виживати в дикій природі, добре орієнтуються в місцевості. Такі люди є комунікативні в товаристві та мають високу та ефективну працездатність [3, с. 249; 6, с. 45].

За результатами проведеного дослідження сформульовані такі висновки.

В даний час обласний центр туризму Донецької області працює стабільно, але для дітей шкільного віку. На території Донецької області необхідно створювати клуби, секції з занять туризмом, спортивним туризмом серед дорослого населення. Тому подальшим дослідженням планується вирішити шляхи створення таких секцій для дорослого населення.

Список літератури:

1. Бугаєвський К.А. Особенности ряда морфологических значений и антропометрических показателей студенток, занимающихся туризмом. Основы спортивного туризма в рекреационной деятельности: збірник наукових праць. Харків: ХДАФК, 2016. 358 с. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/wissn055>. С. 49.
2. Горохова Г.П. Роль та місце спортивно-оздоровчого туризму в системі рекреаційних послуг. Основы спортивного туризма в рекреационной деятельности: збірник наукових праць. Харків: ХДАФК, 2016. – 358 с. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/wissn055>. С108.

3. Жданова О. М. Організація та методика оздоровчої фізичної культури і рекреаційного туризму / О. М. Жданова, А. М. Тучак, В. І. Поляковський, І. В. Котова. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. 248 с
4. ЗЕНІНА І.В. Особливості фізичної підготовки туристів. Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності: збірник наукових праць. Харків: ХДАФК, 2016. 358 с. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/wissn055>. С. 124.
5. Ігор Бейгул, Олександр Глагощук, Віктор Тонконог, Олена Шишкіна Роль туризму як засобу фізичної рекреації в життєдіяльності студентської молоді Дніпродзержинський державний технічний університет (м. Дніпродзержинськ) Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць... № 2 (18), 2012 URL: <file:///C:/Users/%D0%AF/Downloads/850-Article%20Text-1711-1-10-20161020.pdf>. С. 156.
6. Кокоров Ю.М. Методические рекомендации по внеклассной работе в туризме. 1980. 218 с.
7. Константинов Ю.С. Детско-юношеский туризм. Учебно-методическое пособие. – М. ФЦДЮТиК, 2006. 238 с.
8. Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності: збірник наукових праць. Харків: ХДАФК, 2016. 358 с. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/wissn055>. С. 202.
9. Шаленко В. В. вимоги до техніки безпеки при організації й проведенні спортивних походів. Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності: збірник наукових праць. Харків: ХДАФК, 2016. 358 с. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/wissn055>. С. 339.

Курило О. Й.
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філологічних дисциплін
та соціальних комунікацій*

Соляник О. В.
студент магістратури педагогічного факультету
Мукачівський державний університет
м. Мукачево, Закарпатська область, Україна

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В сучасних умовах розвитку вітчизняної системи освіти основними показниками успішної діяльності закладів освіти, поряд з конкурентоспроможністю та рентабельністю є такі показники як гнучкість, адаптивність до постійного розвитку тощо. Корпоративна культура є тим стратегічним інструментом, який дозволяє орієнтувати заклади освіти, їх колективи на єдині цілі, стимулювати ініціативу й створювати умови для комфортного ділового спілкування.

Корпоративна культура належить до складних матеріально-духовних феноменів, системних за своєю суттю. Тому розглядати її треба всесторонньо, із позицій різних сфер знання. Як і будь-яка культура, корпоративна культура формується і сприймається людською свідомістю, впливає на поведінку людини й спосіб її почувань та думання [1, с. 12].

Педагогіка і культура органічно пов'язані між собою, оскільки спрямовані на формування, розвиток, становлення особистості. З педагогічної точки зору, культура – це, перш за все, досвід матеріальної і духовної діяльності, вироблений людством, який може бути засвоєний особистістю і стати її надбанням (І. Лернер, М. Скаткін). Спільними для різноманітних видів діяльності є такі елементи культури: вже здобуті суспільством знання про природу, суспільство, мислення, техніку і способи діяльності; досвід здійснення відомих способів діяльності, який втілюється в уміннях і навичках особистості, яка засвоїла його; досвід творчої, пошукової діяльності щодо вирішення нових, що виникають перед суспільством проблем; досвід ставлення до світу, один до одного, тобто система емоційної, вольової, моральної і естетичної вихованості. Усі складові культури особистості взаємопов'язані:

уміння без знань неможливі; творча діяльність здійснюється на основі певних знань і умінь; вихованість передбачає знання про ту дійсність, до якої встановлюється те чи інше ставлення.

Головними чинниками інноваційного розвитку сьогодення визначає знання та культуру. Саме тому, Г. Захарчин вважає, що інструментарій менеджменту буде ефективним за умови його спрямування не на технічну складову, а саме на людський фактор. Автор стверджує, що корпоративна культура належить до складних матеріально-духовних феноменів, вивчення яких стикається із низкою проблем, які підсилюють зростаючий інтерес до розгляду її як внутрішнього джерела організаційних змін і тонко планового інструменту управління [1, с. 5].

Корпоративна культура, впливаючи на поведінку і відносини в педагогічному колективі, є передумовою успішної взаємодії з громадськістю, визначає місце закладу освіти в навколишньому світі, уособлюючи в собі ті закони, норми і правила, які об'єднують його членів. Разом з тим, в освітніх закладах, формування корпоративної культури обмежується підбором педагогів необхідної кваліфікації, проведенням корпоративних свят і заходів у відриві від значущих корпоративних цінностей. Дослідження (О. Субетто, В. Сухінін, Ю. Чернова та ін.) свідчать про те, що сьогодні у закладах освіти активно впроваджуються системи менеджменту якості, що дозволяє коригувати навчально-виховний процес і діяльність вчителів для задоволення запитів споживачів, отримувати стійке положення на ринку освітніх послуг. Фундаментальні основи організації – система цінностей, стиль управління, способи виконання співробітниками своїх обов'язків – є передумовами якісного функціонування закладів освіти, а формування корпоративної культури вчителів – сприяє підвищенню їх соціальної відповідальності, добровільного прийняття зобов'язань перед колективом і суспільством по відношенню до того, що лежить поза вимогами, визначеними законом або іншими регулюючими нормами.

Зазначимо, що одним із найважливіших елементів корпоративної культури вчителя є його світогляд – цілісна система наукових, філософських, соціально – політичних, моральних, естетичних поглядів на світ, на природу, суспільство і мислення. В світогляді проявляється єдність зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного. Суб'єктивна сторона світогляду полягає в тому, що у людини формується не тільки цілісний погляд на світ, а й узагальнене уявлення про себе, полягає в розумінні і

переживанні свого «Я», своєї індивідуальності, своєї особистості [2, с. 59]. Людина, яка має позитивне світосприйняття, націлена на віру в добро і справедливість, здатна повністю розділити філософію своєї організації, прийняти її цінності, які відповідають принципам гуманності.

Вважаємо, що корпоративна культура вчителя є складовою частиною його професійної культури і розглядається нами як окремий компонент, в структурі якого виділяємо три складові, відповідні елементам педагогічної культури: моральний, етичний і комунікативний, що відображають культуру знань, норм і правил поведінки, відносин, прийнятих у конкретному закладі освіти, відповідно до його цінностей, традицій, місії, культури поведінки. Доцільність формування корпоративної культури обумовлена її результативністю, яка виявляється у мобільності, конкурентоспроможності, адаптивності закладів освіти до нових умов, у здібностях педагогів до самореалізації в трудовому колективі.

Список літератури:

1. Корпоративна культура: навчальний посібник / [Г. М. Захарчин, Н. П. Любомудрова, Р. О. Винничук, Н. В. Смолінська] / Під загальною редакцією Г. М. Захарчин. – Львів. – 2011. – 345 с.
2. Слостенин В. А. Психология и педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Слостенин, В. П. Каширин. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 480 с.

НАПРЯМ 4. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Бірюк Л. Я.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти*

Пішун С. Г.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти*

Глухівський національний
педагогічний університет імені Олександра Довженка
м. Глухів, Сумська область, Україна

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИМ САМОВДОСКОНАЛЕННЯМ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ТА СПЕЦИФІКА ЦЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна вища педагогічна школа покликана вести підготовку кадрів з огляду на потреби сучасного суспільства, спираючись на міцний фундамент психолого-педагогічної теорії. Для того, щоб забезпечити підвищення якості підготовки шкільних учителів, необхідно постійно розкривати й приводити в дію психолого-педагогічний механізм керування процесом розвитку й закріплення в студентів глибоко внутрішнього прагнення до професійного самовдосконалення, тісно пов'язаного з постійним і неухильним зростанням педагогічної культури. Метою будь-якого керування педагогічним процесом є розвиток особистості. Цей процес здійснюється в межах соціальних структур на основі взаємодії між суб'єктами, які є ключовим елементом, що дозволяє досягати мети керування.

Для ефективного керування педагогічним процесом необхідно сформувані прагнення, потребу до професійного самовдосконалення майбутніми вчителями початкової школи, знати його структуру, компоненти, які можна розглядати з різних позицій, а саме:

- взаємодії керуючої та керованої підсистем;
- з позиції обробки інформації;
- з позиції складу керування.

Уважаємо за доцільне зупинитися на кожній з цих позицій більш докладно.

Взаємодія керуючої та керованої підсистем породжує ініціативність учасників педагогічного процесу, надає йому динамічність. Зворотний зв'язок виступає як джерело інформації про хід та результати процесу керування. Взаємодія викладача та студентів, на нашу думку, повинно мати характер співтворчості. Навчальну діяльність потрібно аналізувати не саму по собі, а як складову навчальної ситуації, системоутворюючої, змінної, результатом якої є соціальна взаємодія студентів з викладачами та між собою. Характер цих взаємодій, у свою чергу, залежить від форм співпраці викладача та студента й передбачає введення поняття сумісної продуктивної діяльності. Такий підхід можливий за умови, якщо студент на цьому етапі проходить становлення як суб'єкт своєї соціальної ролі (мається на увазі очікувана поведінка, зумовлена статусом людини). Необхідно враховувати, що етап становлення майбутнього фахівця може проходити успішно за умови задоволеності обраною спеціальністю.

Наступне. Педагогічний процес становлення висококваліфікованих фахівців з навчання та виховання молодших школярів під час навчання у вищому закладі освіти та керування ним пов'язаний з отриманням й обробкою відповідної інформації та включає в себе чотири блоки:

- *блок збору інформації*. Оцінка самої інформації в цьому здійснюється на основі мотивації суб'єкта, рівня професійної компетентності та досвіду управлінської діяльності; професійна мотивація є внутрішнім рушійним чинником розвитку професіоналізму й особистості, оскільки тільки на основі її високого рівня формування можливий ефективний розвиток професійної освіченості та культури особистості [1, с. 129].

- *блок постановки мети, прийняття рішення, розробки програми дій*. Блок пов'язаний з побудовою гіпотези, образу бажаного результату;

- *процесуальний блок*. Він пов'язаний з практичною діяльністю з вирішення поставлених завдань керування;

- *блок, що включає в себе контроль і оцінку результатів управлінської діяльності, порівняння результатів з поставленими цілями*.

Зміст керування, як правило, пов'язаний з суб'єктом та об'єктом управління, метою керування та його взаємодією,

функціями, спрямованістю і механізмом керування. Усі перераховані та не перераховані компоненти характерні і для процесу керування педагогічними системами та процесами. Дамо коротку характеристику складових елементів керування.

Мета керування – це прогнозування результатів педагогічної діяльності. Саме вона пов'язана з її декомпозицією на завдання, поділом їх на першочергові (тактичні) і віддалені (стратегічні).

Суб'єкт керування – це педагог, організатор педагогічного процесу, наділений певними управлінськими правами та обов'язками для здійснення своєї професійно-педагогічної діяльності.

Об'єкт керування – це учні, на яких спрямована організаційна педагогічна діяльність. Метою педагогічного впливу є освіта й розвиток учнів, у нашому випадку, формування спрямованості особистості на професійне самовдосконалення в процесі підготовки у вищому закладі освіти.

Механізм управління полягає в цілеспрямованому багаточислічному процесі отримання й перетворення інформації, що циркулює в контурах зворотного зв'язку та забезпечує стійкість управлінської системи. Внаслідок цього, моделювання механізму керування педагогічним процесом містить в собі такі стадії:

- репродуктивну (рутинну) і самостійну (творчу) діяльність учасників процесу, їх ставлення до цих видів діяльності;
- субординацію розв'язуваних управлінських завдань і координацію дій учасників процесу щодо їх вирішення;
- відповідальність учасників процесу щодо прийняття та вирішення управлінських завдань;
- отримання та обробку інформації про стан системи та керування педагогічним процесом;
- прийняття нових рішень в формі завдань, установок, корекції управлінської діяльності.

В основі механізму педагогічного управління професійно-особистісною модернізацією майбутніх фахівців початкової освіти лежить досягнення мети керування, яка, у свою чергу, мотивується певними потребами. У нашому випадку метою є формування потреби в професійно-педагогічному самовдосконаленні майбутніх учителів початкових класів. Ефективним у формуванні професійного самовдосконалення майбутнього педагога є технологічний тренінг, як інноваційна форма навчання, як різновид інтеракції [2, с. 243].

Компетентне, науково обґрунтоване педагогічне керування процесом оптимізації розвитку особистості студентів з метою

вдосконалення себе як справжніх професіоналів навчання й виховання дітей молодшого шкільного віку повинна включати в себе наступні компоненти:

- ясність цілей професійної підготовки в педагогічному закладі освіти, глибоке уявлення загальнолюдського й професійного ідеалу вчителя на базі духовно-моральних цінностей планетарного й ментального характеру;
- чіткість і конкретність завдань навчання й саморозвитку;
- наочна видимість перспектив особистісної та професійної самореалізації в системі освіти;
- ґрунтовне уявлення джерел для збагачення професійно-педагогічної культури та виховної майстерності;
- поєднання освоєної теорії з відповідною освітньо-виховною практикою;
- проблемно-дослідницький шлях пізнання сутнісних аспектів навчально-виховних ситуацій та внутрішніх механізмів процесу оволодіння методичною майстерністю;
- застосування методичних прийомів впливу на потребово-мотиваційну сферу особистості майбутнього вчителя;
- створення особистісно-орієнтованого освітнього простору через реалізацію сукупності організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності процесу оптимізації розвитку особистості майбутнього вчителя-початківця в процесі самовдосконалення педагогічної майстерності;
- програмно-методичний супровід досліджуваного процесу.

Технологічні та інформаційні зміни в світі відбуваються настільки стрімко, що одного разу отримана гарна освіта сьогодні вже не може стати гарантом ефективності подальшої роботи без систематичного та безперервного особистого вдосконалення й розвитку. Без постійного оновлення раніше отриманих знань і сформованих умінь, без вмілого аналізу ситуації, відстеження змін у нормативних документах та законодавстві результати діяльності фахівця можуть бути визнані непрофесійними. У деяких професіях, до яких належить і педагогічна діяльність, це положення ще не надається всім безперечним й очевидним, хоча реальний стан речей говорить про зворотне [3].

Список літератури:

1. Барковская М. Г., Осин А. К. Исследование мотивации педагогической деятельности. *Успехи современного естествознания*. 2013. № 10. С. 129–132.

2. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія. Дніпропетровськ: ІМА-прес. 2009. 367 с.
3. Сергеева Н. И. Профессионально-личностное саморазвитие как цель профессионального роста педагога. Современные проблемы науки и образования. 2015. № 2-1. URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=18933> (дата звернення: 19.01.2020).

Бокало М.-Х. А.

*студентка I курсу магістратури з соціальної роботи
факультету психології, педагогіки та соціальної роботи*

Науковий керівник: Логвиненко Т. О.

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Львівська область, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасному українському суспільстві відбувається процес поступового переосмислення суті, змісту та технологій здійснення соціальної роботи. Науковцями і практиками здійснюється пошук можливостей щодо підтримки і надання допомоги все більшому колу людей, які її потребують. Нажаль кількість таких осіб серед наших громадян (від найменших – дітей, до найстарших – людей похилого віку) постійно збільшується. Вони потребують різноманітної підтримки, адже серед тих, кому потрібна допомога – безпритульні і бездоглядні (педагогічно занедбані) діти; особи, що схильні до правопорушень або ті, що перебувають в місцях позбавлення волі; безробітні, а також ті, що мають певні види узалежнень; внутрішньо переміщені особи, учасники військових дій на сході нашої країни; люди з інвалідністю; самотні особи похилого віку та інші.

Проблема роботи з громадянами, які звертаються по допомогу вирішується сьогодні шляхом створення спеціалізованих соціальних служб. Ці служби зобов'язані надавати висококваліфіковану, різноаспектну професійну допомогу всім, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Зрозуміло, що виконання такого складного завдання потребує значних теоретичних напрацювань, методичних розробок, значного практичного досвіду, високої професійної компетентності соціальних працівників і соціальних педагогів.

Сучасною соціально-педагогічною наукою вивчаються проблеми пов'язані з організацією діяльності спеціалізованих служб соціальної сфери, теоретиками і практиками здійснюються пошуки шляхів ефективного розв'язання існуючих соціальних проблем. Серед питань, які вивчають вітчизняні науковці: проблеми реалізації соціальної захищеності в Україні осіб з обмеженими фізичними можливостями (Тищенко О.); організація діяльності інтегрованих соціальних служб в територіальних громадах (Полик Ю.); структура системи надання соціальних послуг в Україні (Лановенко О.); організаційне забезпечення системи соціальної роботи в Україні (Ніколаєва В.); роль методів арттерапії у професійній діяльності соціальних працівників (Полторак Л.) та інші.

Окрім наукових досліджень в нашій країні здійснюється і значна організаційна і практична робота з безпосереднього забезпечення громадян необхідною соціальною допомогою, надання різноманітних послуг, соціально-педагогічної та психологічної підтримки осіб, які опинились в складних життєвих обставинах або віднесені до групи ризику, тощо.

Слід зазначити, що станом на 01.01.2019 в Україні діє розгалужена мережа різних за спеціалізацією закладів і установ, що надають соціальні послуги особам, які мають в них гостру потребу. Це зокрема:

- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (623 заклади);
- установи соціальної підтримки сімей, дітей та молоді (центри соціально-психологічної допомоги, соціальні центри матері та дитини, соціальні гуртожитки для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями (загалом понад 90);

- територіальні центри соціального обслуговування населення та центри надання соціальних послуг (всього 676 закладів);
- будинки-інтернати для громадян похилого віку, для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, а також психоневрологічні інтернати;
- заклади для бездомних людей та центри соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у вигляді позбавлення волі (понад 110 закладів);
- реабілітаційні центри для дорослих осіб та дітей з інвалідністю (151 установа) [4].

Ми зупинимо нашу дослідницьку увагу саме на проблемі соціальної допомоги, підтримки та соціально-педагогічного супроводу людей з особливими потребами в діяльності спеціалізованих служб. Адже це питання залишається сьогодні надзвичайно актуальним для українського суспільства, оскільки ця категорія дорослих і дітей (люди з інвалідністю, з особливими потребами) є в сучасних умовах недостатньо соціально захищеною та, до певної міри, ізольованою від суспільства, що зумовлено низьким рівнем соціалізації та інтеграції їх у соціум.

Важливим аспектом зазначеної проблеми є й те, що кількість людей з особливостями психофізичного розвитку має тенденцію до збільшення в усіх вікових групах, а рівень професійної підтримки, психолого-педагогічного супроводу, матеріального забезпечення цієї категорії осіб залишається недостатнім. За офіційними статистичними даними в Україні кількість осіб з інвалідністю становить 2 млн 600 тис. За останні 5 років кількість дітей з інвалідністю зросла на 20 тис. осіб. (з 2012 по 2017 р.). Станом на 01.01.2017 р. дітей з інвалідністю було понад 156 тис., а в січні 2018 р. цей показник вже становив 159 тис. осіб [4]. З огляду на це, зусилля спеціалізованих соціальних служб та соціальних працівників і соціальних педагогів мають спрямовуватися на щоденну роботу з людьми з особливими потребами, на їхню підтримку та надання їм необхідної різнобічної допомоги.

Сучасна державна політика щодо соціального захисту осіб з інвалідністю передбачає діяльність спрямовану на створення умов для найбільш ефективної інтеграції людей з особливими потребами до активного соціального життя, забезпечення їх належного матеріального стану забезпечення, налагодження тісної взаємодії державних органів, громадських організацій і соціальних служб [5].

Серед установ, які, відповідно до діючих нормативно-правових документів зобов'язана здійснювати роботу з цією категорією дітей, молоді та дорослих є ЦСССДМ, центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, центри соціального захисту та реабілітації осіб з інвалідністю, а також недержавні, громадські, благодійні організації та установи. Так Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є основною службою, яка співпрацює з людьми з особливими потребами та є спеціальним закладом, що надає соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Основною метою діяльності спеціалізованих соціальних служб є: надання психологічних, соціально-педагогічних, медичних, інформаційних, юридичних, соціально-економічних послуг. Спеціалізовані соціальні служби організують заходи, спрямовані на соціальний супровід, консультування, соціальну профілактику, реабілітацію, адаптацію, соціальну терапію людей з особливими потребами з метою їх соціалізації та інтеграції в життя суспільства, громади.

Науковці зазначають, що сьогодні в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості недержавних організацій, які надають соціальні послуги людям з особливими потребами. Ці організації переважно створюються з ініціативи батьків дітей з інвалідністю або самих дорослих, які мають інвалідність.

Діяльність неурядових організацій, що працюють з людьми з особливими потребами, є важливим чинником допомоги в розвитку культури, освіти, охорони здоров'я, вирішення їхніх проблем, соціалізації і залучення до активного суспільного життя. Всі форми роботи реалізуються у вигляді соціальних послуг, які отримує людина з особливими потребами [3].

Як свідчить практика, в соціально-педагогічній роботі з людьми з особливими потребами важливо використовувати як традиційні, так і інноваційні форми та методи. Серед них особливої уваги заслуговують методи артпедагогіки й арттерапії, які в останній час особливо активно починають застосовуватись у реабілітаційній діяльності соціальних педагогів і соціальних працівників з дітьми з особливими потребами. Найбільш часто методи арт-терапії використовуються в роботі з дітьми, що мають будь-які проблеми (мовні, поведінкові, емоційні, сімейні, шкільні та ін.) [1; 2].

Отже, комплекс соціальних послуг, які мають надавати державні і громадські організації особам з обмеженими можливос-

тями, найбільш повне врахування індивідуальних проблем, що потребують розв'язання в конкретному життєвому випадку людини з інвалідністю, використання традиційних та інноваційних підходів у наданні соціальної (психолого-педагогічної, медичної, матеріальної) підтримки, забезпечать можливість дітям, молодим людям з особливостями психофізичного розвитку та їхнім сім'ям найбільш повно реалізувати можливості в соціалізації та інтеграції особистості до соціуму.

Список літератури:

1. Актуальні питання соціально-реабілітаційної технології допомоги дітям, молоді з функціональними обмеженнями та їх батькам / за заг. ред. К.С. Шендеровського. – К. : КМДССМ, 2003. – 108 с.
2. Білан В.А. Арт-терапія як один із засобів естетотерапії в корекційно-педагогічній роботі дефектолога / В.А. Білан // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси, 2018. – № 3. – С. 23–28.
3. Київ: громадські організації, благодійні фонди. Інформаційні матеріали, практичні поради недержавним організаціям. – К., 2018. – 110 с.
4. Міністерство соціальної політики України. Соціальний звіт за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/17003.html>.
5. Ніколаєва В.І. Організаційне забезпечення системи соціальної роботи в Україні: сучасні реалії / В.І. Ніколаєва // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. – К., 2019. Том 30(69). – № 3. – С. 131–137.

Гончар Л. В.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту*
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Одним із головних завдань сучасної професійної підготовки майбутніх менеджерів є формування культури їх професійної діяльності. У процесі такої підготовки закладаються основи фахового, економічного та логіко-інформаційного мислення, формується світоглядна концепція фахівця, накопичуються необхідні знання, виробляються навички та вміння [1, с. 234].

Аналізуючи вимоги до сучасного менеджера, ми, з одного боку, бачимо запит на керівників із сформованою культурою професійної діяльності, високими морально-духовними цінностями, які здатні поважати своїх працівників, об'єктивно їх оцінювати, бути відповідальними перед суспільством та людьми, поважати думку інших, працювати, сповідуючи загальнолюдські та етичні норми, з іншого боку, – це мають бути фахівці, що не бояться ризикувати, впевнені в своїй силі, здатні ухвалювати жорсткі управлінські рішення, орієнтовані на розвиток бізнесу [2; 3].

Все це дає нам змогу говорити про суперечливість, амбівалентність процесу формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів на макрорівні.

Особливості підготовки студентів спеціальності 073 «Менеджмент» обґрунтовано і висвітлено в стандартах вищої освіти, що визначають сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах зазначеної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій [4, ст. 10]. Проте, стандарт не достатньо враховує особистісний компонент освіти. Основний акцент робиться на формуванні таких фахових компетентностей менеджера, як: вміння обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту; вміння встановлювати критерії, за якими організація визначає подальший напрямки розвитку, розробляти та реалізовувати відповідні стратегії та плани;

здатність до саморозвитку, навчання впродовж життя та ефективного самоменеджменту; здатність до ефективного використання та розвитку людських ресурсів в організації; вміння створювати та організовувати ефективні комунікації у процесі управління; навички формування та демонстрації лідерських якостей; здатність розробляти проекти та управляти ними, виявляти ініціативу та підприємливість; здатність використовувати психологічні технології роботи з персоналом, а також низка інших додаткових компетенцій.

П. Лушин, Н. Волянук, О. В. Брюховецька та інші науковці вважають [5], що цей стандарт не передбачає аналізу основних професійно значущих якостей майбутнього фахівця, а тим паче оцінку їхнього розвитку в абітурієнтів чи студентів.

Л. Корват зазначає, що у «професійній діяльності людина реалізує себе як особистість, вступаючи у відносини з іншими, реагуючи на різні виробничі ситуації, формуючи систему індивідуальних цінностей, тому професійна підготовка не може обмежуватися лише опануванням професійними компетенціями» [6, с. 12]. Майбутній фахівець має володіти культурою професійної діяльності, швидко реагувати на зміни у суспільстві, відповідати вимогам професії та середовища.

А. Теймуразян вважає, що в процесі розвитку професійно значущих якостей будь-якого спеціаліста необхідно дотримуватися принципу єдності навчання та виховання [7, с. 154].

В. Семиченко наголошує на інтегративних процесах під час організації навчальної підготовки майбутніх фахівців, що передбачає цілісний підхід, орієнтований на врахування не лише реальних психологічних якостей студентів, а й тенденції їхнього подальшого розвитку. Науковець вважає, що діяльність студента як суб'єкта професійної підготовки буде достатньо ефективною лише тоді, коли вона інтегруватиметься в загальну систему професійної підготовки [8, с. 21].

Процес формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів, пов'язаний зі створенням умов, за яких можливим є усвідомлення студентами необхідності їхнього розвитку, теоретичне пізнання та практична реалізація набутих компетенцій під час професійної підготовки. Оскільки, як підкреслює Г. Костюк [9, с. 105], навчання по-різному сприяє розвитку, залежно від того, як воно вибудовується та враховує суб'єктивні (пов'язані з особливостями, тих, кого навчають, і тих, хто навчає) та об'єктивні фактори, що забезпечують розвивальний характер навчання.

Одними із ключових якостей для менеджера є якості які допомагають йому здійснювати взаємодію з людьми, встановлювати контакти в середині організації та поза її межами (зовнішні), налагоджувати взаємодію підлеглих колег та ін. Тобто це якості, які можна віднести до комунікативного компоненту, що є ключовими у системі «людина-людина», однак процес здобуття фахової освіти мало цьому сприяє.

Відтак недостатній рівень сформованості культури професійної діяльності буде впливати на процес навчання у освітньому середовищі університету, взаємодію з викладачами, одногрупниками та ін. Для формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів важливою є зміна парадигми освіти, яка вимагає переходу від традиційної системи до особистісно-орієнтованого навчання. Натомість зараз ми спостерігаємо тенденцію скорочення аудиторного навчання і збільшення самостійної роботи студентів, до якої вони часто не готові, а це, на нашу думку, має певний вплив на розвиток їхніх комунікативних якостей, адже зменшує випадки взаємодії студентів між собою та з викладачами. Також скорочується кількість студентських виступів та відповідей в аудиторії і збільшуються години письмової комунікації, що теж є важливим, але не можуть замінити живого спілкування. Це, на нашу думку, може свідчити про виділення ще однієї складової культури професійної діяльності майбутніх менеджерів на мікрорівні, а саме – недостатнього рівня комунікативних якостей.

Отже, на нашу думку, успішній професійній підготовці майбутніх менеджерів буде сприяти заміна застарілих методик освітнього процесу на використання сучасних психолого-педагогічних механізмів, зосереджених на розкритті особистості майбутнього менеджера та створення необхідних умов для оволодіння необхідних компетенцій в освітньому середовищі університету. Надзвичайно важливим під час професійної підготовки майбутніх менеджерів є врахування одночасно процесів глобалізації та стрімкого технологічного розвитку, що зумовлює наявність єдиних професійних кваліфікацій менеджера, а саме: комунікативної культури, культури професійної діяльності, економічної культури, дотримання єдиних правових, технологічних і гуманітарних норм.

Список літератури:

1. Кириченко О. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Знання-Прес, 2002. 384 с.

2. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). 2-ге вид., допов. і переробл. Житомир: ПП «Рута», 2008. 232 с.
3. Шепель В. М. Настольная книга бизнесмена и менеджера (управленческая гуманитарология). М. : Финансы и статистика. 1992. 240 с.
4. Закон України про вищу освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 03.01.2020).
5. Особистісно-орієнтована підготовка майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти : посібник / П. В. Лушин, Н. Ю. Волянчук, О. В. Брюховецька та ін.; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. К., 2014. 222 с.
6. Корват Л. В. Особливості розвитку професійно-психологічних компетенцій майбутніх економістів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Київський університет ім. Бориса Грінченка. Київ, 2012. 255 с.
7. Теймурзян А. Л. Формирование профессионально важных личностных качеств будущих специалистов как педагогическая проблема. Теория и методика профессионально-педагогического образования: сб. науч.метод. работ, Самара. 2003. 520 с.
8. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность»: лекции, практ. занятия, задания для самост. работы. – К.: Миллениум, 2004. 521 с.
9. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.

Кірка Д. В., Мулярчук О. П.
студентки I курсу магістратури
факультету інформаційних і прикладних технологій
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Розглядаючи теоретичні засади феномену толерантності варто шукати витoki тлумачення толерантності в працях філософів Стародавнього Китаю, Греції і Риму (Конфуцій, Сократ, Платон, Аристотель, Квінтіліан). Пізніше ці ідеї отримали розвиток в теорії та практиці педагогіки толерантності (Я. Коменський, Я. Корчак, Дж. Локк та ін.).

У філософських концепціях феномен «толерантність» розглядається як: форма поваги до іншої людини (М. Бердяєв, Р. Валітова, А. Камю, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс та ін.); складна риса особистості, що характеризує менталітет людини (П. Кінг, В. Тишков, М. Уолцер та ін.); соціальне явище (В. Соловійов, Х. Плеснер та ін.).

Соціологічна наука розглядає толерантність як природу морального ідеалу, що формується в результаті історичного добору правил співіснування, форм поведінки й переходить на рівень світоглядних позицій у пізнанні суб'єктів взаємодії (В. Зорько, В. Євтух, М. Дробижева, Л. Шаповал та ін.).

У психологічних джерелах проблема толерантності характеризується комплексністю, складністю та суперечностями, інтерпретується як: підвищення рівня стійкості, терпимості до деяких несприятливих чинників (І. Абакумова, О. Асмолов, Т. Щербан та ін.); самоактуалізація і виявлення особистістю своїх сутнісних людських якостей (А. Маслоу, К. Роджерс); самотрасценденція, вихід людини за межі свого Я (А. Реан, В. Чудновський); ціннісне ставлення до іншого і внутрішні підстави подолання егоцентричних індивідуальних прагнень (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, В. Слободчиков); партнерство у спілкуванні (І. Бех, О. Бодальов, О. Петровський); формування культури міжнаціонального спілкування та міжнаціональної терпимості (С. Магомедова, З. Мубінова та ін.).

На сучасному етапі проблема толерантності перебуває у фокусі уваги багатьох дослідників, як Б. Гершунський, О. Грива,

О. Довгополова, Є. Зеленов, В. Малахов, В. Новік, Є. Рашковський, Е. Соловійов, В. Тишков, М. Уолцер, П. Ульріх, М. Шимановський, О. Яцій та ін.

Зазначимо, що сучасні дослідники не мають єдиного погляду на зародження, джерела, історію та зміст толерантності.

Список літератури:

1. Довгополова Я. В. Толерантність як ціннісна парадигма / Я. В. Довгополова // Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України. – Харків, 2005. – С. 85-91.
2. Логвіненко А. Ю. Аналіз сутності поняття «толерантність» у сучасній педагогіці / А. Ю. Логвіненко // Вісник Черкаського університету. – Серія : Педагогічні науки. – Черкаси, 2013. – № 23 (276). – С. 51-55.

Кошель А. П.

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти*

Чміль Н. В.

*студентка III курсу, факультету дошкільної
початкової освіти і мистецтв*

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

ЗНАЧЕННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Необхідність модернізації змісту дошкільної освіти (далі ДО) зумовлюється реформуванням галузі згідно з національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, законами України «Про дошкільну освіту» та «Про охорону дитинства», Базовим компонентом дошкільної освіти, тенденціями розвитку цивілізації в нову епоху. Модернізувати зміст дошкільної освіти –

означає вдосконалити його, змінивши відповідно до вимог часу, не зачіпаючи основ, сталих і таких, що не виправдали положень, збагативши їх новими, прогресивними ідеями. Зростання свідомості освітян, об'єктивна необхідність оновлення принципів, гуманізації цілей і завдань ДО, оптимізації життя сучасної дитини відповідно до демократичних засад українського суспільства актуалізують проблему модернізації змісту першої ланки освіти, що виступає основою для подальшого культурного зростання особистості.

Метою розвитку ДО є реалізація державної політики щодо забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку системи ДО; збільшення відсотка охоплення дітей закладами дошкільної освіти (далі ЗДО); модернізація змісту ДО; підвищення якості підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

Створення умов для удосконалення її неповторної унікальності, розвитку здібностей та обдарувань сприятиме всіляким успіхам дитини в майбутньому, що, в свою чергу, позитивно позначатиметься на благополуччі держави. З гуманістичних позицій дошкільне дитинство розглядається як: самоцінний етап життя людини; етап підготовки до наступного періоду життя – шкільного дитинства; період, протягом якого формуються не тільки передумови, а й провідні риси особистості, що визначатимуть її спрямованість, поведінку і діяльність протягом усього життя [1].

Проблемою ДО як особливої ланки в системі дошкільної освіти займалися А. Богуш, Н. Кирста, К. Крутій, Н. Лисенко, Т. Поніманська; оволодіння дітей дошкільного віку навчальною діяльністю Є. Аркін, Л. Венгер, Л. Виготський, П. Гончарук, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло, Г. Кравцов, Є. Кравцова, О. Леонтєв, О. Любчик та інші [3].

Розвиток, досягнутий дитиною в дошкільному віці, слугуватиме підґрунтям для набуття нею в наступному віковому періоді спеціальних знань, умінь і навичок, формування стійких особистісних якостей. Одним із провідних завдань ДО є забезпечення умов для повноцінного, своєчасного і всебічного розвитку дитини з метою формування ініціативної, творчої особистості.

Фундаментом нової системи освіти є її дошкільна ланка. Адже доступність до якісної освіти започатковується з ДО, оскільки саме вона є базою цілісного розвитку майбутніх громадян України, фундаментом творення нового освітнього процесу. ЗДО забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність

продовжувати освіту. Крім того, він задовольняє потреби громадян відповідної території в здобутті дошкільної освіти; забезпечує відповідність рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти; створює безпечні та нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання; формує в дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному і фізичному розвитку дітей; здійснює соціально-педагогічний патронат, взаємодію з сім'єю; є осередком поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку; дотримання фінансової дисципліни, зберігає матеріально-технічну базу; здійснює інші повноваження відповідно до статуту закладу дошкільної освіти. Якщо ЗДО заснований на приватній формі власності, він здійснює свою діяльність за наявності ліцензії на право надання освітніх послуг у сфері ДО, виданої в установленому законодавством України порядку [2].

Головна мета ДО в Україні – створити сприятливі умови для особистісного становлення, забезпечити збалансований розвиток і творчу самореалізацію кожної дитини, формування її життєвих компетентцій, розвитку ціннісного ставлення до людей, самої себе, природи, культури, світу.

У зв'язку з цим однією з головних напрямів модернізації ДО на сучасному етапі розвитку держави – забезпечення цілісного розвитку дитини як особистості. А це, зокрема, передбачає турботу про здоров'я дошкільника – стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, психічний комфорт, позитивне самопочуття, спокій, рівновагу, задоволення, а не лише відсутність хвороб і фізичних вад. Турбота про фізичне здоров'я дитини дошкільного віку завжди була і лишається одним з пріоритетів педагогічної роботи. Створення сприятливих умов для духовного, психологічного і соціального благополуччя особистості. Тим часом усі три означені складові поряд з фізичним є рівноцінними, однаково важливими для процесу особистісного зростання. Часто життєдіяльність дитини в ЗДО визначається високим темпом, жорсткою регламентацією, великою кількістю стресів, орієнтацією на змагальність як обов'язкову складову сучасного життя, шумністю оточення, неможливістю дитини усамітнитися, повсякчасними оцінками її досягнень. Це

зумовлює надмірну мобілізацію ресурсів, високу емоційну напругу, пов'язану з прагненням виховання відповідати вимогам дорослих.

Головною тезою, вихідним науковим положенням, на якому базується процес оновлення змісту ДО України XXI століття, є визнання пріоритету розвитку зростаючої особистості, цінності й смислу її буття. Саме аксіологічні, ціннісні засади покладено в основу модернізаційних процесів, пов'язаних з гуманізацією цілей і принципів ДО. Найважливішими цінностями нашої національної культури є самостійність, самобутність, самосвідомість, самодіяльність, індивідуальність і унікальність дитини, її особистісний спосіб буття.

Процес модернізації змісту ДО спрямовується на розвиток дошкільника, як активного, свідомого та компетентного суб'єкта життєдіяльності, виховання уміння жити у злагоді з довкіллям та згоді з собою, формування фізичної та психологічної готовності до навчання в школі. Оновлений зміст ДО має розвивати у дитини перших шести (семи) років життя такі фундаментальні якості, як здатність конструктивно впливати на довкілля та самозмінюватися в ході своєї життєдіяльності; самовдосконалюватися в різних видах діяльності та формах активності; за сприяння авторитетних дорослих гармонійно і різнобічно розвиватися як індивід, суб'єкт, особистість та індивідуальність.

На сучасному етапі розвитку суспільства основними процесами, спрямованими на підвищення якості ДО, виступають: стандартизація змісту ДО на засадах узгодження із змістом державних стандартів початкової школи; модернізації змісту ДО на засадах компетентнісної парадигми; впровадження в ЗДО оновленого Базового компонента дошкільної освіти України та варіативного програмно – методичного забезпечення; використання додатково до Державної базової програми розвитку дитини дошкільного віку, що втілює інваріантну складову змісту ДО, інших програм, що презентують його варіативний компонент, відбивають різномаття України, поглиблюють, розширюють, уточнюють зміст інваріантної частини; удосконалення системи контролю та оцінювання якості ДО, переорієнтація на гуманітарну експертизу діяльності ЗДО; забезпечення наступності в впровадженні особистісно-орієнтованої моделі освіти на дошкільній та початковій ланках освіти.

Особистісно-орієнтована модель ДО базується на розумінні процесу розвитку як свого роду єдності, яка охоплює такі основні

форми: індивіда (складної природи організму дитини); суб'єкта (активного діяча рухової, ігрової, навчально-пізнавальної, елементарної трудової, предметно-практичної та комунікативно-мовленнєвої діяльностей); особистості (комплексного ставлення до оточуючого світу та себе); індивідуальності.

Свідомість, компетентність, спільність і діяльність – основні характеристики особистісного способу життя дитини дошкільного віку, загальні способи її буття. Вихідною тезою у впровадженні в педагогічну практику особистісно-орієнтованої моделі ДО є діяльне буття дитини, її суб'єктність: у свідомості – самосвідомість; у спільності – самотутність; у діяльності – самодіяльність. Вони і є основними лініями розвитку дитини як суб'єкта власного життя, суб'єкта розвитку і саморозвитку.

Таким чином, розвиток дитини дошкільного віку, становлення її як особистості актуальна для ДО проблема. Новий зміст освіти пропонує освітянам переглянути звичний погляд на дитину з боку педагогів. Становлення особистості дитини дошкільного віку на сучасному етапі розвитку суспільства не можна класифікувати як виключно керований зовні процес, оскільки це суперечить суті розвитку особистості як саморуку. Висвітлені позиції, не вичерпують усього кола проблем. Перспективним напрямком залишається дослідження розвитку ДО в контексті євроінтеграційних процесів Української держави.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А.М. Богуш; авт. кол. : А.М. Богуш, Г.В. Беленька, О.Л. Богініч та ін. // Спецвип. журн. «Вихователь-методист дошкільного закладу». – К., 2012. – 30 с.
2. Закон України «Про дошкільну освіту» (Із змінами, внесеними № 2145-VIII від 05.09.2017, ВВР, 2017, № 38-39, ст. 380) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2628>.
3. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник / Т.І. Поніманська. 2-ге вид., доповн. – К.: Академвидав, 2013. – 464 с.

Кошель В. М.
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти*

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Бойправ С. В.
вчитель групи подовженого дня другої половини дня
НВК «ЗНЗ «Європейська школа «МИХАІЛ»
I-III ст. – ясла-садок
с. Чайка, Київська область, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Сучасні фундаментальні зміни в житті українського суспільства, загострені соціальні, екологічні, економічні проблеми країни зумовили появу тенденції недостатнього захисту та підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Значною мірою це обумовлено нашим минулим. Соціальна й інформаційна політика тоталітарної держави ігнорувала проблеми дітей з особливими освітніми потребами, не сприяла повному охопленню системою освіти дітей і дорослих із руховою недостатністю, створенню пристосованої до їхніх можливостей архітектурного середовища.

Одним з пріоритетних напрямів сучасних закладів освіти є формування здоров'я учасників освітньо-виховного процесу (фізичного, психічного, соціального та духовного). Створення здоров'я-зберігаючого та здоров'яформувального середовища закладів освіти стає необхідною умовою та одним із критеріїв успішної діяльності школи [2].

Світова практика взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами знаходить своє вираження в інклюзивній освіті, при якій учні навчаються в освітніх закладах загального типу, у найближчих до місця проживання. Визнано, що в таких умовах діти краще адаптуються до навколишнього середовища, оволодівають спеціальними навичками, почуваються більш самостійними, потрібними суспільству.

Проблеми інклюзивного навчання знаходять своє вирішення в теорії та практиці роботи науковців та вчителів-практиків, серед яких: І. Білецька, В. Засенко, Н. Лещій, Ю. Найда, О. Тараненко, З. Шевців та інші [1; 2; 3].

Проте питання професійної підготовки майбутнього фахівця до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти висвітлено недостатньо.

Інклюзивне навчання висуває нові вимоги до вчителя, вміння визначати пріоритетні корекційні, освітні, виховні завдання, напрями роботи; розробляти індивідуальний корекційно-компенсаторний план роботи для кожної дитини з урахуванням нозологій; адаптувати навчальні плани, програмовий матеріал, методи, форми навчання до індивідуальних освітніх потреб дітей; орієнтуватись на соціальний досвід, пізнавальні можливості кожної дитини; ініціювати різноманітні прийоми та засоби для сприяння загальному розвитку дітей; створювати умови для соціальної адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку та здорових дітей, набуття ними соціальних навичок.

Ці вимоги кардинально змінюють напрями діяльності вчителя: від фронтальної роботи, орієнтації на середнього учня при традиційній класно-урочній системі навчання до максимальної індивідуалізації освітнього процесу, переважання діалогічних (вчитель – учень) форм роботи [3].

Включення дитини з особливими потребами в освітній процес школи вимагає особистісно-орієнтованого підходу, максимального пристосування змісту й форм роботи до особистісного досвіду та можливостей дитини.

Все це зумовлює зміни в професійній підготовці сучасного вчителя. Ці зміни стосуються всіх аспектів готовності (мотиваційної, змістової, операційної, процесуальної, результативної рефлексивної) вчителя до самостійної професійної діяльності. Сформувані готовність вчителя до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти в умовах ЗВО покликана навчальна дисципліна «Корекційна педагогіка» [2].

Мотиваційний компонент характеризується бажанням і потребою вчителя приймати дитину з особливими освітніми потребами, прагненням до побудови індивідуальної траєкторії розвитку учня, забезпеченням супроводу, ситуацією успіху, наданням консультаційної допомоги тощо.

Змістовий компонент включає систему знань, які забезпечують успішну взаємодію вчителя та учня в процесі спільної освітньої

діяльності. Формування змістового компонента готовності вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти формується переважно під час лекційних занять і самостійної роботи студентів.

Операційний компонент формує уміння і навички організації освітнього процесу з дітьми з особливими потребами. В даному контексті, на нашу думку, доцільним буде використання таких видів освітньої роботи:

- конспектування літератури з теми, складання каталогу наукових статей з проблеми навчання, виховання, розвитку учнів з особливими потребами;

- створення термінологічного словника зі змістом основних понять теми;

- складання порівняльних таблиць, схем-опор до лекційного матеріалу;

- розробка пам'ятки з урахуванням загальних і специфічних закономірностей розвитку, навчання та виховання дітей з особливими потребами (за нозологіями);

- розробка алгоритмів виявлення порушень у психофізичному розвитку учнів початкової школи;

- розробка порівняльних характеристик методів діагностики порушень психофізичного розвитку;

- створення дієвої системи моніторингу порушень у психофізичному розвитку учнів початкової школи;

- підбірка корекційно-розвивальних вправ для розвитку особистісних якостей, пізнавальних психічних процесів учнів (залежно від виду порушення), опорно-рухового апарату та моторного розвитку;

- обґрунтування медико-педагогічних правил-рекомендацій для охорони залишкового зору (слуху) учнів в освітньому процесі;

- розробка психолого-педагогічних правил взаємодії з учнями які мають вади психофізичного розвитку (за нозологіями);

- формулювання правил індивідуального підходу та напрямів корекційно-розвивальної роботи з дітьми які мають особливі потреби;

- розробка методичних рекомендацій налагодження педагогічної взаємодії учня з однолітками [2].

Орієнтація на активну позицію студента в процесі професійної підготовки, використання індивідуальних науково-дослідних завдань, повідомлень, освітніх проектів, дискусійних методів може продуктивно сприяти трансформації теоретичних знань у практичну

площину, забезпечення можливості їх застосування у конкретних ситуаціях.

Результативним для формування вмінь і навичок для роботи з дітьми які мають особливі потреби може бути не тільки використання практичних, а й лабораторних занять, коли студентам можна запропонувати проаналізувати чи розробити корекційну програму, розв'язати педагогічну задачу тощо [3].

Окремо можна організувати зустрічі студентів із провідними фахівцями, що працюють у сфері інклюзивної освіти, організувати екскурсії до інклюзивних закладів освіти, спілкування з учителями-практиками.

Формуванню системи професійних умінь сприятиме реалізація в практичній діяльності результативно-рефлексивного компонента готовності вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

Такий підхід, коли студент орієнтується на коло інтегрованих умінь, свідомо, разом з методистом та вчителем оцінює рівень їх сформованості, заповнює діагностичну змістовну карту професійної діяльності тощо забезпечить результативність формування відповідної готовності [1].

Ознайомлення студентів під час вивчення теоретичного матеріалу з переліком знань, професійних умінь із кожної навчальної теми, проведення тематичних контролів з визначення об'єктивної оцінки рівня їх засвоєння та сформованості, робота з дітьми з особливими потребами під час педагогічної практики з щоденним аналізом успіхів і недоліків є необхідною умовою опанування студентом майбутньою професією.

Ще однією з важливих умов якісної фахової підготовки, на нашу думку, є оволодіння майбутніми вчителями початкових класів сучасними педагогічними технологіями. Причому, потрібно не тільки розкрити сутність й особливості впровадження особистісно-орієнтованих, інтерактивних, проектних, інформаційно-комунікаційних освітніх технологій, а й дати можливість студенту підготувати план-конспект уроку за запропонованою технологією, захистити його, показати зразок упровадження та самостійне проведення уроку під час педагогічної практики [2].

Розкриті теоретичні аспекти дають підстави стверджувати, що організація професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти передбачає вивчення базової освітньої дисципліни «Корекційна педагогіка», яка

передбачає взаємозв'язок фахових знань з інклюзивної освіти, формування практичних умінь та навичок, використання форм і методів організації інклюзивного навчання в загальноосвітній школі. Студенти, оволодіваючи знанням з інклюзивної педагогіки, у майбутньому мають організувати свою діяльність з урахуванням принципів зміцнення здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу.

Список літератури:

1. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні. Серія «Педагогіка». – Випуск 1/3 (2015). – С. 4-11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/arhiv/33_1_2015/3.pdf.
2. Лещій Н.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи з дітьми з порушенням психофізичного розвитку в умовах інклюзивної [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apko_2012_3_21.pdf.
3. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки [текст] : підручник / З.М. Шевців. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 248 с.

Кошель В. М.
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти*

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Письменна І. М.
вихователь дітей дошкільного віку
Сновський НВК «ДНЗ-СЗНЗ І ст.»
м. Сновськ, Чернігівська область, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГО- РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасні фундаментальні зміни в житті українського суспільства, загострені соціальні та екологічні проблеми країни зумовили появу тенденції до ґрунтового реформування й модернізації системи освіти України. В цьому контексті зміна основних парадигм в освіті на всіх її рівнях, вимагає пошук нових підходів до формування нової генерації громадянського суспільства.

Дошкільний вік вважається найбільш сенситивним періодом у процесі якого починає формуватися особистість, базові соціальні установки, закладаються основи світогляду, звички, розвиваються пізнавальні здібності, емоційно-вольова сфера, моральні якості, риси характеру, виникають різноманітні відносини з навколишнім світом тощо. Одним із ефективних засобів формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості є ознайомлення дітей дошкільного віку зі світом природи.

Актуальність даної проблеми визначено Законом України «Про дошкільну освіту», програмою «Дитина у дошкільні роки», освітньою лінією Базового компонента дошкільної освіти «Дитина у природному довкіллі», які формують елементарний природо-доцільний, екологічний світогляд дитини, несуть ціннісно-змістову наповненість за екологічним і природничим напрямками, сприяють усвідомленню дитиною себе частиною природи, формують почуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї та внаслідок її дій у довкіллі [1].

Проблему створення еколого-розвивального середовища в науково-педагогічній літературі розглянуто такими відомими дослідниками, як Г. Беленькою, Н. Глуховою, О. Гончаровою, Л. Загородньою, О. Кононенко, К. Крутий, Н. Лисенко, З. Плохий та ін. В своїх наукових працях вони надають низку порад щодо створення еколого-розвивального середовища в ЗДО та його наповнення [2; 3].

Аналіз літератури з означеного питання на основі системного підходу дав змогу узагальнити виокремлені вище згаданими науковцями компоненти такого середовища.

Куточок природи – традиційний елемент внутрішнього еколого-розвивального середовища ЗДО, проте його оформлення і зміст набувають нової специфіки, пов'язаної із завданнями екологічної освіти дошкільників.

Н. Яришева вважає, що спостереження і діяльність у куточку живої природи тісно пов'язана з доглядом за мешканцями кутка природи; вона збуджує думку, сприяє встановленню доступних розумінню дітей зв'язків. Куток природи виконує функцію маленької лабораторії, де проводяться нескладні досліди, здійснюються довготривалі спостереження за розвитком рослин і тварин [3, с. 9].

У своїх дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш наполягають на тому, що у ЗДО має бути створений відповідний розвивальний життєвий простір (куточок живої природи), сприятливий для розгортання активного буття дітей у природному середовищі, за допомогою якого можна організувати різні види діяльності: ігрову, навчально-пізнавальну, мовленнєво-комунікативну, продуктивну [2, с. 101].

Сучасною тенденцією екологічного дизайну кутка природи є створення об'ємно-просторових композицій, які нагадують природні ландшафти («Пустеля», «Гірський схил» тощо) або ж фітоценози.

Організація таких композицій надає естетичного вигляду та декоративності куточкам природи, і тим самим сприяє ознайомленню дітей із різними ландшафтами та екосистемами, оскільки їх можна використовувати як предметно-діючі моделі тих чи інших природних зон.

Відносно новою складовою еколого-розвивального середовища ЗДО є лабораторія. Вона створюється для розвитку у дітей пізнавального інтересу, інтересу до дослідницької діяльності та сприяє формуванню у них наукового світогляду. У той же час лабораторія – це база для специфічної ігрової діяльності дитини – робота в лабораторії передбачає перетворення дітей на «вчених», які проводять досліди, експерименти, спостереження.

В лабораторії мають бути створені всі умови для експериментально-дослідницької діяльності дітей та має бути все необхідне обладнання для її організації: лупи, мікроскопи, пробірки, тобто всі безпечні матеріали, за допомогою яких діти шляхом експериментування та проведення дослідів пізнають таємниці живої та неживої природи.

Виділення під лабораторію невеликого окремого приміщення дозволяє дитині проводити різноманітну дослідницьку діяльність, у тому числі й самостійну. Умови в приміщенні групи ускладнюють такий вид дитячої діяльності в силу поставлених педагогом обмежень: не можна проливати воду, розсипати пісок, глину на столі тощо.

Дослідники проблем екологічного виховання дошкільників (К. Крутій, С. Ніколаєва, З. Плохій та ін.) пропонують використовувати екологічну кімнату (еколого-дослідницький центр), яка є новим компонентом еколого-розвивального середовища ЗДО. Вона призначена для проведення комплексних занять з екології, дослідів, екологічних ігор тощо.

У методичних рекомендаціях щодо її облаштування методисти радять диференціювати простір кімнати на декілька функціональних зон: зону навчання, передбачену для роботи з дидактичними посібниками, виконання практичних робіт; зону колекцій, призначену для знайомства дітей з різними природними об'єктами, для розвитку в них здатності до класифікації об'єктів за різними ознаками; зону релаксації (куточок з різноманітними кімнатними рослинами, акваріумами, альпійською гіркою, фонтаном) – для відпочинку дітей, самостійних ігор і вироблення навичок догляду за рослинами; зону бібліотеки – куточок, в якому зібрані різноманітні яскраві книги, дитячі енциклопедії про природу. Також в екологічній кімнаті можна облаштувати зону «лабораторії», де діти матимуть змогу експериментувати з природними матеріалами, досліджувати природу.

Музей природи – куточок з колекціями комах, кристалів, листя, насіння, камінців, мушлів, кімнатних рослин тощо. Як складові предметно-розвивального середовища у ЗДО створюються ландшафтно-етнографічні міні-музеї або ж міні-музеї природи.

Ландшафтно-етнографічні музеї дозволяють познайомити дошкільників з національними і природними особливостями регіону, з використанням ресурсів і відносинами людей і природи в конкретному регіоні, з екологічними проблемами на прикладі своєї

місцевості. Тут діти можуть класифікувати матеріал за розміром, кольором чи формою, складати розповіді тощо [3, с. 11].

До природно-розвивального середовища ЗДО відносять також зимовий сад, який створюється за наявності просторого і гарно освітленого приміщення з регульованим кліматом для вирощування екзотичних (тропічних) рослин: пальм, кавового дерева, лавра, цитрусових [3, с. 12].

Ділянка ЗДО, особливо в умовах міста, – це місце не лише для ігор, прогулянок і занять, а й для безпосереднього спілкування з природою. Тут збагачується чуттєвий досвід дітей. На ділянці дошкільників ознайомлюють із сезонними явищами і змінами у житті представників рослинного і тваринного світу, а також неживих об'єктів природи, організують тривалі спостереження за ростом рослин і поведінкою тварин. Все це значно розширює світогляд дітей, збагачує їх знаннями про довкілля, виховує у них бережливе ставлення до природи й уміння бачити в ній красу.

Необхідною умовою ефективної реалізації екологічної освіти є наявність на території ділянки ЗДО екологічної стежини.

Екологічна стежина – це маршрут, який проходить через різноманітні природні об'єкти, що мають естетичну, природоохоронну цінність, на якому подорожуючі отримують як усну, так і письмову інформацію (стенди, планшети, плакати) про об'єкти. Створена на території ЗДО екологічна стежина сприяє оздоровленню дітей, їх пізнавальному, еколого-естетичному вихованню, розвитку моральних якостей і грамотної, виваженої поведінки в довкіллі, а також екологічній освіті вихователів і батьків.

Екологічна стежина прокладається безпосередньо на території ЗДО. Це дає змогу проводити комплексні, інтегровані заняття, екологічні ігри, дослідницьку і природоохоронну діяльність, доступну дошкільникам. Організація цікавої пізнавальної, ігрової, природоохоронної діяльності на стежині сприятиме засвоєнню дітьми основ екологічної культури [3, с. 13].

Розкриті теоретичні аспекти дають підстави стверджувати, що еколого-розвивальне середовище ЗДО є багатокомпонентною системою, яка створюється з метою забезпечення пізнавального, естетико-екологічного розвитку дітей, їхнього оздоровлення, формування морально-етичних якостей, набуття досвіду еколого доцільної поведінки в природі; екологізації різних видів діяльності дошкільників. Таке середовище є ефективним засобом формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А.М. Богуш; авт. кол. : А.М. Богуш, Г.В. Беленька, О.Л. Богінч та ін. // Спецвип. журн. «Вихователь-методист дошкільного закладу». – К., 2012. – 30 с.
2. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К. : Слово, 2008. – С. 150-159.
3. Сучасні підходи до використання еколого-розвивального середовища ЗДО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bdpu.org/wp-content/uploads/2018/05/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%87%D0%BE%D0%BA.docx>.

Любчик Р. І.

старший викладач кафедри фізичної підготовки та спорту

Національна академія Національної гвардії України

м. Харків, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ЗМАГАЛЬНОГО МЕТОДУ ТРЕНУВАНЬ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Актуальність полягає в застосуванні змагального методу в процесі формування професійної компетентності на заняттях з фізичної підготовки курсантів та вплив даного методу на працездатність, рівень фізичної та психологічної підготовленості.

Метою роботи є дослідження особливостей та теорію змагального методу. Об'єктом є змагальний метод в фізичному вихованні.

Змагальний метод передбачає спеціально організовану діяльність направлену на виявлення рівня підготовленості курсанта та виступають в якості способу підвищення ефективності тренувального процесу. Змагання відноситься до широко розповсюджених громадських явищ, має велике значення як спосіб організації та стимулювання діяльності. Змагальний метод в процесі фізичної підготовки використовується як в елементарних формах таких як стимулювання та активізації інтересу при виконанні окремих вправ

включених до певного заняття, так і в розгорнутій контрольній заняття, спортивні змагання та ін.

Основною рисою змагального методу є зіставлення сил в умовах впорядкованого суперництва, боротьби за першість чи високого досягнення. Фактор суперництва в процесі змагань, а також умови їх організації та проведення, нагородження за високі досягнення, суспільне визнання, вибування більш слабших, створюють особливий емоційний та фізіологічний стан, що підсилює вплив фізичних вправ та сприяє максимальному прояву функціональних можливостей організму. Функціональні стрибки, що проявляються в умовах змагань як правило більш значні ніж при аналогічних не змагальних навантаженнях [1, с. 107].

Під час змагань особливо важливих в особистому та суспільному відношенні, в більшій мірі виражені моменти психологічної напруженості. Постійний вплив фактору протидії, протидія різнонаправлених інтересів. Командні змагання характеризуються ще й взаємодопомогою, взаємною відповідальністю, відповідальністю перед колективом за здобуття перемоги [3, с. 64].

Змагальний метод характеризується уніфікацією боротьби за перемогу та способів оцінки досягнення. Зрозумілим є те, що не можливо порівнювати сили якщо немає з чим, зразку для порівняння. В окремих випадках уніфікація може мати силу лише у межах взводу чи групи. В спорті уніфікація закріплена правилами змагань. Разом з тим уніфікація в змагальному способі не регламентує діяльність курсантів в усіх деталях. Характер цієї діяльності визначається боротьбою за перемогу. Тому змагальний спосіб не дає змогу для точного дозування навантаження та безпосереднього керівництва курсантами [2, с. 13].

Змагальний метод застосовується при вирішенні різноманітних педагогічних завдань – виховання фізичних, вольових та моральних якостей, вдосконалення військово-прикладних навичок та здатність використовувати їх в складних умовах майбутніми офіцерами НГУ. В порівнянні з іншими методами фізичного виховання він дозволяє висувати найбільш високі вимоги до функціональних можливостей курсантів і тим самим сприяти їх розвитку. Велике значення змагальний метод має при вихованні морально-вольових якостей таких як рішучості, наполегливості, впевненості, здатності долати труднощі службово-бойової діяльності.

В фізичній підготовці загальна мета виховання конкретизується виключно до особливостей спортивної діяльності, набуваючи

безпосередній зв'язок з метою виконання нормативів чи спортивним досягненням. Але не зважаючи на важливість спортивних досягнень та здачі контрольних перевірок з фізичної підготовки в соціально-педагогічних поглядів вони не можуть кінцевою метою. Під час навчання потрібно переслідувати більш вагомий мету, що полягає в формуванні всебічно розвинутої особистості яка поєднує в собі моральні та духовні цінності, фізичну досконалість, щоб використовувати спортивну діяльність як засіб гармонічного розвитку особистості та виховання в інтересах держави та Національної гвардії України.

Висновок. Можна зробити висновок, що змагальний метод відіграє велике значення як в змагальній формі так і в навчальній формі на заняттях. Застосування даного методу пов'язано з високими вимогами до фізичних психологічних та техніко-тактичних можливостей курсантів, викликає високу активність в діяльності важливих систем організму і тим самим стимулює розвиток та вдосконалення різноманітних боків підготовленості курсантів.

Список літератури:

1. Матвеева Л.П., Новікова А.Д. Теорія і методика фізичного виховання Навч. посібник. Москва: Фізична культура і спорт, 1976. 304 с.
2. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України: інст. Лещеня С.В., Орленко І.П., Мелешко А.О., Забродський С.С. Під заг. ред. засл. працівника фізичної культури і спорту України Мальцева О.Н. Київ, 2014. 140 с.
3. Сергієнко Л. П. Комплексне тестування рухових здібностей людини: Навч. посібник. Київ: Олімпійська література, 2001. 360 с.

Матвіюк П. Л.

*викладач вищої категорії спецдисциплін
технічного відділення*

Володимир-Волинський агротехнічний коледж
м. Володимир-Волинський, Волинська область, Україна

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕЛЕКТРИЧНІ МАШИНИ ТА АПАРАТИ»

Практичне заняття – форма навчального заняття, при якому викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань. Практичні заняття проводяться в аудиторіях або навчальних лабораторіях, оснащених необхідними засобами навчання та обчислювальною технікою, а при необхідності – на виробництві. Для більш ефективного оволодіння студентами практичними умінями і навичками академічна група поділяється на дві підгрупи.

На успішне проведення практичних занять з дисципліни «Електричні машини та апарати» впливають такі фактори: якісне складання навчально-методичної карти (плану) заняття, наявність інструкційно-технологічної картки, штатного лаборанта, безпосереднє знання викладачем виробничої дільниці, її технологічних особливостей (якщо робота виконується в умовах виробництва); поєднання традиційних і інноваційних методів викладання з використанням комп'ютерної техніки.

Складанню плану з теми занятті передують організаційно-методична робота з підбору матеріалу, вибору методів і прийомів діяльності викладача, погодження місця для проведенні заняття.

План чи навчально-технологічна карта практичного заняття – це творчість викладача, але в ній можуть відобразитись основні елементи практичного типу заняття. Заздалегідь до практичних занять викладач готує список необхідного обладнання та матеріалів. Практичні заняття, згідно з переліком обладнання та картки методичного забезпечення, готує викладач.

Всі матеріали й обладнання повинні бути підібрані до початку заняття згідно з паспортом робочого місця.

Готуючись до практичного заняття, викладач повинен передбачити продуктивну частину заняття, тобто його виробничий ефект. Робоче місце повинно мати естетичний вигляд, бути зручним для роботи.

На робочому місці повинні знаходитись основні правила з техніки безпеки. Викладач повинен передбачити безумовне їх виконання студентами та з'ясувати специфічні вимоги до конкретної роботи на робочому місці. Особливо ретельно викладач повинен підходити до вирішення питань безпеки під час роботи з електроустаткуванням. Викладач повинен передбачити, щоб студенти зайшли в місце проведення практичного заняття тільки після дзвінка. До початку проведення заняття викладач повинен впевнитись у правильності складеної інструкційно-технологічної картки.

Завершальний інструктаж проводиться після виконання завдання всіма студентами. При цьому викладач аналізує роботу всієї групи, ланок і окремих студентів. Звертає увагу на успіхи чи окремі невдачі, на відхилення від інструкційно-технологічної картки тощо.

Підсумки роботи студенти оформляють у зошитах для практичних робіт у вигляді письмового звіту, в якому простежується діяльність протягом заняття, підсумки виконання завдання, висновок, даються відповіді на запитання інструкційно-технологічної картки.

На успішне проведення лабораторних занять з дисципліни «Електричні машини та апарати» впливають такі фактори: попередня підготовка студентів до заняття; вільне володіння термінологією та основними технологічними процесами; якісне складання навчально-методичної карти (плану) заняття; наявність інструкційно-технологічної картки, штатного лаборанта, безпосереднє знання викладачем виробничої дільниці, її технологічних особливостей (якщо робота виконується в умовах виробництва); наявність лабораторних стендів та контрольно-вимірювальних приладів; тісний зв'язок з виробництвом, який дозволяє набути знання і уміння перетворювати в стійкі навички, доведені до автоматизму.

Початком станового практичного навчання у Володимир-Волинському агротехнічному коледжі є практичні заняття, які виступають як метод навчання. Вони передбачають оволодіння навичками та вміннями, які необхідні для трудової діяльності майбутніх спеціалістів. У процесі виконання практичних робіт

студенти повинні не тільки розширити й поглибити знання з дисципліни, вивчити явища, процеси, але й удосконалити початкові навички та вміння, засвоїти відповідні правила, перевірити окремі зв'язки і достовірність набутих знань.

Викладач, який проводить практичні заняття, повинен пам'ятати, що від його методичних, організаторських здібностей та особистих практичних навичок залежить якість знань студентів. До практичних занять викладач повинен готуватися особливо ретельно, продумати всі можливі нюанси й деталі.

Високий ступінь самостійності під час виконання студентами завдань – це важливий показник організації практичних занять, але викладач повинен завжди знати, що його присутність біля студентів необхідна педагогічна вимога.

Залежно від організації та за способом виконання практичні заняття можна розділити на індивідуальні, по ланках та фронтальні.

Індивідуальні виконуються за індивідуальним планом (інструкційно-технологічною картою), тобто кожен студент одержує своє завдання, яке він повинен виконати незалежно від інших.

Діяльність викладача під час проведення таких практичних полягає в уважному спостереженні за роботою студентів, особливо відстаючих, наданні допомоги в потрібний момент.

Переваги такого виду організації лабораторних і практичних занять, особливо в умовах виробництва очевидні, але вони мають і свої недоліки.

Перш за все, викладачеві важко керувати всією групою студентів, тому що йому доводиться переключатися з однієї роботи на іншу.

Для роботи студенти розподіляються на декілька ланок. У ланці може бути від двох до п'яти осіб. Під час комплектування ланок враховується студента до самостійного виконання завдання. Ланки не повинні бути постійними, бо це може призвести до виникнення груп різного рівня успішності.

Як правило, в кожній ланці визначається старший ланковий. Це студент, який добре навчається і виявив бажання допомогти своїм товаришам у навчанні.

Кожна ланка одержує завдання. Успіх під час виконання завдань залежить від ретельної підготовки, вміння викладача приділити належну увагу кожній ланці.

За відповідних переваг роботи з ланками є й недоліки. Незважаючи на те, що студенти в ланки відбираються приблизно з однаковою успішністю та швидкістю мислення, знаходиться лідер, який робить все сам, решта студентів допомагають йому або пасивно спостерігають.

Фронтальна організація практичних занять передбачає виконання ідентичних завдань при повному обладнанні.

Для проведення фронтальних практичних всю роботу поділяють на окремі часини або етапи. Перед початком кожної частини дається конкретне завдання всім студентам, пояснюється хід його виконання. Завдання виконують одночасно всі студенти групи. Якщо лабораторне чи практичне завдання забезпечується інструкційно-технологічними картками, то викладач може пояснити виконання всіх етапів відразу. По закінченні роботи викладач підводить підсумки та разом зі студентами робить висновки.

На практичних заняттях студенти готують виробничу документацію, виконують технологічні операції Вони не тільки закріплюють теоретичний матеріал, а й набувають навичок культури праці, раціонально використовувати робочі місця, економити час, умінь виконання інтелектуально-трудова дій.

Перелік тем практичних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Практичні заняття мають таку структуру:

1. Організаційна частина – перевірка готовності студентської групи до заняття; попередній контроль знань, умінь та навичок студентів; повідомлення цілей заняття; постановка загальної проблеми та її обговорення учасниками заняття; вступний інструктаж і техніки безпеки.

2. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів – обговорення ролі і місця теми в оволодінні навчальним предметом; інформування студентів про систему практичних умінь та навичок, якими вони повинні оволодіти у процесі заняття; стимулювання активності учасників заняття перспективами майбутньої професійної діяльності.

3. Підготовчий етап виконання практичних завдань – надання індивідуальних практичних завдань студентам; інструктаж з техніки безпеки на робочих місцях; роз'яснення вимог до оформлення звіту та порядку його захисту.

4. Самостійна робота студентів по виконанню практичних завдань під керівництвом викладача – виконання теоретичної

частини роботи, перевірка теоретичних положень дослідями, експериментуванням, спостереженнями, виконання вправ, креслень, розрахунків, побудова графіків, заповнення таблиць тощо; демонстрація викладачем найраціональніших прийомів виконання операцій; виконання виробничо-технологічних операцій, інструктаж з техніки безпеки під час виконання студентами практичних робіт.

5. Заключна частина – роз'яснення викладачем технології завершення практичних робіт, заключний інструктаж з техніки безпеки, приймання звітів, аналіз практичного заняття, оцінки за виконання студентами практичних робіт, надання домашнього завдання.

Ефективність проведення практичного заняття значним чином залежить від його методичного забезпечення. Заздалегідь підготовлена і апробована у навчальному процесі навчально-методична картка практичного заняття сприяє не тільки дотриманню логіки його проведення, а й якості оволодіння студентами практичними уміннями та навичками.

Список літератури:

1. Аврамчук Л.А. Проблемність навчання як засіб формування продуктивної пізнавальної діяльності студентів аграрного навчального закладу: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний аграрний університет. – К., 1998. – 17 с.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: Методические основы. – М: Просвещение, 1982. – 282 с.
3. Гушулей Й. М. Навчальний матеріал графічних дисциплін як предмет кількісного аналізу // Науковий часопис імені М.П. Драгоманова. Серія № 13. Проблеми трудової та професійної підготовки: Зб. наук. пр. – К.: НПУ, 2005. – С. 51–56.
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
5. Кьверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике. – Талин: Валгус, 1980. – 334 с.
6. Лузан П.Г. Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі: Навч. посіб. – К.: Аграрна освіта, 2003. – 229 с.
7. Рябець В.І. Педагогічні умови удосконалення практичної підготовки молодших спеціалістів механіків сільськогосподарського виробництва в агротехнічному коледжі: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 1998. – 181 с.

8. Плаксієнко К.В. Зв'язок професійних інтересів і якостей особистості в професійному становленні майбутніх інженерів // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – 2000. – № 2. – С. 132-134.

Ординович Т. С.

вчитель-методист

Києво-Печерський ліцей № 171 «Лідер»

м. Київ, Україна

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Налагодження оптимальних політичних, соціальних відносин у державі, її економічне зростання певним чином залежить від того, наскільки активну життєву позицію займає кожен громадянин, чи готовий він до участі в розбудові демократичного суспільства, чи є лідером у суспільно-корисній діяльності та активним творцем власного життя. Сучасні дослідження доводять, що лідером може стати особа, яка наділена лідерськими якостями, або має лідерський потенціал, що може реалізуватись у відповідних ситуаціях [2, с. 48; 6, с. 19].

Специфічного значення лідерство набуває в підлітковому віці, адже саме підлітковий вік є тим сенситивним періодом розвитку індивіда, коли створюються найбільш сприятливі умови для формування різних типів його поведінки та певних особистісних (в тому числі – лідерських) якостей [3].

Проблему лідерства аналізувало багато дослідників. Прояви лідерства в різних вікових групах, їх специфіку та функції детально розглянуто у працях Г. Драгунової, О. Залужного, І. Кона, А. Краковського, Д. Фельдштейна та ін. Особливості процесу виховання лідерів, створення умов для розвитку лідерських здібностей та формування соціально-активної особистості досліджували І. Бех, І. Іванов, А. Лутошкін, Л. Новикова, І. Підласий. Незважаючи на значний інтерес до означеної проблеми, в науковій та методичній літературі, на наш погляд, недостатньою мірою відображено теоретичні та практичні засади розвитку лідерства у підлітковому віці. Саме це й зумовило мету нашої

публікації – обґрунтувати принципи формування лідерських якостей у підлітків.

На основі аналізу ряду наукових досліджень, приходимо до висновку, що лідерство – це явище групового життя, яке виявляється у наділенні одного індивіда (або кількох) правом здійснювати визначальний вплив на розв'язання групових завдань та на поведінку і діяльність членів групи [1, с. 44; 4, с. 322]. Відповідно до цього, лідер – це член групи, якого, завдяки його особистісним характеристикам, група наділяє владою та повноваженнями, відповідно до яких він планує, організовує та контролює її діяльність [3, с. 322; 6, с. 19].

Виявлено, що лідерські якості – це узагальнені індивідуально-особистісні та соціально-психологічні характеристики особистості, які дозволяють їй займати авторитетну позицію в групі, впливати на її членів, їх думки, поведінку та діяльність таким чином, щоб забезпечити їх злагоджену взаємодію та ефективну діяльність [1, с. 45]. Встановлено, що лідер повинен володіти певною сукупністю інтелектуальних, комунікативних, організаторських та креативних якостей [3]. У процесі дослідження виділено загальні (компетентність, наполегливість, спостережливість, активність, ініціативність, товариськість, самоконтроль, працездатність, самостійність, організованість) та специфічні (здатність до активного психологічного впливу, схильність до організаторської роботи, потреба та вміння брати відповідальність на себе, комунікабельність) якості, притаманні особистості лідера [2, с. 49; 5, с. 20].

В умовах закладу освіти, де пріоритетом є виховання лідерів, розвиток означених лідерських якостей у учнів підліткового віку може відбуватися завдяки удосконаленню навчально-виховного процесу та створенню умов для системного прояву, взаємодії і закріплення означених якостей під час виконання комплексу навчальних завдань. Вважаємо, що процес формування лідерських якостей у підлітків повинен будуватися на основі **принципів:**

– *гуманізації* – передбачає зосередження уваги на особистості як вищій цінності з врахуванням її вікових та індивідуальних особливостей і можливостей; формування активного суб'єкта життєдіяльності, перетворювача суспільства; спонукання підлітка до самостійного задоволення базових потреб (у розумінні, визнанні, прийнятті, справедливому ставленні); розробки та впровадження

індивідуальної програми розвитку; стимулювання свідомого ставлення до своєї поведінки, діяльності, життєвих виборів;

- *усвідомленості, активності та самостійності* – формування особистості є ефективним лише тоді, коли вона є суб'єктом діяльності. Це виражається у самостійному визначенні власної мети, плануванні організації діяльності, реалізації поставлених завдань, умінні об'єктивно оцінити одержані результати та спрогнозувати життєву перспективу;

- *суб'єкт-суб'єктної взаємодії* – учасники навчально-виховного процесу стають повноправними партнерами у спілкуванні, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її оригінальність, узгоджують позиції. Впровадження цього принципу передбачає налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між дорослими й дітьми (педагогами, іншими фахівцями соціальної сфери і учнями), між дітьми (лідерами-учнями різних районів, лідерами одного навчального закладу, лідерами та учнівським колективом);

- *цілісності* – передбачає забезпечення єдності напрямів формування лідерських якостей; цілісність соціально-педагогічних умов досліджуваного процесу; охоплення різних сфер життєдіяльності підлітка; залучення до соціально-педагогічного впливу на нього органів учнівського самоврядування та різних соціальних інституцій;

- *життєвої смислотворчої самодіяльності* – передбачає становлення особистості як творця і проектувальника свого життя, який вміє приймати самостійні рішення і нести відповідальність, повноцінно жити й активно діяти у динамічних життєвих умовах, постійно самовдосконалюватися, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни [5, с. 22-23; 6, с. 33].

Вважаємо, що дотримання згаданих принципів дозволить розвинути комплекс важливих якостей, знань, умінь та навичок, що обумовлюють успішність лідерської поведінки підлітків.

Список літератури:

1. Алфімов Д. В. Зміст феномену «лідерські якості особистості». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради : А. О. Монаєнко ; редкол. : Т. І. Суцєнко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя, 2010. Вип. 11 (64). С. 44–51.

2. Головешко Б. Р. Лідерські якості в професійній діяльності : *навч. посіб.* О. Г. Романовський, С. М. Резнік, Т. В. Гура, Ю. І. Панфілов, Б. Р. Головешко, В. В. Бондаренко. Харків: ФО-П Панов А.М., 2017. 144 с.
3. Косенчук О. Характеристика складових моделі формування лідерських якостей старшокласників у позаурочній діяльності на рівні міста [електронний ресурс]. – *Режим доступу* : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nivoo/2012_8/36.pdf
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. *Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування.* К.: Либідь, 2004. 576 с.
5. Романовський О. Г. Теорія і практика формування лідера : *навч. посіб.* О. Г. Романовський, Т. В. Гура, А. С. Книш, В. В. Бондаренко. Харків: ФО-П Панов А.М., 2017 р. 100 с.
6. Тихомирова О. Виховання лідера. *Шкільний світ.* 2009. № 8. С. 19–23.

Петрина І. Л.
*студентка I курсу магістратури
педагогічного факультету*

Шалівська Ю. В.
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики виховання
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується посиленням уваги до проблем формування особистості, спроможної до успішної життєдіяльності, самостійного вирішення різноманітних життєвих завдань, здатної повноцінно сприймати, розуміти й примножувати матеріальні і духовні цінності. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті серед іншого головною метою української системи освіти визначено «створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як

громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства» [3].

Означене зумовило стійке зростання уваги наукового співтовариства до компетентнісного підходу в освіті, яким передбачається як формування у школярів ключових компетентностей, так і розвиток умінь, що є «спільними для всіх компетентностей: читання з розумінням, вміння висловлювати свою думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими» [2].

У Концепції Нової української школи наголошується, що в сучасному складному світі дітям не достатньо дати просто знання, а важливо навчити користуватися ними. Відтак, знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [4].

Феномен «життєва компетентність» є складним і багатоаспектним явищем у процесі життєдіяльності, освіти й соціалізації людини. Життєва компетентність інтегрує у собі такі надбання особистості як знання, вміння, навички, способи діяльності, сприйняття, розуміння та творче використання матеріальних та духовних цінностей суспільства.

Упровадження компетентнісного підходу зумовило нове проектування, як результату освіти, так і самого освітнього процесу та механізмів керування ним.

Отже, першим визначальним чинником формування життєвої компетентності особистості, зокрема й учнів початкової школи, є трансформація українського соціуму.

Загальновідомо, що особистість успішно розвивається і набуває необхідного їй життєвого досвіду завдяки соціальному оточенню. Саме середовище, як наголошує І. Яшук, є необхідною умовою становлення й розвитку особистості і являє собою сукупність певних умов, у яких відбувається розвиток і діяльність людського суспільства. Відтак, саме на основі взаємодії свідомості, духовного світу, укладу життя особистості, соціального середовища, які діють сукупно з цілеспрямованими виховними впливами освітнього закладу, відбувається ефективне формування життєвої компетентності дітей та молоді [6, с. 7].

Умовами розвитку дитини є як природні (фізіологічні, географічні, вікові, стан здоров'я), так і соціальні – історія, ідеологія, тип соціальності, рівень суспільного розвитку, етнокультурні фактори тощо. Саме оточення, в якому перебуває дитина, визначає її взаємодію із цим середовищем.

Про неперехідний вплив оточення, зокрема колективу, на формування особистості, на розвиток її моральних якостей, на формування її життєвої компетентності свідчить також теоретико-літературна спадщина видатних педагогів (А. Макаренко, В. Сухомлинський). Таким чином, оточуюче середовище – вагомий чинник у формуванні життєвої компетентності молодшого школяра.

Систематичним і цілеспрямованим впливом соціуму на дитину, а отже, наступним чинником формування життєвої компетентності, є освітній процес, що формує необхідні для життя в суспільстві знання, уміння та навички, здатності, та й власне саму життєву компетентність. Обсяг знань дитини про себе і про довколишній світ формується як у результаті некерованої взаємодії з довколишнім світом і людьми, так і у результаті цілеспрямованого кваліфікованого впливу через освіту. Велике значення при цьому, на думку В. Сухомлинського, слід надавати створенню позитивного емоційного настрою під час навчання, пробуджуючи в кожній дитині бажання до знань й особистого розвитку: «Не можна відгороджувати дітей від оточуючого кам'яною стіною. Не можна лишати учня радощів духовного життя... Джерело бажання вчитись – в самому характері дитячої розумової праці, в емоційному забарвленні думки, в інтелектуальних переживаннях» [5].

Своєрідною формою існування дитини у процесі формування соціального «Я», її взаємовідносин із навколишнім середовищем та оточуючими людьми є певна комунікація, де предметом діяльності є не інший предмет або група предметів, а інша людина. Отже, важливим чинником формування життєвої компетентності є спілкування. Для успішної життєдіяльності у суспільстві визначальним є не лише зміцнення фізичного та інтелектуального здоров'я школяра, а й передача певних знань, умінь і навичок, досвіду спілкування з іншими людьми. Адже, особистість дитини – це єдине ціле. І її фізичний стан, психічний розвиток, соціальний досвід – необхідні умови соціалізації, бо сама соціалізація – це можливість дитини об'єднатись із суспільством, жити в ньому, мати певний рівень життєвої компетентності. Якщо вилучити хоча б одну із цих складових, то особистість залишиться поза суспільством.

Соціалізація – це не тільки уміння спілкуватись, це, перш за все, можливість жити, мати певний рівень соціального статусу, це значить бути життєспроможним. Отже, інтеграція дітей у реальний світ, розширення можливостей для їхнього спілкування та оточення – теж один із чинників формування їхньої життєвої компетентності.

Не менш значущим чинником, що впливає на формування життєвої компетентності учня початкової школи, є його індивідуальний «життєвий досвід», здобутий як синтез певних знань, умінь, цінностей, а також в результаті відповідного практичного досвіду, що з часом трансформуються у систему поглядів та поведінки, які керують школярем у різних життєвих ситуаціях. Сюди ж можна віднести й особисті смаки та уподобання дитини.

Чинником формування життєвої компетентності виступає також і соціальна активність молодшого школяра. Зміна умов життя та адаптація до нової соціальної ролі, зміна інтересів, цінностей та потреб є тими факторами, що спонукають дитину до дій, в результаті яких учень перетворює соціальний досвід у власні цінності та орієнтації, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми і шаблони поведінки, які прийняті в суспільстві, добровільних дитячих об'єднаннях, класі. Сучасна школа, як важливий агент соціалізації, є своєрідною моделлю суспільства, в якому відбувається засвоєння основних соціальних цінностей, норм, зразків поведінки в групі.

Соціальна активність дитини розвивається разом з його психічною активністю, коли під керівництвом дорослого розкривається самосвідомість дитини.

Окрім зазначених, І. Єрмаков вважає важливим і необхідним чинником формування життєвої компетентності дитини її здатність до самореалізації: «Ключовими поняттями педагогіки є особистісно зорієнтоване навчання та виховання дитини як суб'єкта життєтворчості» [1, с. 16]. Знання сенситивних періодів у розвитку дитини активно використовуються вітчизняними та зарубіжними психологами. Наприклад, у системі заходів із формування життєвої компетентності учнів початкової школи важливу роль відіграє виховання почуття власного обов'язку.

Таким чином, формування життєвої компетентності особистості визначається нами як складний процес, у результаті якого молодший школяр здобуває якості, необхідні йому для життєдіяльності в суспільстві, оволодіває соціальною діяльністю,

комунікативними вміннями. Врахування основних чинників формування життєвої компетентності у процесі освітньо-виховної діяльності сприятиме успішній самореалізації учнів початкової школи у житті, навчанні та праці, що дозволить їм вийти на якісно новий рівень розвитку.

Список літератури:

1. Єрмаков І. Г. Педагогіка життєтворчості: орієнтири ХХІ століття // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. Київ: Контекст, 2000. С. 14-22.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Дата звернення 17.01.2020 р.
3. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. Дата звернення 04.12.2019 р.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. Дата звернення 10.01.2020 р.
5. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибрані твори: В 5-ти т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 305-386.
6. Ящук І. П. Формування життєво компетентної особистості: Науково-методичний посібник. Хмельницький: Видавництво Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту, 1999. 54 с.

Rubinska B. I.
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Romance-Germanic
Languages and Translation
The National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

SOME PROBLEMS OF FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF STUDENTS OF PHILOLOGY

The study of regulative factors in the pedagogical process, in particular content of education, which choice can influence the training of qualified specialists in humanities profile, is very important nowadays. It can be provided due to the choice of a number of components, among which methodological competence takes the leading role. It is viewed via prism of Key Competencies for life-long learning, necessary for each man during the whole life. These are such competencies as: literacy, languages competence, science, technology, engineering, mathematical competence, digital competence, personal, social and learning competence, civic competence, entrepreneurship, cultural awareness and expression. Methodological competence (MC) is a cluster in all the above enumerated competencies, therefore its potential is very high. The formation of methodological competence can provide the higher level of the training of students of Philology.

According to the classification of G. Raven methodological competence includes tendencies to more exact understanding of values and goals of a concrete aim; tendencies to control their own aims, involvement of emotions into the process of activity; readiness and ability to study on one's own; search and usage of feedback; self-assuredness; self-control; adaptability; ability to think about the future; attention to the problems, connected with the reaching of the goal; independence of thinking; original thinking; critical thinking; readiness to solve difficult problems; readiness to work over something problematic and causing concern; readiness to rely on subjective points of view; take reasonable risk; readiness to use new ideas and innovations to reach the goal; direction to mutual benefit and wide perspectives; trust; attitude to rules as indicators of desired ways of behavior; ability to come to the right decisions; personal responsibility; ability to mutual activities; to reach the goal; ability to stimulate others to reach the goal; ability to listen to other

people and take into consideration what they said; striving for subjective evaluation of the staff potential; readiness to allow other people to take independent decisions; ability to solve conflicts and make differences less; ability to work successfully under direction of others; patience to different ways of life of people around; understanding of pluralism policies as well as readiness to make organizational and social planning. All this will create favorable conditions for the improvement of general and special competencies of a highly qualified specialist, That is why the necessity of a research of questions connected with the formation of students active life position during the process of studying is very actual.

Modern stage of the research problem based on acceptance of competence-oriented paradigm of organization of students learning activities in higher school as the leading one and through the prism of formation of hierarchy of competencies of students-philologists in particular gives us an opportunity to develop conceptual findings, grounded in the works of V. Baidenko, N. Bibik, Ye. Bondarevska, A. Verbitsky, V. Guzeyeva, I. Zymnia, M. Klatyn, V. Krayevsky, A. Markova, L. Petrovska, O. Pometun, G. Raven, O. Savchenko, V. Serikova, S. Sysoyeva, X. Slastyoninm L. Toffler, A. Hutorskoj and others.

We will first consider the problem of defining controllable and incontrollable factors in forming competencies. The most important problem is to define the outer factors that influence the process. We consider social demand as the most influential one. Modern society needs highly qualified translators and interpreters that were trained in accordance with modern demand.

The next controllable factor is the results of scientific research, in particular of MC, that can be used in the process of training. In the wide sense MC is understood as a complex unity of methodological knowledge, which is a constituent of educational knowledge, and competencies. We agree with the statement that methodological competencies refer to the ability of teachers to apply theoretical and experiential knowledge in their practical work with the aim of effective teaching. We can add that methodological competence refers to the ability of students of Philology to apply theoretical knowledge of Linguistic sciences and Translation theory and experiential knowledge of translation and interpreting in their practical work with the aim of effective translation and interpretation.

Methodological competence is a constituent of professional competence like red rose is a constituent of flowers group of Flora. So, we have presented our results in Table 1.

Table 1

Competencies, competence and methodological competence of future students of philology

Approach	category	The essence of the category	Indicators of the category	Marks of the category	Levels of manifestation of the category	Key competencies
Competence-oriented	Competencies	Combination of knowledge, skills and attitudes,	Diploma, order, statute, other standards	Programs content	Category, class, rank, level (high, medium, low).	Methodological culture of students of Philology
Activity	Competence	Ability to use category's indicators	Knowledge, skills, ways of doing things, etc	Activity, joint activity	Levels of competence (high, medium, low).	Competencies of joint activities
The unity of different approaches	Professional competence: Methodological competence of students of philology	Methodological knowledge of students of philology	Ability to use different languages for communication and translation	Methodological activity and methodological work	Levels of competence (B1, B2, C1, C2)	Literacy competence; Languages competence; Mathematical competence and competence in science, technology and engineering; Digital competence; Personal, social and learning competence; Civic competence; Entrepreneurship competence; Cultural awareness and expression competence.

As can be seen from this table much depends on the approach chosen. We can speak about modern research as the unity of different approaches. Ways of forming general and special competence and competencies of would be specialists (communicative, informational, sociocultural, intercultural, lexicographic, reader's and others) have been analyzed in thesis defended by M. Bolina, M. Vachevsky, D. Demchenko, L. Demchuk, Yu. Yemelyanov, O. Iskanderova, V. Kashnytsky, S. Kozak, I. Megalova, V. Ohotnikov, O. Pahomova, O. Petrova, O. Prozorova, O. Semenog, A. Trofimenko, Ye. Solovyova, O. Usyk and many other researchers.

We decided to consider the problem of formation of special competence and competencies of students of Philology. In their formation much depends on personality. We have analyzed their professional activities and the role of intuition in it. Lobashova A.O. researched different personality qualities and the role of intuition in the activities of different professionals. Different personal abilities such as internal locus control, self-assuredness, readiness to changes, healthy conservatism, ability to compromise as well as keep to one's own point of view, ability

to work hard, motivation connected with success are very important. Of no less importance is the development of abilities that influence effectiveness of activities. D. Mayers, O. Razumovska, Ye. Fedorov classified intuition. Based on their classification T.V. Kornilova characterized the notion «professional intuition» which differs from profession to profession, depending on their type of activity. It differs a doctor from a manager, a military man from a teacher. It is important that professional intuition is developing and it is connected with the enlargement of professional experience and skills necessary for its realization in a certain professional sphere of life. She pays special attention to the intuition of people of creative professions such as scientist, writer, artist. She noted that in their professions intuition plays an important role in cognitive activities and can direct it. Activities connected with finding something new, synthesis, the result of creative activities are also impossible without professional intuition. The facts that prove it are that most of discoveries were made intuitively or while sleeping.

Decisions of people with high level of moral responsibility are very often effective if they are based on professional intuition. Interpreters also act in conditions of limited time, relying on their feeling of the language, that is on intuition as well. It helps them to interpret on a high professional level.

It is important to form methodological competence with the help of situations that include the usage and development of intuition. One of the demands to the choice of content of teaching students of Philology should be formulated in such a way: representation of situations that form and develop intuition for teaching students of Philology. This will be one of the components of content of teaching with the help of which one can influence successful formation of methodological competence in the process of training students of Philology.

Яроцька І. М.
викладач суспільно-гуманітарних дисциплін
ДНЗ «Хмельницький центр
професійно-технічної освіти сфери послуг»
м. Хмельницький, Україна

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Щороку життя висуває нові суспільні запити, що вимагають у здобувачів робітничих професій безлічі навичок, які мають характеризувати їх не лише як професіонала у своїй галузі, а також всебічно розвинутої особистості, що може швидко адаптуватися в сучасних економічних умовах. Нажаль, доволі часто професійно-технічна освіта розглядається лише, як засвоєння учнями суми знань, умінь та навичок зумовлених Державними стандартами та програмами з того чи іншого предмету. Але майже щодня ринок праці висуває вимоги не стільки до рівня теоретичних знань потенційного робітника, а швидше до його рівня відповідальності, здатності професійно розвиватися, комунікабельності, толерантності і професійної компетентності, які він може продемонструвати. Досить важливо, щоб учень, що закінчив заклад професійної освіти (ЗПО) не став лише пасивним об'єктом впливу, економічної ситуації в країні, а міг самостійно продовжити навчання, знаходити потрібну інформацію, виконувати різноманітні ролі, брати активну участь у житті колективу та суспільства загалом.

Професійно-педагогічна діяльність сучасного викладача за умов впровадження компетентнісного підходу характеризується зосередженням на формуванні низки компетентностей здобувачів професійно-технічної освіти, тому слід проаналізувати дане поняття у контексті педагогічної діяльності.

Компетентність (від лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний), за матеріалами словника іншомовних слів, означає поінформованість, обізнаність, авторитетність [5, с. 282].

Компетентність також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [3].

Ключові компетентності – компетентності, необхідні для життєдіяльності людини і пов'язані з її успіхом у швидкозмінному суспільстві [1].

Усі вище подані поняття є тісно пов'язаними та взаємодоповнюючими, адже компетентнісний підхід у вивченні того чи іншого предмету дозволяє успішно адаптуватися випускникові ЗПО в соціумі, вирішувати ключові проблеми сучасного життя, та його професійній реалізації.

Українські вчені визначили сім ключових компетентностей учнів: уміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, соціальна, з інформаційних і комунікативних технологій, здоров'язберігаюча [4].

Сьогодення вимагає від людини високої творчої самостійності, умінь ставити перед собою цілі та знаходити оптимальні методи і засоби їх досягнення. Вказані особистісні запити має задовольнити і професійна освіта будь-якого рівня: конкурентоспроможність навчального закладу нині вже чітко корелює з якістю освітніх послуг. Крім того, професійно-технічні навчальні заклади мають на високому рівні виконувати державне замовлення (освітній стандарт) на підготовку кваліфікованих робітників з достатнім рівнем сформованості професійної компетентності [6, с. 97].

В основі професійної компетентності полягає професійна придатність, що являє собою сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності.

Велике значення для максимального ефекту від уроку має форма його проведення. Досить цікаво та продуктивно проходять уроки підготовані за допомогою засобів інтерактивного навчання.

Науковцями і практиками визнано, що отримання знань, формування вмінь і навичок, розвиток особистісних якостей, набуття певних компетентностей особистості учня є найефективнішими, якщо в освітньому процесі використовують інтерактивні форми і методи.

Інтерактивне навчання – це навчання, побудоване на основі спілкування та взаємодії, що реалізуються і в технологіях, і в методах, і в організаційних формах. Термін «інтерактивний» походить від англійського слова «interact», де «inter» – взаємний, «act» – діяти. Отже інтерактивний – це здатність взаємодіяти в режимі бесіди, діалогу з чимось (комп'ютером), або з кимось (людиною) [2].

Саме використання інтерактивного навчання, на відміну від інших систем навчання, дозволяє значно збільшити відсоток інформації, що засвоюється на уроках, таке навчання орієнтується на аналіз, розуміння, застосування та оцінювання. А джерелом мотивації виступає інтерес самого учня, як результат – висока активність. Викладач в такому випадку виконує роль консультанта та організатора, як рівноправний партнер учнів.

Великою частиною уроку стають презентації, проекти, повідомлення, творчі завдання підготовлені самими учнями, що забезпечують повну активність та інтерактивність. У такому випадку в учнів формується цілий ряд ключових компетентностей: інформаційна, загальнокультурна, професійна, соціальна та ін.

На кожному уроці, особисто я намагаюся розвивати творчі здібності учнів на основі спеціально розроблених логічно-пошукових задач. Часто використовую метод «Мозкового штурму», підбираю до уроку творчі завдання, за допомогою яких розвиваються: пам'ять, увага, швидкість реакції, логіка та уява учнів.

Досить активно учні працюють при застосуванні методу «Лови помилку». Вони дискутують, радяться, а коли приходять до якоїсь думки, вибирають спікера й пропонують свій обґрунтований варіант відповіді.

«Вилучи зайве». Пропоную учням перелік термінів, фотографій з теми, серед яких зустрічаються поняття, які не мають відношення до неї. Учні повинні провести смисловий аналіз і вилучити зайве.

Аналізуючи свою роботу над темою. «Формування ключових компетентностей засобами інтерактивних технологій», я зробила певні висновки.

Процес формування вмінь і навичок стає набагато продуктивнішим, якщо організувати навчання у співпраці, яка базується на спільній діяльності і контакті викладача та учнів. Саме таке навчання, з використанням інтерактивних технологій, сприяє формуванню ключових компетентностей учнів, підвищує інтелект підлітка, зміцнює його віру у власні здібності, стимулює активність і творчість. Дозволяє швидко адаптуватися до соціального середовища, оперативно приймати правильні рішення в нестандартних ситуаціях, може аналізувати свою професійну діяльність та бути конкурентоспроможним.

Список літератури:

1. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості / О. В. Глузман // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 51–61.
2. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Електронний ресурс] / І. В. Малафіїк. – К. : Слово, 2015. – 632 с. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/73638/pedagogika/didaktika_novitnoyi_shkoli
3. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності / О. М. Марущак // Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». – Житомир, 2016. – Вип. 11. – С. 97–108.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навчальний посібник [Електронний ресурс] / Н.Є. Мойсеюк. – К., 2007. – 608 с. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/12570107/pedagogika/pedagogika>
5. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапуга. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с.
6. Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників: монографія / [Лузан П.Г., Манько В.М., Нестерова Л.В., Романова Г.М.]; за заг. Ред. Г.М. Романової. – К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 216 с.

НАПРЯМ 5. ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ, МІЖГРУПОВИХ ВІДНОСИН, МЕДІА-ПСИХОЛОГІЯ

Іщук О. В.

*кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології*

Харченко В. Е.

*студент II курсу магістратури факультету соціальної
педагогіки та психології*

Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ АЛЬТРУЇСТИЧНИХ ТА ЕГОЇСТИЧНИХ УСТАНОВОК НА СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження впливу альтруїстичних та егоїстичних установок на соціальний статус студентів-психологів полягає в процесі формування практикуючого психолога. Актуальність теми також зумовлена тим, що умови, в яких знаходиться наша країна потребують ще більших альтруїстичних поглядів, ніж це було ще 5 років тому. Також важливо зауважити, що ліцензування діяльності психологів несе нові умови для надавача психологічних послуг, так як установки особистості тісно переплітаються із законодавчими вимогами та професійними навичками, а також із профілактикою професійного вигорання. Раніше нами вже проводилось дослідження, яке було організоване зі студентами 3-го курсу спеціальності «психологія» щодо впливу моделі поведінки у конфлікті на соціальний статус [1, с. 220]. Також наявні публікації стосуються вивченню соціального статусу та впливу на нього різних чинників, таких як сором'язливість та вплив соціального статусу та самооцінки на рівень агресивності [2, с. 62], [3, с. 112]. Такі впливи вивчались авторами О. Байер, К. Лебідь, С. Максименко, Н. Шевченко, О. Главник. Тому було вирішено дослідити тему впливу різних факторів на соціальний статус.

Мета дослідження. Експериментально перевірити вплив альтруїстичних та егоїстичних установок на соціальний статус у студентів-психологів.

Методика та організація дослідження. Дослідження проводилося на 2-х експериментальних та 2-х контрольних групах. Перша експериментальна та перша контрольна групи складались з 10 осіб з кожної групи, разом 20 респондентів, друга експериментальна та друга контрольна група складались з 25 осіб з кожної групи, разом 50 респондентів. У загальній сумі вибірка складала 70 осіб. Першим етапом дослідження було виявлення домінуючої установки: альтруїстичної чи егоїстичної. Проведення дослідження щодо домінуючої установки забезпечувалось тестом «Діагностика особистісної установки «Альтруїзм-Егоїзм». Другим етапом дослідження було виявлення соціального статусу за допомогою соціометричного опитувальника. Третім етапом було виявлення взаємозв'язку установок із отриманим соціальним статусом. Якщо студент мав альтруїстичну установку та кількість позитивних виборів більшу за кількість негативних виборів, фіксувався взаємозв'язок. Якщо респондент мав егоїстичну установку та кількість негативних виборів більшу за кількість позитивних, також фіксувався взаємозв'язок. Якщо кількість виборів була однаковою, взаємозв'язок фіксувався на користь отриманої установки. Відсутність взаємозв'язку позначалась у тому випадку, якщо отримана установка не співвідносилась із отриманим соціальним статусом.

Результати дослідження. В експериментальній групі № 1 у 80% випадків установки мають взаємозв'язок із соціальним статусом, у 20% такої тенденції не прослідковується.

Респонденти контрольної групи № 1 мають взаємозв'язок соціального статусу та установки у 100% випадків.

В експериментальній групі № 2 у 64% респондентів соціальні статуси та установки особистості співвідносяться між собою, у 36% респондентів такої тенденції не зафіксовано.

Контрольна група № 2 має 84% випадків взаємозв'язку установки із соціальним статусом студента в групі, у 16% таких випадків не зафіксовано.

Висновок. На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що установки впливають на соціальний статус особистості. Перспективи подальшого наукового дослідження психологічних особливостей студентів спеціальності «психологія» полягають у глибшому вивченні як альтруїстичних та егоїстичних,

так і інших установок особистості. До того ж, дане дослідження можна використати у дослідженнях установок особистості вже практикуючих психологів або представників інших професій, соціальних груп.

Список літератури:

1. I Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути» / Міжнародний електронний науково-практичний журнал «WayScience», Дніпро, 2019 – С. 220.
2. Байер О. О. Сором'язливість як предмет психологічних досліджень / О. О. Байер, К. В. Лебідь // Вісник Дніпропетровського університету. – Дніпро: ДНУ, 2011. – Вип. 17. – Т. 19. – № 9/1. – С. 62-69.
3. Максименко С., Шевченко Н., Главник О. – Самооцінка учня / 2004. – С. 112.

Тептюк Ю. О.

*аспірант кафедри теоретичної
та консультативної психології*

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Від успішного вирішення проблеми розвитку стресостійкості залежить ефективність професійної діяльності соціальних працівників, здатних підтримувати високу опірність негативним явищам, доцільність поведінки, зберігаючи при цьому власне психофізичне благополуччя, здійснюючи пошук шляхів забезпечення успішного функціонування та підвищення безпеки своєї праці, є нагальною науково-практичною проблемою. Які б підходи і прийоми до подолання негативних чинників професійної діяльності ми не розглядали, усі вони на пряму пов'язані із розвитком внутрішніх психічних та особистісних ресурсів – психічної

саморегуляції, відповідних особистісних якостей, ефективних стратегій поведінки та упорання зі стрес-ситуаціями [1]. Вважаємо, що розвиток стресостійкості у соціальних працівників буде мати системний ефект, коли буде передбачати взаємодію властивостей, рис, стратегій та інших внутрішніх передумов стійкості до стресорів, якого можна досягти, враховуючи певні психологічні умови [2; 3].

При складанні авторської програми нами було враховано основні психологічні умови розвитку стресостійкості соціальних працівників, до яких віднесено психологічну підготовку, удосконалення їхньої особистісної саморегуляції, психологічну підтримку і допомогу для підвищення індивідуальної стійкості до стресу, а також соціально-психологічний супровід професіоналізації, який передбачає створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку і саморозвитку особистості, професійного становлення шляхом його індивідуалізації та захисту соціального і психічного здоров'я.

Психологічна підготовка соціального працівника представлена декількома блоками. Інтелектуально-когнітивний блок передбачає розширення репертуару знань про стрес, його профілактику і стратегії долаання; пізнання психологічних механізмів виникнення і функціонування стресів, його негативних наслідків; розвиток саногенного мислення (бесіди, читання наукової літератури, інтерв'язія, суперв'язія). В основу цього блоку покладено теорії, що описують особистість із т. з. пізнавальних структур, тому наголос робиться на особистості та її логічних здібностях.

Мотиваційно-ціннісний блок спрямований на розвиток позитивного мислення, оптимізму, посилення мотивації протистояння стресам, зміну стратегій життя і взаємодії зі стресорами, формування стресозахисної установки на попередження та уникання небажаних стресових ситуацій. Інструментально-операційний блок має на меті озброєння конструктивними копінг-стратегіями, прийомами і техніками управління стресом.

Психофізіологічний блок передбачає підвищення і постійне поновлювання рівня психофізичної енергії, своєчасну корекція психофізичного стану (засоби – релаксація, дихальні, фізичні вправи, масаж, самонавіювання). Поведінково-регулятивний блок фокусує зусилля на активному контролі потоку подій і чинників власного життя, формуванні ситуацій без ризику виникнення стресового стану, креативному управлінні самими стрес-чинниками, активному доланні професійних стресорів, щоденній реалізації

здорового способу життя, оптимальному ритму праці і відпочинку. При цьому усі вправи спрямовано на формування нових патернів поведінки, нових соціальних вмінь, оволодіння психологічними прийомами саморегуляції, подолання шкідливих звичок, зняття стресу, позбавлення від емоційних травм і т. п. Самоконтроль розуміється як особливий випадок саморегуляції, коли поведінкові альтернативи перебувають у конфлікті.

Рефлексивний блок передбачає критичний аналіз та переосмислення досвіду долаття стресорів в особистому і професійному житті, послаблення рис, що знижують стресостійкість, посилення тих, які сприяють стресостійкості.

Психологічна підтримка і допомога фахівцеві для підвищення індивідуальної стійкості до стресу – друга основна умова розвитку стресостійкості соціальних працівників. Третя умова – соціально-психологічний супровід професійного становлення особистості фахівця у сфері соціальної роботи. Основними формами реалізації функцій соціально-психологічного супроводу є адаптація, моніторинг, самопроєктування, саморегуляція, самоствердження і самовдосконалення (техніки афірмації, що сприяють позитивному утвердженню себе, зміні мислення, моделюванню бажаного майбутнього), рефлексія, супервізія та інші). Крім того, соціально-психологічний супровід професіоналізації фахівця із соціальної роботи уможливує використання як індивідуальних, так і групових методів психологічної роботи: бесіди, консультації, дискусії, тренінги, брейн-стормінг, психотехнічні ігри і вправи, методи, засновані на невербальній активності, психокорекційні, психодіагностичні та ін.

При усьому різноманітті існуючих засобів і методів корекції стресу і підвищення стресостійкості найбільш прийнятним і дієвим засобом, на наш погляд, є психологічний тренінг, що ґрунтується на методах психічної саморегуляції. При цьому він є формою активного навчання, що дозволяє його учасникам самим формувати певні навички і вміння, щоб упоратися зі стресовою ситуацією, аналізувати виникаючі ситуації із різних точок зору і розвивати у собі здібності самопізнання, при тому, що у тренінгу можна поєднувати самі різні форми навчання – лекції, аналіз ситуацій, ділові ігри, вправи на апробацію необхідних навичок, спрямованих на вирішення конкретної проблеми учасника.

Заслуговує на увагу і думка І.В. Теплякової, яка вважає, що при формуванні стресостійкості можна визначити три основні завдання:

управління стресогенністю ситуації, управління власним станом і відновлення після стресу [5]. Розвитку стресостійкості сприятиме дотримання певних умов її формування в процесі психологічного тренінгу. Передусім, на її думку, роботу необхідно розпочинати із формування знань про стрес, його причини, способи його подолання, і про стресостійкість. Також необхідно сформуванню уявлення про методи психічної саморегуляції та основи управління стресом. І нарешті, навчити основним навичкам саморегуляції емоційних станів, способам і техніці відновлення після пережитого стресу. Прийнято вважати, що людина може впливати на саму себе трьома способами, які у тому або іншому ступені застосовуються у психічній саморегуляції: зміна тону скелетних м'язів і дихання; активне включення уявлень і чуттєвих образів; використання програмуючої і регулюючої ролі слова. Оволодіння методикою психічної саморегуляції дозволяє розвинути підвищену сприйнятливості до самозвернення, самоспонування, самонаказу і т. п. У тих, що пройшли навчання психічної саморегуляції, знижується схильність до переживання станів невпевненості у собі, замішання і розгубленості, непродуктивної напруженості. Усе це у сукупності сприяє зміцненню психічного здоров'я.

Фактично ця позиція реалізується у підході О.О. Саукової. Запропонована нею програма реалізується у формі тренінгу-семінару, складається із відповідних блоків: перший передбачає усвідомлення ролі стресостійкості у попередженні професійної деформації, у другому розглядаються питання комунікативної компетентності фахівця, третій сфокусовано на відпрацюванні навичок упевненої поведінки, четвертий – на розвитку навичок саморегуляції і останній – на тактиці боротьби із стресом залежно від часу його настання [4].

Отримані під час констатувального етапу емпіричного дослідження дані було покладено нами в основу розробки системи заходів, підходів і принципів підвищення рівня стресостійкості, конкретних алгоритмів і методик її розвитку у соціальних працівників різних вікових категорій, об'єднаних авторською програмою. Розвиток стресостійкості у соціальних працівників буде мати системний ефект, коли буде передбачати взаємодію властивостей, рис, стратегій та інших внутрішніх передумов стійкості до стресорів, якого можна досягти, враховуючи певні психологічні умови. При складанні авторської програми нами було враховано основні психологічні умови розвитку стресостійкості соціальних праців-

ників, до яких нами віднесено психологічну підготовку соціального працівника, удосконалення особистісної саморегуляції соціальних працівників, психологічну підтримку і допомогу фахівцеві для підвищення індивідуальної стійкості до стресу, а також соціально-психологічний супровід професіоналізації фахівця із соціальної роботи, який передбачає створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку і саморозвитку особистості, професійного становлення шляхом його індивідуалізації та захисту соціального і психічного здоров'я усіх працівників соціальної служби. Таким чином, обраний нами підхід передбачає комплексне використання як існуючих теоретичних розробок проблеми стресостійкості, так і реалізацію багатомірного підходу у межах загальної методології системних досліджень психологічних об'єктів і механізмів їхнього функціонування.

Список літератури:

1. Вольвич Ю.К. Психологические ресурсы устойчивости личности к стрессов организациях разных сфер и видов деятельности: дисс. канд. психол. наук. Краснодар. 2018. 205 с.
2. Ришко Г.М. Психологічні особливості розвитку стресостійкості у науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: дис. канд. психол. наук. К., 2014. 255 с.
3. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: дис. ... д-ра психол. наук. К., 2013. 504 с.
4. Саукова Е.О. Программа профилактики профессиональных деформаций специалистов по социальной работе. Материалы ежегодной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых факультета психологии и социальной работы «Психология, образование, социальная работа». Тверь: Тверской гос. ун-т, 2012. С. 172-176.
5. Теплякова И.В. Формирование стрессоустойчивости как актуальная проблема студентов-первокурсников ВУЗа. Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2018. Т. 7. № 1(22). С. 216-219.

НАПРЯМ 6. ПЕРЕХІД ДО БАГАТОРІВНЕВОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Гончарук В. В.

*кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри хімії, екології
та методики їх навчання*

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Черкаська область, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Інтеграція системи вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти є одним із стратегічних завдань державної політики країни, що зумовило появу на ринку праці такого фактору конкуренції майбутніх фахівців, як якість їх освітньої підготовки. На необхідності інтеграції освіти з наукою та виробництвом наголошується в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.), у якому визначено такий пріоритетний напрям, як підготовка конкурентоспроможних фахівців. Процес підготовки майбутнього фахівця в закладі вищої освіти в цьому документі передбачає формування сукупності компетентностей (знань, способів мислення, професійних, світоглядних якостей і моральних цінностей).

Мета дослідження – розкрити психолого-педагогічні засади компетентнісного підходу, на основі якого здійснюють фахову підготовку майбутніх учителів природничих спеціальностей.

У Законі України «Про освіту» [1] та в Концепції Нової української школи [2] визначено забезпечення підтримки здоров'я та поширення здорового способу життя для всіх людей незалежно від віку шляхом модернізації структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу.

О. Савченко вважає, що «компетентнісна освіта» – спроба вийти за межі традиційної парадигми навчання, коли результатом

вважається система знань, умінь і навичок учня, а не його здатність діяти» [3]. Поняття «компетентнісний підхід» О. Пометун визначає як спрямованість освітнього процесу на формування ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, результатом якого є сформованість загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових 29 компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Компетентність включає знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [4].

На думку Н. Бібік, узагальнення теоретичних джерел і практики поширення компетентнісного підходу дає підстави для висновків про необхідність перегляду й узгодження змісту освіти, її складових на всіх рівнях, оволодіння оцінювальною компетентністю всіма суб'єктами цього процесу, зміни поглядів на технології навчання, які мають сприяти виявленню набору унікальних здатностей кожного учня для успіху в певній галузі пізнання [5].

Розвиток методологічних засад компетентнісного підходу відображено в змінах акцентів у визначенні поняття «competence», яке тлумачили як загальні вміння та навички, фундаментальні шляхи навчання й опорні знання; комплекс ставлень, практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, необхідних для активної дії [6].

Концептуальні основи щодо реалізації компетентнісного підходу в умовах формування глобального інноваційного суспільства із збереженням досягнень і традицій національної вищої освіти, врахуванням державного стандарту і складових галузевого компоненту державних стандартів вищої освіти, регіональних особливостей у процесі підготовки фахівців із впровадженням ступеневої структури освіти закладені в положеннях Сорбонської, Болонської декларацій, Лісабонської угоди, Берлінського, Бергенського, Лондонського, Празького, Львовенського комюніке Європейської Комісії.

Забезпечення високої якості вищої освіти передбачено Національною доктриною розвитку освіти в Україні, що вимагає підготовки закладами вищої освіти, які вміють творчо підходити до власної фахової діяльності, займатися науково-дослідницькою діяльністю, приймати креативні та нестандартні рішення у складних ситуаціях.

Компетентнісний підхід в системі вищої та загальної середньої освіти є предметом наукового дослідження таких вітчизняних

науковців, як І. Драча, І. Бабина, П. Бачинського, Н. Бібік, Г. Гавришак, І. Гудзик, Н. Дворнікової, Я. Кодлюк, О. Локшиної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіна, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, С. Сисоєвої, О. Ситник, Т. Смагіної, Г. Терещук, С. Трубачевої, Н. Фоменко та ін. Як методологічну основу забезпечення цілей, змісту і якості вищої освіти компетентнісний підхід розглядає значна частина зарубіжних дослідників, з-поміж яких найбільш відомі Дж. Равен, Дж. Боуден, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Тоффлер, Р. Уайт, А. Бермус, Р. Хайгерті, А. Мейхью та ін.

Педагогічна освіта покликана допомагати вчителям впливати на процеси, які відбуваються в суспільстві, економіці, культурі й освіті. Вчителі повинні усвідомлювати етичну відповідальність, яка притаманна професії вчителя.

Прикладом такого підходу до стандартизації педагогічної освіти є Фінляндія, за якою в останнє десятиріччя закріпилося місце педагогічного лідера в європейському та світовому просторах. Як показало дослідження Н. Базелюк, засадничими принципами педагогічної професії в цій країні є такі: викладання як відкриття; викладання як колективна справа; нові навчальні середовища; колективне викладання; відбір студентів на педагогічні професії; високий статус і співробітництво в педагогічній освіті; неперервна професійна освіта.

Між поняттями «компетентність» і «компетенція» існує тісний взаємозв'язок, часто їх сприймають як синоніми. У дослідженні ми розрізняємо ці поняття і використовуємо їх у такому розумінні: компетентність – це інтегральна характеристика особистості, що визначає її здатність вирішувати проблеми й типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності, на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду та засвоєної системи цінностей; компетентність складається з різних компонентів – компетенцій, які визначають засновані на знаннях, уміннях і досвіді, набутих завдяки навчанню, готовність і здатність особистості до успішної діяльності стосовно визначеного кола реальних об'єктів.

Отже, компетентність розглядають як сформовану якість, результат діяльності, «надбання» студента, як володіння вчителем відповідними компетенціями. У подальшому в роботі застосовуємо визначення, наведене у Законі України «Про вищу освіту»: динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів

мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. У процесі аналізу літературних джерел притримуємося такого визначення поняття «освітня компетентність»: вимога до освітньої підготовки, яка виражається сукупністю взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності студента стосовно певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності. Отже, освітнє середовище для формування ключових компетентностей у студентів природничих спеціальностей має включати психолого-педагогічні та матеріальні складники: професійні вміння викладача, генерування та застосування нових ідей, форм, методів навчання, можливість для саморозвитку та самореалізації учасників освітнього процесу. У структурі освітнього середовища педагогічного закладу вищої освіти можна виокремити такі структурні компоненти: особистісний (суб'єкти освітнього процесу, зв'язки та взаємовідносини між ними), аксіологічно-смисловий (місія, візія, стратегія, цінності, традиції, церемонії, ритуали, символи, корпоративна культура), інформаційно-змістовий (основні та допоміжні освітні програми; позааудиторні, соціальні проекти; нормативні документи, які регламентують освітню діяльність та взаємодію суб'єктів освітнього процесу), організаційно-діяльнісний (форми, методи, способи, технології, стилі взаємодії суб'єктів освітнього процесу, способи комунікації, управлінські структури та механізми), просторово-предметний (матеріально-технічна інфраструктура, аудиторний фонд, комп'ютерний парк, бібліотечні ресурси, побутові умови, дизайн та обладнання приміщень).

Студентам необхідно навчитися мислити інноваційно, тобто – альтернативно, щоб вони могли враховувати складність і цілісність природи людини як суб'єкта майбутньої професійної діяльності. Процес формування ключових компетентностей може бути ефективним із використанням таких принципів: системності, зв'язку навчання з життям, активності, ціннісної зорієнтованості, неперервності освіти, відкритості освітнього процесу.

Список літератури:

1. Про освіту. URL: Закон України. *Голос України*. № 182 від 30 вересня 2017 р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/294010>

2. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. Савченко О. Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. *Наук. вісн. Миколаївського держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2011. Вип. 1.33. С. 9–15.
4. Пометун О. І., Онопрієнко О. В., Цимбалару А. Д. Моя щаслива планета. Уроки для стійкого розвитку: [метод. посіб. для учителів]. К.: Вид. дім «Освіта», 2012. 112 с.
5. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1–4.
6. Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations (DeSeCo). URL: <http://www.portal-stat.admin.ch/desecco/index.htm>

Олійник М. П.

*спеціаліст вищої категорії, викладач-методист,
викладач спеціальних дисциплін технічного відділення*

Володимир-Волинський агротехнічний коледж
м. Володимир-Волинський, Волинська область, Україна

РЕФОРМА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В контексті болючих, проте неминучих реформ у сфері освіти України особливої гостроти набуває якість освіти, якій довгий час не приділялося уваги зі сторони держави та громадянського суспільства. Постійна конкуренція як між українськими, так і між українськими й зарубіжними ЗВО за свого студента, демографічна криза та низька якість життя переважної більшості громадян України спонукає наукову спільноту шукати як перевірені світовою практикою, так і новітні методи покращення навчального процесу та освітньої діяльності [1, с. 10].

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні підкреслено те, що освіта має стати стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [5, с. 5].

Проте стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства й держави. Глобалізація, зміна технологій, перехід до інформаційно-технологічного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють розвиток людини як головну мету сучасного прогресу. Потреба в радикальній модернізації галузі ставлять перед державою, громадянським суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання їх нагальних проблем [3, с. 3].

Парадигма розвитку освіти України у XXI ст., зумовлюється якісними характеристиками суспільства майбутнього. За прогнозами вчених – футурологів, XXI ст. характеризуватиметься такими основними проявами: розвитком інформаційних технологій, загальною комп'ютеризацією та системним програмуванням усіх сфер виробництва, широким використанням лазерної техніки й мікропроцесорів, застосуванням телекомунікацій зі зворотним зв'язком тощо. Життя вимагатиме інтелектуально розвиненої особистості, яка здатна до самоосвіти, самовдосконалення, що передбачає володіння фундаментальними глибокими знаннями [4, с. 7].

Тому освітня діяльність у ЗВО має ґрунтуватися на таких основних постулатах:

- 1) відповідність освіти потребам соціально-економічного розвитку суспільства;
- 2) забезпечення інтелектуального розвитку особистості, оволодіння нею ефективними методами самостійної пізнавальної діяльності;
- 3) формування у молодих поколінь високих морально-духовних якостей на засадах загальнолюдських і національних цінностей;
- 4) розвиток високої екологічної культури й відповідальності за збереження довкілля.

Розв'язання цих складних завдань залежить насамперед від цілеспрямованої, науково обґрунтованої діяльності педагогів вищої школи, які володіють науковими знаннями з теорії та методики професійної освіти. При цьому модернізація вищої освіти в Україні потребує врахування загальних тенденцій розвитку систем вищої освіти у контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів.

У межах реформ у сфері вищої освіти, що відбуваються на Заході, можна виділити певні тенденції [2, с. 36]:

1. Спеціалізація, яка спрямована на формування навичок самостійного пошуку перспективних напрямів методології досліджень і відповідних розробок. Її сенс полягає в тому, що в структуру освітнього процесу мають закладатися чинники вироблення навичок пошукової, конструкторської, винахідницької діяльності. Як свідчить аналіз досвіду США, Японії, де це має пріоритетне значення, у промислово орієнтованих дослідженнях і розробках в яких беруть участь майбутні фахівці на перших план виходять досягнуті реальні результати, які зафіксовані у відповідних документах. Це проголошується як найважливіша складова національного багатства. Кількість представлених патентів на винахід у рік: – в Японії 150 тис., в США – 75 тис.

2. Відхід від явно біологізованого тлумачення здібностей і віднесення на цій основі багатьох дітей в категорію «нездібних». Все частіше в офіційних і неофіційних програмних документах простежується думка про можливість всіх дітей, незалежно від їх природного потенціалу і соціального положення, успішно навчатися за умови кваліфікованого викладання; про оптимістичний погляд на можливості учнів засвоювати навіть «важкі» предмети. Такий підхід має визначальний вплив на вирішення головного питання: конструювання базового змісту освіти, що є обов'язковим для всіх і відповідає вимогам сучасної цивілізації.

3. Перебудова освітнього процесу спрямована на те, щоб засвоєння знань мало творчий характер і заклало б міцну базу для науково-дослідної і конструкторсько-проектної діяльності.

Слід урахувати й те, що традиційна лінія на професійну спеціалізацію кадрів багато в чому втрачає свою актуальність, оскільки технологічні структури розвиваються так стрімко і стрибкоподібно, що потенціал наукової інформації, яка накопичується фахівцем в ході навчання, вичерпується, як тільки він вводить ці знання у використання. Наприклад, період «напіврозпаду» спеціальних інженерних знань складає нині від 2 до 5 років. Ні безперервна освіта, ні індивідуальна робота над собою, ні перепідготовка не компенсують цей розрив, якщо істотно не зміниться освітня система у бік універсализації фахівця, фундаментальної підготовки із загальнотеоретичних і гуманітарних дисциплінах

4. Посилення диференціації та індивідуалізації освітнього процесу шляхом розвитку варіативних освітніх програм, орієнтованих на різні категорії студентів, а також розробка

індивідуалізованих програм і визначення темпів навчання стосовно персональних особливостей і здібностей кожного студента. Також передбачається суттєве розширення диференціації та індивідуалізації навчання на основі створення нових поколінь навчальних програм з максимально конкретизованим рівнем навчальних успіхів, на який повинен вийти кожен студент і досягнення якого об'єктивно перевіряється викладачем за допомогою компактних методик.

5. Активний пошук нової методичної системи, яка орієнтована не тільки на інтелект особистості, але й на емоційну та підсвідому сферу особистості, яка спрямована на те, щоб учень/студент з пасивного об'єкту перетворювався на суб'єкт навчального процесу. Силами соціологів, психологів і педагогів організовується і розвивається «гайден» – служба для цілеспрямованого і всебічного вивчення особистості, її навчальної та професійної орієнтації, персонального консультування.

6. Упровадження принципів безперервної освіти, створення нових типів навчальних закладів для неформальної освіти: народні будинки (Німеччина, Нідерланди); громадські мережі саморегульованої освіти (США); інформаційно-навчальні центри, суспільні зали, центри освіти жінок (Японія). Відбувається реалізація принципів безперервної системи освіти – системи базових ідей, які необхідно впроваджувати у процесі конструювання системи освітніх установ, супроводжуючих людину в різні періоди її життя. До таких належать: а) поступальність у формуванні і збагаченні творчого потенціалу особистості; б) вертикальна і горизонтальна цілісність позитивного освітнього процесу; в) інтеграція навчальної і практичної діяльності; г) урахування особливостей структури і змісту освітніх потреб людини на різних стадіях її життєвого циклу; д) змістова спадкоємність висхідних ступенів освітніх шаблів; е) єдність професійної, загальної і гуманітарної освіти; ж) самоосвіта в періоди між стадіями організованої навчальної діяльності; з) інтеграція формальної, неформальної та інформальної складових безперервного освітнього процесу [7, с. 578-579].

Загалом, провідною новацією у вирішенні цієї проблеми є стандартизація, яка аналізується і впроваджується як в державах з децентралізованою системою освіти (США, Великобританія та ін.), так і в країнах, де завжди існували державні навчальні плани і програми. Починаючи з середини 80-х рр. ХХ ст. більшість країн світу прагне до стандартизації змісту освіти. При цьому, якщо перша група країн під тиском промислових кіл робить спроби створення

стандартів шляхом підвищення «планки», розширення змісту освіти, то друга – намагається або скоротити обсяг обов'язкового змісту, або виділити з нього базову освіту, необхідну для всіх. При цьому не завжди застосовується термін «стандарт». Уживаються поняття «базовий (основний) зміст», «стрижень (ядро) змісту», «загальнонаціональний зміст освіти» та ін. Проте суть їх одна – розробка державних вимог до базового змісту освіти, обов'язкового для всіх. Важливо, що Україна приєдналась до Болонського процесу, то доцільним є визначення змін-тенденцій, які відбуваються в українській державі за останні роки у контексті зазначеного процесу [6, с. 3].

Список літератури:

1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – К.: ТОВ «ЦС», 2015. – 32 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шин-карук, В.В. Грубінко, І.І. Бабін. – Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2004. – 384 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» // Голос України. – 2002. – 5 березня. – 12 с.
4. Кремень В.Г. Філософія освіти ХХІ століття // Освіта України. – 2002. – 28 грудня. – 16 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квітня. – 16 с.
6. Болонський процес. Національний звіт: 2007-2009. – К., 2010. – 6 с.
7. Педагогіка: Велика сучасна енциклопедія / Сост. Е.С. Рапацевіч. – Мн.: «Соврем. слово», 2005. – 720 с.
8. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – 17 с.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ
УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«Ключові питання наукових досліджень у сфері
педагогіки та психології у ХХІ ст.»

24–25 січня 2020 р.

м. Львів

Частина I

Видавник – ГО «Львівська педагогічна спільнота»
Поштова адреса редакції: 79000, Львів, а/с 341
www.pedagogy.lviv.org.ua tel: 38 095 580 08 54
Підписано до друку 27.01.2020 р. Здано до друку 28.01.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 8,37.
Тираж 100 прим. Зам. № 2801-20.